

GLASNIK

HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA

Godina XXXIII, broj 2, 2023.

ISSN 1330-657 X





GLASNIK HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA
THE JOURNAL OF THE CROATIAN CATHOLIC MEDICAL SOCIETY
Glasnik HKLD

OSNIVAČ I IZDAVAČ / FOUNDER AND PUBLISHER
Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Zagreb, Hrvatska
The Croatian Catholic Medical Society, Zagreb, Croatia

ADRESA UREDNIŠTVA / ADDRESS
Praška 6/II (Maričev prolaz), 10000 Zagreb / Croatia
Tel/Fax: +385 (0)1 4817537; E-mail: glasnik@hkld.hr; URL: www.hkld.hr/izdavastvo/glasnik-hkld/
Račun HKLD-a: Hrvatska poštanska banka, IBAN: HR7323900011100374608
MB: 3734714, OIB: 35320884011

GLAVNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF
Rok Čivljak

POMOĆNIK GLAVNOG UREDNIKA / ASSISTANT EDITOR-IN-CHIEF
Marko Skender

UREDNIČKI ODBOR / EDITORIAL BOARD
Ivan Bodrožić (Split), Rok Čivljak (Zagreb), Danica Galešić Ljubanović (Zagreb), Ivica Grković (Split),
Stjepan Katić (Zagreb), Ivana Klinar (Zagreb), Marko Skender (Zagreb), Zora Zakanj (Zagreb)

IZDAVAČKI SAVJET / ADVISORY COUNCIL
Petar Bilić (Zagreb), Suzana Bukovski (Zagreb), Marta Čivljak (Zagreb), Ivan Čelić (Zagreb),
Jasna Ćurić (Zagreb), Danijela De Micheli Vitturi (Split), Vlatko Grković (Zadar), Andrea Koščec (Zagreb),
Natalia Kučić (Rijeka), Rožica Lončarić Krnjak (Zagreb), Vesna Lukinović-Škudar (Zagreb),
Ivan Novak (Zagreb), Biserka Perković (Šibenik), Mirko Petrošević (Đakovo),
Darko Richter (Zagreb), Ivan Školka (Osijek), Žarko Šperanda (Požega), Marija Žagar (Zagreb)

TEHNIČKA UREDNICA / TECHNICAL EDITOR
Alma Šimunec-Jović

PREVODITELJICA I LEKTORICA ZA ENGLJSKI JEZIK / TRANSLATOR AND ENGLISH LANGUAGE EDITOR
Margaret Casman-Vuko

TISAK / PRINTING (časopis izlazi 4 puta mjesečno)
PRINTERA GRUPA d.o.o.

NAKLADA
1200 komada/1,200 copies

Fotografije: Stjepan Katić i privatne zbirke članova HKLD-a /
Photography: Stjepan Katić and private collections of CCMS members

Tiskana inačica (print ISSN): ISSN 1330-657X
Online inačica (electronic ISSN): ISSN 2975-6448



UVODNIK / EDITORIALS

Riječ predsjednika i glavnog urednika	3
Riječ duhovnika	4

ZNANSTVENI I STRUČNI RADovi / SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL ARTICLES

Josip Bošnjaković: Radosti i izazovi suosjećanja u medicinskoj brizi za čovjeka	7
Ana Borovečki: Etički izazovi u današnjoj medicini	17
Marko Ćurković: Temeljni etički izazovi u psihijatriji	23

OSVRTI / REVIEWS

Izvješće s Međunarodnog znanstvenog simpozija u Splitu <i>Teologija i medicina pred izazovima promjene spola</i>	31
Osvrt na susret članova Podružnice HKLD-a u Splitu na temu <i>Umijeće slušanja</i>	38

IN MEMORIAM BISKUPU VALENTINU POZAIĆU

Sprovodni obredi za preminulog prvog duhovnog asistenta HKLD-a biskupa Valentina Pozaića	43
Oproštajni govor predsjednika HKLD-a na ispraćaju biskupa Valentina Pozaića	46
Komemoracija za biskupa Valentina Pozaića	48

VIJESTI IZ PODRUŽNICA I SEKCIJA / NEWS FROM THE BRANCHES AND SECTIONS

Zagreb: U Dvorani Margarita Peraica otvorena izložba „ <i>Korona med zagorski bregi</i> “	65
Pakrac: Hrvatski sveci i blaženici u našem narodu	66
Banja Luka: Predsjednik HKLD-a u posjetu Banjolučkoj biskupiji	67
Split: Trodnevnim aktivnostima obilježena 30. obljetnica Podružnice HKLD-a u Splitu	68
Koprivnica: Predavanje o prizivu savjesti	72
Zagreb: Predavanje o implantoprotetskoj terapiji zračenih pacijenata	73
Pakrac/Lipik: Izlet zagrebačke podružnice HKLD-a u Pakrac i Lipik	74
Zagreb: Proslavljen Papin dan u Apostolskoj nuncijaturi u Zagrebu	75
Sisak: Proslavljen sv. Kvirin	77
Osijek: Život pod svaku cijenu – priča o distanzaciji	78
Krasno: Tijelovska duhovna obnova u Krasnom	79
Rijeka: Posveta Presvetom Srcu Isusovu	80
Zagreb: Posveta katoličkih liječnika Presvetom Srcu Isusovu u Zagrebu	80
Dubrovnik: Tradicionalna ljetna kava s predsjednikom	81
Osijek: Sveta misa i zahvala Bogu na primljenim milostima	81
Krašić: Predsjednik i dopredsjednik HKLD-a posjetili Spomen-dom bl. Alojzija Stepinca	82
Križevci: Članovi HKLD-a sudjelovali na predstavljanju nove metode slikanja mr. sc. Stjepana Katića	83

VIJESTI IZ FEAMC-a i FIAMC-a / NEWS FROM THE FEAMC AND FIAMC

Katoličko liječničko društvo SAD-a najavilo novog voditelja Odbora <i>Novus Medicus</i>	84
Članovi HKLD-a u Albaniji na simpoziju FEAMC-a: <i>Interreligious Dialogue in Medicine in Europe</i> (Tirana, 28. – 30. travnja 2023.)	85



Riječ predsjednika i glavnog urednika



Poštovani čitatelji, dragi članovi HKLD-a!

Ovaj broj Glasnika HKLD posvećujemo mons. dr. Valentinu Pozaiću, pomoćnom zagrebačkom biskupu u miru te osnivaču i prvom duhovnom asistentu Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva koji nas je napustio 15. svibnja 2023. u 78. godini života, 50. godini svećeništva i 19. godini biskupstva. Od 1991. do 2018. bio je naš duhovni asistent, a od 1996. i dugogodišnji duhovni savjetnik Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC) u kojoj je uživao iznimni ugled „ponajprije zbog svoje vjernosti i odanosti Učiteljstvu Crkve i Svetom Ocu, ali i svoje blagosti i srdačnosti“, kako je u izrazima sućuti istaknuo predsjednika FEAMC-a prof. dr. Vincenzo Defilippis.

Biskup Pozaić, odnosno pater Pozaić kako smo ga zvali do njegova ređenja za pomoćnog biskupa je bio među najzaslužnijim osobama za osnivanje HKLD-a, njegovo ustrojavanje, ucrtavanje temeljnih pravaca razvoja i djelovanja. No, uz formalne obveze u Društvu, mnogim članovima je bio poput brižnog oca, prateći ne samo našu formaciju kao katoličkih liječnika i

ljekarnika, već i naše profesionalne karijere te obiteljske živote.

I kako je na komemoraciji za preminuloga biskupa istaknuo mons. Renzo Pegoraro, generalni tajnik Papinske akademije za život, važno je sačuvati sjećanje na njegovo djelo na području bioetike, cijeneći njegov važan doprinos u tom području. A Zagrebačkoj nadbiskupiji i HKLD-u je uz izraze sućuti preporučio da s dužnošću održavamo i razvijamo njegovo učiteljstvo gledajući u budućnost s vjerom i nadom.

Osim izvješća sa sprovednih obreda i komemoracije za preminulog biskupa Pozaića, u ovom broju donosimo i članak doc. Josipa Bošnjakovića u kojemu nam važnost suosjećanja u liječništvu prikazuje kroz analizu parabole o milosrdnom Samarijancu čije djelo utjelovljuje samu srž suosjećanja.

Tu su i dva članka o etičkim izazovima u medicini proizišlim iz izlaganja sa tečaja „Etički izazovi u medicini 1“ u organizaciji Podružnice HKLD-a u Zagrebu. Nadamo se da ćemo u idućim brojevima Glasnika detaljnije objaviti i dio izlaganja sa Međunarodnog znanstvenog simpozija Teologija i medicina pred izazovima promjene spola održanog u svibnju u Splitu. Uz to donosimo i izvješća o aktivnostima Društva po podružnicama i sekcijama kao i vijesti iz FEAMC-a i FIAMC-a.

Ostale aktivnosti Društva možete pratiti na našoj nedavno obnovljenoj mrežnoj stranici (vidi: <https://www.hkld.hr>) na kojoj je dostupno i elektronsko izdanje Glasnika HKLD.

Pozdrav u Kristu!

Izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak, dr. med.



Riječ duhovnika



HKLD i sinodalnost

U razdoblju smo pastoralnih inicijativa za Katoličku Crkvu koje možemo nazvati inicijativama sinodalnosti. O sinodalnosti se raspravlja i piše na svim razinama Crkve, što je na neki način i bio cilj ovog procesa kojim se u Crkvu htjelo unijeti više svježine i sudjelovanja vjernika laika na svim razinama odgovornosti i poslanja Crkve. U tijeku je i prvo opće zasjedanje XVI. redovite biskupske sinode (Rim, 4. – 29. listopada) o temi: *Za sinodalna Crkva: zajedništvo, sudjelovanje, poslanje*. Iz samoga naslova razvidno je što je u središtu inicijativa. Plan je učiniti da u samoj Crkvi bude više zajedništva između različitih staleže i skupina, a sve s ciljem većeg sudjelovanja vjernika laika u poslanju Crkve. Jer Crkva je opća, te svi bi trebali na svoj način sudjelovati u njezinu poslanju, a ne samo papa, biskupi i svećenici.

Ovaj sinodski proces, doduše, nije prošao bez rasprava koje su u nekim trenucima dosegnule vrlo oštre tonove među kardinalima i biskupima, svećenicima i vjernicima laicima, teozozima i novinarima. U konačnici, još se vode i vodit će se mnoge rasprave, što je sasvim normalno, kao što je bilo još od prvih stoljeća kada su se vodile vrlo intenzivne rasprave u saborskim aulama. Određeni prelati, svećenici i laici su izražavali svoje sumnje i dvojbe (*dubia*), te su ih onda i slali papi Franji moleći obrazloženja i odgovore. Isto tako, određene mjesne Crkve su shvatile da im je sinodalni put Crkve sa sinodom o sinodalnosti

prigoda da proguraju svoje teze i svoje vizije Crkve i pastoralnog zaokrete i djelovanja. Dok je u pripravnim dokumentima za ovu sinodu bilo dosta govora o pastoralnom obraćenju, neku su razumjeli da bi trebali 'obratiti Crkvu' od njezina pogleda na ćudoređe, a napose s obzirom na vrednote braka i obitelji. Zato su i došli sa svojim zahtjevima da se revidiraju tzv. tradicionalni stavovi i da se Crkva prikloni novom i suvremenom pogledu na čovjeka i obitelj. Zato je jedno od spornih pitanja koje se pojavilo u sinodalnim raspravama pitanje blagoslivljanja istospolnih parova, što određeni krugovi u Crkvi žele i priželjkiju, dok drugi to kategorično odbijaju kao neprihvatljivo i suprotno Božjem objavljenom nauku.

Ovo je tak samo mala naznaka što je sve na tapetu, no to nije predmet ovog uvodnika, već ostavljam za neko iduće promišljanje više se osvrnuti na neke od spornih tema. Sada bih više istaknuo da je bit same sinodalnosti od iznimne važnosti za današnju Crkvu, s nadom da se bit neće izgubiti u hrpi 'mutnih' zahtjeva onih koji žele loviti u mutnome, te dati sinodi neke druge tonove koji nisu u duhu Božje objave i katoličke vjere. Za vitalnost Crkve je važno da se provede proces sinodalnosti, te se Crkva po zajedništvu i milosti još više osjeti jedno u svojoj biti, te da odgovorno i sustavno prihvati poziv da sustavno svjedoči primljene milosti trudeći se doprijeti do svakoga čovjeka. U tom smislu je nezamjenjiv angažman vjernika laika, da oni na svojim mjestima zauzetim radom šire kraljevstvo nebesko i navještaju Evanđelje.

Držim da je Hrvatsko katoličko liječničko društvo primjer sinodalnog rada i odnosa kojemu bi Crkva danas trebala težiti u onim sredinama i na onim mjestima gdje sinodalnost nije ostvarena. Jer i način života i rada HKLD-a je proveden po smjernicama Crkve, pri čemu vidimo suglasje i suodnos biskupa, svećenika i vjernika laika. Kao katolička laička udruga HKLD djeluje u duhu crkvenoga poslanja i prema smjernicama Crkve koje je HKLD unio u svoj Statut koji je odobren od Biskupske konferencije. No daleko je od



toga da svaku od njegovih inicijativa trebaju poticati ili odobravati biskupi. HKLD je time prihvatio djelovati prema uputama, načelima i smjericama Crkve, prihvaćajući dio svoje odgovornosti i poslanja za vjerni Božji narod, te za cijelu Domovinu. Štoviše, u zajedništvu s duhovnicima, ostvaruje se istinska sinodalnost, jer je time zajamčena neposredna i bliska suradnja vjernika laika i svećenika na svim razinama, od one vremenite do vječne, te od sudjelovanja u životu župnih zajednica, pa sve do odgovornosti na svojim radnim mjestima, koja je plod duhovne izgradnje i intenzivnog vjerničkog života. S jedne strane riječ je o vjernosti Božjem objavljenom nauku koji štiti, čuva i naviješta Katolička Crkva, a s druge strane svjedočenje

vjerničkoga života se pretače u konkretan život koji iziskuje maksimalnu profesionalnost u okviru medicinske struke.

Stoga bez lažne skromnosti trebamo jedino poželjeti da HKLD nastavi živjeti sinodalnost koju već baštini iz evanđeoskih i crkvenih smjernica pretočenih u Statut i druge dokumente interne naravi, te da svojim apostolatom i svjedočenjem u našem društvu bude poticaj i sličnim inicijativama među vjericima laicima da se oblikuju na načelima zajedništva i sinodalnosti, kako bi mogli i sami zdušnije sudjelovati u poslanju Crkve u našem narodu.

Don Ivan



Zahvala Bogu

Bože mili, Gospode jedini
koji jesi gore na visini,
hvala Tebi na Tvojim pomoći
jer me čuvaš po danu i noći.

Jer me čuvaš od prvoga dana,
od prvoga moga rođendana,
pomažeš mi u mojoj radosti,
mojoj mucu i mojoj bolesti.

Nikad nisam prista virovati,
u Tvoju se dobrotu nadati,
moliti se po danu i noći
i Tvojim se nadati pomoći.

Zato sada zahvaljujem Tebi
što me nisi Ti pozvao k Sebi,
već me čuvaš od svakakvih zala
i zato Ti, dragi Bože, hvala.

Miro Vlahov

Molitva*

Stojim doma, kako i priliči,
vrime kratim birajući riči.
Riči biram, molim dragog Boga
za zaštitu svih epidemiologa.

Da zaštiti sve naše likare,
naše sestre i sve bolničare,
da im stalno bude u pomoći,
sa nama su po danu i noći,
žrtvujući i živote svoje
da nas spasi od pošasti ove.

Zato molim Tebe, dragi Bože,
Tvoja milost neka im pomože,
da ustraju u ovoj nevolji,
da nam život svima bude bolji.

Ufamo se u Te, dragog Boga,
Spasitelja našeg svemoćnoga.

Miro Vlahov

**pjesma nastala tijekom i
povodom pandemije COVID-19*



Radosti i izazovi suosjećanja u medicinskoj brizi za čovjeka

Doc. dr. sc. Josip Bošnjaković

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
E-mail: jobosnjakovic@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2324-8717

Sažetak

Suosjećanje je jedna od temeljnih kvaliteta u pristupu osobama koje zbog nekog razloga boluju i trpe. Krenuvši od Zakona s brda Sinaj, koji je Bog dao Mojsiju, u kojemu je jasno naznačena poveznica između Boga i čovjeka, u članku se prikazuje parabola o Samarijancu (Lk 10) koji je simbol deset zapovijedi srca koje se mogu primijeniti na svakog čovjeka, neovisno o vjeroispovijesti ili naciji, a utjelovljuju samu srž suosjećanja. Temeljno pitanje koje proizlazi iz ove prispodobne nije „*Tko je moj bližnji?*“ nego „*Tko se učinio bližnjim?*“. Jasno je kako je svaki čovjek bližnji, no razliku čini pristup da li se osoba učinila bližnjim. U članku je ocrtan put Samarijanca koji je izvrstan primjer suosjećajnog čovjeka koji se učinio bližnjim.

Ključne riječi: suosjećanje, zakon, deset zapovijedi, Samarijanac, medicinske djelatnosti

Joy and challenge of compassion in medical care for humans

Summary

Compassion is essential for approaching those in pain and suffering. Starting from the law from Mount Sinai given by God to Moses, where the link between God and man is evident, the author presents the parable of the Good Samaritan (Lk 10), symbolizing the Ten Commandments of the heart, which should govern our approach to everyone, regardless of religious or national affiliation, and embody the very core of compassion. The fundamental question arising from this parable is not who my neighbor is but rather who has made himself a neighbor? Every person is clearly a neighbor, but not everyone has made himself a neighbor. The article outlines the journey of the Good Samaritan, a paragon of compassion, who made himself a neighbor.

Keywords: compassion, law, Ten Commandments, Good Samaritan, medical activities



Uvod

Osoba koja suosjeća, medicinski djelatnik/ica koja suosjeća, dugoročno gledajući najsnažnije je, najizvrsnije i najdragocjenije medicinsko sredstvo u pristupu pacijentu. Ono je u sebi božanski lijek¹, po njemu Bog liječi i liječnika i pacijenta. Kada je u pitanju opća medicina, kao i liječnici i medicinsko osoblje u općoj i obiteljskoj praksi, tada je korisno spomenuti Taylora² koji je rekao da je „opća praksa bez suosjećanja toliko ljekovita kao i zrak bez kisika“. Ova kratka rečenica također ukazuje kolika je dobrobit suosjećanja. I poruka pape Franje za XXXI. svjetski dan bolesnika (11. veljače 2023.) istaknula je važnost suosjećanja, a naslovljena je: „*Pobrine se za njega*“. *Suosjećanje kao sinodalna briga za zdravlje*³. Definiciju suosjećanja, prema našem mišljenju, vrlo sažeto i jasno izriču Strauss i dr. (2016)⁴ prepoznajući u međusobnoj povezanosti sljedećih pet elemenata: prepoznati patnju, razumijevati univerzalnost ljudske patnje, biti empatičan s osobom koja pati i povezati se s nevoljom (emotivna rezonanca), tolerirati neugodne emocije koje se pojavljuju kao odgovor pomaganja osobi koja pati te pri tome ostajući otvoren i prihvaćajući patnju druge osobe, motivacija djelovati kako bi se ublažila/olakšala patnja druge osobe⁵. Kako bismo razumjeli prisposobu o Samarijancu, kao izvrsnom putu suosjećanja, čemu se posvećujemo u ovom radu, donosimo kontekst ove prisposobe, a zatim se usmjeravamo na samu prisposobu koja je izvrstan „recept sa srcem“ za primjenu u radu medicinskih djelatnika.

Narod koji ima Zakon je zakon

Preokret u povijesti čovječanstva dogodio se kada je Mojsije na brdu Sinaj primio deset Božjih zapovijedi te putem zapovijedi pomogao ljudima, Židovima, kako bi mogli međusobno, ali i u odnosu s Bogom, dobro živjeti. Stoga u Ponovljenom zakonu čitamo (4,1-10):

„A sada, Izraele, poslušaj zakone i uredbe kojima vas učim da biste ih vršili i tako te unišili i zaposjeli zemlju koju vam daje Jahve, Bog otaca vaših. Niti što nadodajte onome što vam zapovijedam niti što od toga oduzimljite; vršite zapovijedi Jahve, Boga svoga, što vam ih dajem. Vidjeli ste svojim očima što je Jahve učinio s Baal Peorom: jer Jahve, Bog tvoj, iskorijenio je iz tvoje sredine svakoga koji je slijedio Baal Peora. A svi vi koji se čvrsto držite Jahve, Boga svoga, živi ste i danas. Ja sam vas, eto, poučio o zakonima i uredbama, kako mi je Jahve, Bog moj, naredio da ih vršite u zemlji u koju idete da je zaposjednete. Držite ih i vršite: to će u očima narodâ biti vaša mudrost i vaša razboritost. Kad oni čuju za sve ove zakone, reći će: 'Samo je jedan narod mudar i pametan, a to je ovaj veliki narod.' Jer koji je to narod tako velik da bi mu bogovi bili tako blizu kao što je Jahve, Bog naš, nama kad god ga zazovemo? Koji je to narod tako velik da bi imao zakone i uredbe pravedne kao što je sav ovaj Zakon koji vam ja danas iznosim?“

Veličina naroda očitovala se u tome što su imali zakon po kojemu su se ravnali. Iznimno važna prekretnica u ljudskoj povijesti. Opće je poznata činjenica, no koristi ovdje i spomenuti, kako su

1 Oliver DAVIES, *A Theology of Compassion, Metaphysics of Difference and the Renewal of Tradition*, Michigan, 2001.

2 Michael B. TAYLOR, Compassion: Its neglect and importance, u: *British Journal of General Practice*, 47 (1997.), 521–523., ovdje 521.

3 FRANJO, „*Pobrine se za njega*“. *Suosjećanje kao sinodalna briga za zdravlje*, (11.02.2023.), dostupno na: <https://www.vatican.va/content/francesco/hr/messages/sick/documents/20230110-giornata-malato.html> (26.07.2023.)

4 Clara STRAUSS – Billie L. TAYLOR – Jenny GU – Willem KUKYEN – Ruth BAER – Fergal JONES – Kate CAVANAGH, What is compassion and how can we measure it? A review of definitions and measures, u: *Clinical Psychology Review*, 47(2016.), 15–27.

5 Josip BOŠNJAKOVIĆ, Compassion: An expression of charity in treatment of physical and mental illness in individuals and communities, u: *Psychiatria Danubina*, 33 (2021.) 4-2, 902-910.



Židovi imali deset Božjih zapovijedi darovanih im na brdu Sinaj, od čega su se tri odnosile na odnos prema Bogu, a sedam prema bližnjima. Odmah je, u svrhu ovog našeg članka, korisno primijetiti kako ovih deset zapovijedi započinju riječima koje se odnose na Boga, to jest „Ja sam Jahve, Bog tvoj...” a završavaju riječima „... bližnjega tvogega”. Početak i svršetak deset Božjih zapovijedi, Boga i čovjeka, vezani su kao prva i zadnja korica knjige, te čine nerazdjeljivo jedinstvo. Srce, samo središte, u doslovnom smislu riječi, Židovske tore, Petoknjžja jest u knjizi Ljetopisa 19,18 s riječima: „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe. Ja sam Jahve!”

Iz današnje perspektive bismo mogli reći i gotovo nevjerojatno jer vjerujem kako često pristupamo i s predrasudama prema Židovima i njihovom Zakonu. Među ostalim zapovijedima kod Židova se izdvajala zapovijed poštivanja subote, za Židove sedmog dana, budući da je Bog šest dana stvarao svijet, a sedmi dan odmarao. U Starome i u Novome zavjetu tjedni dan odmora i bogoslužja bio je sedmi dan tjedna, nazvan „subota”. Ova je riječ primjenjivana i na dane godišnjih blagdana, premda se najčešće koristila za sedmi dan tjedna⁶. Riječ „subota” izvedena je iz hebrejskog korijena šbṭ, čije je prvotno značenje “prestati” ili „odustati” od neke aktivnosti; imenički oblik je šabbāṭ, a glagol je šābaṭ.

Suvremeni hrvatski prijevodi najčešće prevode imenicu kao „subota” (ponekad „dan odmora”), a glagol kao „počivati” (ponekad „počinuti”). Iako su ovi prijevodi ispravni i odgovarajući, koncept „prestanka” ukazuje na vezu s nečim što je prethodilo, a ne na razlog za umor. Još jedna imenica koja se u Izlasku i Levitskom zakoniku odnosi na subotu jest šabbāṭōn, isto tako izvedena iz šbṭ, često je prevedena kao „sveti dan”⁷. Upravo zbog poštivanja subote Isus je znao ući u sukob s pismoznancima, zakonoznancima i farizejima jer je, radi ljudske potrebe, potrebe čovjeka, došao u sukob s ovom zapovijedi. Nažalost, dobro bližnjega,

kako od početka svijeta tako i danas, nerijetko nije najveći zakon. Na to su upozoravali različiti proroci te ovdje donosimo riječi proroka Ezekielia (36,22-28):

„Reci zato domu Izraelovu: Ovako govori Jahve Gospod: ‘Što činim, ne činim radi vas, dome Izraelov, nego radi svetoga imena svojega, koje vi oskvrnuste među narodima u koje dođoste. Ja ću posvetiti ime svoje veliko koje vi oskvrnuste posred narodâ u koje dođoste! I znat će narodi da sam ja Jahve’ – riječ je Jahve Gospoda – ‘kad na vama, njima naočigled, pokažem svetost svoju. Tada ću vas sabrati iz svih naroda i skupiti iz svih zemalja, natrag vas dovesti u vašu zemlju. Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših. Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe. I nastanit ćete se u zemlji koju dadoh vašim ocima, i bit ćete moj narod, a ja ću biti vaš Bog.’”

Sam Bog govori kako će izvaditi iz čovjeka srce od kamena i dati mu srce od mesa. Jer po zapovijedima koje su upisane na kamenu čovjek može živjeti, no nije dovoljno ako srce okameni po tim zapovijedima. Dakako da svaki čovjek ima srce od mesa. To nam zasigurno kardiokirurzi mogu potvrditi, kako nema velikih razlika od srca do srca, kada govorimo o materijalima od kojih je srce napravljeno, no opet, u međuljudskim odnosima ipak doživljavamo očima srca da ima velike razlike, pa za nekoga kažemo da mu je srce kao kuća, bili to medicinski djelatnici ili bilo koji drugi djelatnici, poslužitelji, dok za neke osobe kažemo kako nemaju srca, ili pak da im je kameno srce, isto tako neovisno o zvanju.

Narod koji ima srca je zakon

I zaista, događa se preokret, punina zakona u Isusovom rođenju, smrti i uskrsnuću, gdje konkretna ljubav prema bližnjemu, odnosno

6 Kenneth A. STRAND, Subota, u: *Biblijski pogledi*, 10 (2002.) 1-2, 117-158.

7 Kenneth A. STRAND, Subota.



učiniti se bližnjim, postaje vrhunski zakon.

Naslov gore naveden možemo preoblikovati i jednostavno reći:

Čovjek/liječnik/svećenik/sestra/smetlar ... koji ima srca je zakon. Kako bismo ocrnali ovaj naslov usmjerit ćemo se na originalnu ideju ostvarenu kroz djela Samarijanca, a koju Fernando Armellini⁸, ocrta Božjom objavom u deset zapovijedi srca. U prisposobi o Samarijancu (Luka 10) pojavljuje se više likova: ranjeni čovjek, razbojnici, svećenik, levit, Samarijanac, gostioničar. Svi u sebi imamo nešto od ranjenog čovjeka, nešto od razbojnika, nešto od onih koji prolaze držeći se podalje i nešto od milosrdnog Samarijanca, a nadamo se nešto i od gostioničara⁹. I ovo je poticaj za čitatelja prisposobe, to jest znati se prepoznavati u različitim likovima ove prisposobe jer na taj način moguće je dobiti uvid u cjelokupnu stvarnost prisposobe. *„Povijest dobrog Samarijanca ponavlja se: sve je jasnije da je društvena i politička nebriga pretvorila mnoga mjesta u svijetu u ulice kojima vlada pustoš, gdje unutarnji i međunarodni sporovi i otimačina čim se za njom ukaže prilika ostavljaju velik broj odbačenih na cesti ... Isus se pouzdaje u bolju stranu ljudskog duha i ovom prisposobom ga potiče da prione uz ljubav, vrati dostojanstvo ranjenoga i spasi ga, i izgrađuje društvo dostojno toga imena“¹⁰.*

Radi lakšeg uvida u deset novih zapovijedi (podebljano) donosimo odlomak iz Lukinog (10,25-37)¹¹ evanđelja:

I gle, neki zakonoznanac usta i, da ga iskuša, upita: „Učitelju, što mi je činiti da život vječni baštini?“ A on mu reče: „U Zakonu što piše? Kako čitaš?“ Odgovori mu onaj: „Ljubi Gospodina Boga svojega iz svega srca svoga, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom, i svim umom svojim; i svoga bližnjega kao sebe samoga!“ Reče mu na to Isus: „Pravo si odgovorio. To čini

živjet ćeš.“ Ali hoteći se opravdati, reče on Isusu: „A tko je moj bližnji?“ Isus prihvati i reče: „Čovjek neki silazio iz Jeruzalema u Jerihon. Upao među razbojnike koji ga svukoše i izraniše pa odoše ostavivši ga polumrtva. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, vidje ga i zaobiđe. A tako i levit: prolazeći onuda, vidje ga i zaobiđe. Neki Samarijanac putujući:

dode (1) do njega,

vidje ga (2),

sažali se (3) pa mu

pristupi (4) i

povije rane (5)

zalivši (6) ih uljem i vinom. Zatim ga

posadi (7) na svoje živinče,

odvede (8) ga u gostinjac i

pobrinu (9) se za nj. Sutradan

izvadi (10) dva denara,

dade ih gostioničaru i reče: ‘Pobrini se za njega. Ako što više potrošiš, isplatit ću ti kad se budem vraćao.’ „Što ti se čini, koji je od ove trojice bio bližnji onomu koji je upao među razbojnike?“ On odgovori: „Onaj koji mu iskaza milosrđe.“ Nato mu reče Isus: „Idi pa i ti čini tako!“

Deset Zapovijedi srca za medicinske djelatnike/ice

Odlomak evanđelja nam predstavlja jednu do najpoznatijih parabola iz evanđelja. Tekst nam govori o jednom Samarijancu, ne dobrom, kako se često može čuti. No prije Samarijanca u parabolli se govori o zakonoznancu. On dolazi k Isusu kako bi ga kušao, izveo van puta. On želi uvjeriti Isusa u svoje tumačenje. Zna kako Isus poznaje pisma. Pita ga „Što trebam činiti da bih baštini život vječni?“ Parafrazirajući pitanje medicinskog djelatnika „Kako trebam raditi

8 Fernando ARMELLINI, *15a Domenica del Tempo Ordinario anno C* (23.06.2022.), dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=PegkT6fzG7g> (27.07.2023.)

9 Papa FRANJO, *Fratelli tutti*, Zagreb, 2021.

10 Papa FRANJO, *Fratelli tutti*, br. 50-51.

11 Evanđelist Luka je bio liječnik, što dakako valja i ovdje primijetiti.



da bih baštinio život vječni?“ Duboko pitanje, i duhovno vrlo profinjeno pitanje. Vidi se da je to osoba koje poznaje Pisma. Biološki život čovjek može samo dobiti kao dar. No on ne priča o biološkom životu koji već ima. On želi ono što je vječno. Kako doći do vječnosti, kako se približiti onima koji su prešli prag smrti, prag nade? Želja za vječnošću je i želja za Bogom, no taj život već ovdje na zemlji je moguće živjeti.

Isus pita zakonoznanca da kaže što je otkrio „*U Zakonu što piše? Kako čitaš?*“ Rabin daje odgovor: „*Ljubi Gospodina Boga svojega iz svega srca svoga, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom, i svim umom svojim; i svoga bližnjega kao sebe samoga!*“ Ljubiti Boga cijelim bićem put je vječnosti. A poziva se i zakonoznanac na, već spomenuti, Ponovljeni zakon Lev 19,18. *Pravo si odgovorio, to čini i živjeti ćeš*, odgovara Isus. Zakonoznanac je razumio da živjeti znači ljubiti, vezati srce za nekoga ili za nešto. Ljubiti – znači živjeti vječnim životom.

Potrebno je razumjeti za koga ili za što se veže srcem. Zakonoznanac razumije da se daje srce u potpunosti Bogu, te je to središte odluka. Razumije da je potrebno srce vezati u potpunosti za Boga, ništa drugo. Nastavlja zakonoznanac – *a tko je moj bližnji?* Nekada je lakše ljubiti Boga na nebu nego bližnjega na zemlji. Tko je moj bližnji? Isus odgovara koristeći parabolu kako bi odgovorio. *Čovjek neki silazio iz Jeruzalema u Jerihon.*

„Jedan čovjek došao u bolnicu“

Jedan čovjek je silazio u Jerihon. Tko je bio taj čovjek? Ne znamo ništa. Star, mlad, zanimanje, da li je pripadao Izraelcima, vjernik ili nevjernik, dobar ili zao, pa niti što je radio u Jeruzalemu. Pitamo se kako to da nije išao karavanom? Ako je bio napadnut znači da je imao nešto uz sebe. Možda je išao nešto i krasti u Jeruzalem. Ne znamo ništa. Jedina karakteristika – *jedan čovjek*. Kao što stoji u naslovu, možemo reći kako i *jedan čovjek* dolazi u bolnicu. Često liječnici, pogotovo u bolnici, ne mogu znati gotovo ništa o čovjeku, a pogotovo kada liječnici hitne pomoći izlaze na teren. Tada u doslovnom smislu riječi vide „jednog čovjeka“. Odmah

na početku parabole je označena temeljna vrijednost osobe – čovjek. Svjesni smo kako bi ovo trebao biti temeljni princip djelovanja – dobrobit čovjek, bilo u bolnici, Crkvi, ili nekom drugom društveno-humanističko-religioznom kontekstu, ali i općenito govoreći cjelokupnom ljudskom postupanju.

Dostojanstvo čovjeka se nikada ne gubi, bez obzira u kakvim se okolnostima našao ili što je učinio, što je sve napravio, ili što je podnio. To nikada ne umanjuje dostojanstvo. Uvijek ostaje čovjek. Predstavljen je s tom karakteristikom. Upao je među razbojнике, sam je, i polumrtav. To je čovjek. Pomalo slika i onoga što se događa čovjeku tijekom njegovog života. Sada, slučajno, jedan svećenik silazi onim putem, vidi ga i obilazi. Isus je mogao odmah dati lekciju, no on čini jedno pitanje jer želi da zakonoznanac sam dođe do istine. Isus uvodi u priču svećenika. Svaki svećenik je imao svoje zaduženje u hramu. Imao je svoj tjedan u hramu i tada je obavljao svoju službu – dva puta godišnje. Vraćao se svojoj kući, no primijetimo kako se kaže da je vidio. Vidio je potrebu, ali prelazi na drugu stranu. To je bol i u našem životu – znamo kako je netko upoznat s našom patnjom, a ne pomaže. Bolje da i ne zna. Ali i mi prema drugima. Može se i u bolnici dogoditi da doživimo da pokraj nas prođu, ali i mi pokraj drugih, jer nam je završila smjena, jer nije moja dužnosti, itd. Svećenik koji je obavljao službu u hramu je čista osoba, u hramu. Nažalost kao da je ljubav prema bližnjemu, što je paradoks, ostavio u hramu. Putevi i misli Boga su bili prihvaćeni od jednog Samaritanca, i to ne dobrog, nego od jednog Samaritanca. I levit odbija potrebu brata. Leviti su bili oni koji su žrtvovali u hramu. Vidjeli su svećenike kako obavljaju religiozne čine. U ovom trenutku oni koji slušaju očekuju i treću osobu, a trebao bi biti jedan običan Židov. I slušatelji očekuju sada jednog dobrog Židova, no Isus stavlja na scenu jednog Samaritanca, heretika. Prozvati nekoga Samaritancom, u židovskoj kulturi, bilo je kao reći da je heretik, lupež, jer su Samaritanci bili narod koji se otuđio i koji nije bio dio Izraela budući da su se pomiješali s poganima. Njihova praksa nije bilo ono što je činio pobožni Židov. Imali su svoju religioznost. Ako je netko rekao



židovskom sunarodnjaku *Ti si Samaritanac* primio je 39 udaraca zbog uvrede.

Samarijanac za razliku od svećenika je u potpunoj sintoniji s Bogom i njegovim mislima. Svaki čovjek ima u sebi dar vječnog života i ako pusti da to dođe do izražaja, nebeski duh, tada je to jedina stvarnost koja nas razlikuje od drugih bića na zemlji. Ako čovjek pusti da dođe do izražaja Božji dah u njemu, dah suosjećanja, onda čini ono što čini i Samarijanac. Radi se o *deset glagola* koje koristi evanđelist. Ovaj Samarijanac je odsjaj Božjih misli, riječi, djela, Božjega srca. Pogledam ćemo detaljnije ovih 10 zapovijedi srca.

1. Dođe do njega – ne bježi. Ne boji se. Samarijanac se vodi srcem, Božjim DNA da se približi. Niti koju drugu normu, pravilo nema, nego se približava onome tko je u potrebi. Približava se. Ne traži neku drugu *ulicu*, da izbjegne susret. Približiti se danas onome što boli, prošlosti, izgubljenosti. To je Božje djelo. Koliki pacijenti u bolnici su svjedoci da je upravo trenutak kada dolazi medicinski djelatnik do pacijenta, jedan od presudnih trenutaka, kao što su i drugdje prva iskustva presudna. Izaći ususret čovjeku jest Božje djelo. S druge strane i na pacijentu je odgovornost kako će dopustiti medicinskom djelatniku/ici da mu/joj se približi.

2. Vidi ga – kršćanin ne čeka da drugi pokaže potrebu, nego on vidi. Približava se bratu kako bi vidio što može napraviti. Bitno je ovo – biti dio problema drugih. No što se događa? Kada vidimo potrebu možemo pomisliti pa *ja ne mogu riješiti sve probleme svijeta, ne mogu se brinuti oko svega*, te stoga neću niti pomoći. No ono malo mogu, gotovo uvijek. Ponekada možemo čuti ako se ne mogu brinuti o svemu onda se ne mogu brinuti ni o čemu. Ne vidimo potrebu brata. U tom slučaju nemam pogled koji je u sintoniji s Bogom. Ima kršćana koji se smatraju da su u sintoniji s Bogom jer mole, jer idu nedjeljom na misu. Bog želi da gledamo tamo gdje on gleda. Tada smo u sintoniji s njim. Tada se susreću

dva pogleda. Samarijanac gleda tamo gdje Bog gleda. On vidi. On ne čeka da drugi pita potrebu. Nema potrebu da se drugi ponižava. Metz ovakav pogleda naziva *mistikom otvorenih očiju*. Dapače, Metz govori kako je suosjećanje izraz čovjekove strasti za Boga, *strast za Boga koja se iskusuje i obistinjuje kao „su-patnička“ strast za onoga koji trpi, kao mistika otvorenih očiju*. *Ponavljam: Kršćanstvo koje samo sebe shvaća iz svoga vlastitog korijena uvijek ima posla s tom mistikom. Ta mistika su-patnje nije nikakva ezoterička stvar, ona je svima darovana i od svih se zahtijeva. Ona ne vrijedi samo za privatno područje života nego i za javno, za politički život*¹².

3. Sažali se – suosjećao je. U cijeloj Bibliji jedina osoba koja to osjeća kao Bog jest jedan Samarijanac. Ne netko tko je išao u „Crkvu“. To je upravo onaj koji je osjetljiv na ono što i Bog sam osjeća, suosjeća. Nemoguće je ovdje iskazati svo bogatstvo ovog glagola suosjećati, o čemu ćemo govoriti u jednoj drugoj studiji, no suosjećanje je Božja karakteristika. Nakon što je došao, vidio, Samarijanac suosjeća. Najviši izraz kognitivnog, afektivnog i voljnog oplijenjenja samoga sebe, darivanja samoga sebe, za dobrobit drugih jest suosjećanje¹³. Bolnice i slične ustanove su „zlatne ustanove“, po svojoj funkciji, svaki puta kada suosjećanje dolazi do izražaja, počevši od „dovratnika“ i „dvoranika“ bolnice.

4. Pa mu pristupi – nakon što je suosjećao, Samarijanac je pristupio. Bit pristupa drugima događa se u nutrini čovjeka, u nutrini medicinskog djelatnika (ne samo njegovog) se događa pristup pacijentu. Ukoliko je nešto vanjsko (ugled, novac, pozicija, moć, itd.) motiv pristupa tada to utječe i na proces liječenja. Levit i svećenik su vidjeli, ali su zaobišli problem. Samarijanac dopušta da ga pokrene osjećaj u njemu, da mu utroba „uzavri“. On si dopušta su-osjećati u tom trenutku. Nakon što je vidio, osjetio u sebi ganuće prema „jednom čovjeku“,

12 Johann B. METZ, *Memoria Passionis*, Zagreb, 2009., str. 220.

13 Oliver DAVIES, *A Theology of Compassion, Metaphysics of Difference and the Renewal of Tradition*, Michigan, 2001.



postaje aktivan. Približava se. Približavati se potrebama ranjenih ljudi traži hrabrost, odvažnost. To znači odustati od samoga svog cilja i biti spreman zastati tamo gdje je moj brat ili sestra u potrebi.

5. Povije rane – rane su mjesto susreta s Bogom. Rane pacijenata su mjesto gdje medicinski djelatnici stavljaju svoje ruke. Kada je Toma stavio svoj prst u Isusove rane tada je rekao *Gospodin moj i Bog moj* (Iv 20,28). Rane su čovjekove najsvetije mjesto jer otkrivaju nešto najintimnije kod čovjeka te je čovjek u tom trenutku najprepušteniji drugima u ruke. Niti jedna rana nije ista – ako itko zna to onda medicinski djelatnici znaju, jer ranu nosi osoba koja je neponovljiva, te je stoga i oporavke teško predviđati. Povlašteno je vidjeti rane drugih ljudi – to je mjesto gdje se Bog i čovjek susreću.

6. Zalivši ih uljem i vinom – to je bilo u Isusovo vrijeme dezinfekcijsko sredstvo, no isto tako možemo vidjeti u ulju simboliku vraćanja dostojanstva. Uljem su se mazali kraljevi. Kako vratiti dostojanstvo? Kako osjetiti i doživjeti da vrijedimo? Počevši od riječi vraćamo jedni drugima dostojanstvo, od prve riječi u ambulancama, hitnim prijemima odjelima. U europskoj definiciji opće/medicinske prakse, (WONCA – od engl. *World Organization of Family Doctors*), iz 2016. godine, prva od kompetencija koja je navedena, a treba biti sastavni dio liječničke prakse, jest upravo suosjećanje, te se navodi da briga za pacijenta treba biti prikladna,

učinkovita i suosjećajna u suočavanju sa zdravstvenim problemima i promociji zdravlja¹⁴. Vratiti dostojanstvo znači osloboditi se i tereta mržnje, zla, oprostiti. Vratiti dostojanstvo znači i čuti riječi isprike. Vino pak je simbolika radosti. Iscijediti grozd u vino, koje svojim procesom postaje vino i razveseljava srce čovjekovo¹⁵, kada je u umjerenim količinama, jest put radosti. Može se srce bolesnika u bolnici i radovati zbog „iscijeđenog života“ medicinskih djelatnika.

7. Posadi ga na magare. Magare je životinja koja je poslušna. Na magaretu je Isus ušao u Jeruzalem. Isus je sam prisutan u onima koji su ranjeni, ali i u svakome čovjeku. To je identitet čovjeka, biti sin ili kćer Božja. Prepoznavati u pacijentu Sina Božjega dobit je za pacijenta, no dobit je i za osobu koja vodi brigu o liječniku¹⁶. Recentna istraživanja u neuroznanosti otkrivaju kako se različiti dijelovi mozga aktiviraju tijekom suosjećanja i tijekom empatije¹⁷. Suosjećajući se bogati i osoba koja pruža suosjećanja, kao i osoba koja ga prima, te u konačnici i cijelo društvo. Liječnik je pozvan u pacijentu (trpećem) vidjeti Boga, ali i pacijent u liječniku isto tako. Božja lica se otkrivaju u ovom susretu.

8. Odvede ga u gostinjac. Ranjeni čovjek se oslonio na Samarijanca. Veliku pomoć medicinskim djelatnicima u njihovom radu mogu dati „poslušni“ pacijenti, no to pretpostavlja suosjećajni dijalog između medicinskog osoblja i pacijenata. Oslanjanjem jednih na druge gradi se kultura suosjećanja. Odvede ga u

14 WONCA, Wonca Global Standards for Continuing Professional Development (CPD) for Family Doctors (August 2016), dostupno na: <file:///C:/Users/Josip/Downloads/WONCA+CPD+Standards+2016.pdf> (17.07.2023.)

15 Ps 104, 14 *Ti daješ te niče trava za stoku i bilje na korist čovjeku da izvede kruh iz zemlje i vino što razvedruje srce čovječje; da uljem lice osveži i da kruh okrijepi srce čovjeku.*

16 O Samarijancu postoji u umjetnosti mnoštvo bogatih prizora, iz različitih stoljeća. Ovdje ćemo spomenuti sliku Eugenea Delacroix (1849) kao i Vincenta Van Gogha (1890) gdje možemo uočiti da je Van Goghe vrlo slično naslikao kao i 40 godina prije Delacroix. Ima jedan mali detalj na slici a to je male škrinja koja stoji otvorena. Gledajući iz teološke perspektive pitanje je zbog čega je škrinja otvorena. Da li zbog toga što Samarijanac pomažući drugima, sam puni svoju škrinju, nevidljivim blagom, ili jer nudi blago ranjenom čovjeku. Ili pak jer se događa i jedno i drugo. Skloniji smo ovom zadnjem promišljanju.

17 Olga M. KLIMECKI – Susanne LEIBERG – Matthieu RICARD – Tania SINGER, Differential pattern of functional brain plasticity after compassion and empathy training, u: *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 9 (2013.) 6, 873–879.

18 Marshall B. ROSENBERG, *Nenasilna komunikacija*, Osijek, 2006.



gostinjac i pobrinu se za nj. Gostinjac je hrvatski prijevod, dok je u grčom izvorniku *Pandoheion* (πανδοχεῖον), a znači sve-prihvatište¹⁹. On ga nosi tamo gdje su svi prihvaćeni. Nosi ga tamo gdje je netko tko sve prihvaća. Isus ulazi u dubinu. Samarijanac je Isus koji prihvaća cijelo čovječanstvo. Dolazi Samarijanac koji vidi ranjeno čovječanstvo i vodi ga tamo gdje su svi prihvaćeni. Odmah nakon toga će popričati s *Pandohei-om* (πανδοχεῖ) – onaj koji sve prihvaća i nikoga ne tjera, odbacuje, prekora. Svi smo djeca Božja i kod Boga svi smo dobro došli. Kada bismo barem tako i na zemlji živjeli.

9. Pobrinu se za nj. Papa Franjo u enciklici *Fratelli tutti* zanimljivo primjećuje kako je Samarijanac dao strancu nešto čime se u našem užurbanom svijetu kao škrtari: dao mu je svoje vrijeme. „Zacijelo je imao svoje planove za taj dan, svoje potrebe, obveze i želje. Ali je ste to znao ostaviti po strani kada je naišao na ranjenog čovjeka u potrebi, i premda ga nije poznao, smatrao ga je vrijednim svoga vremena i pažnje“²⁰. Suosjećanje otvara nove prostore, stvara nove mogućnosti, izlazi van prethodno zadanih shema, rigidnih okvira, prethodno smišljenih puteva. Osoba koja suosjeća sposobna je re-organizirati vlastite prioritete ukoliko vidi osobu u potrebi, što dakako također označava velikodušnost osobe. Mogli bismo reći kako suosjećajna osoba zaustavlja vrijeme jer u činima suosjećanja započinje vječnost, dijeljenje svoga kruha s drugima.

10. Izvadi dva denara, i dade ih gostioničaru. Samarijanac daje i dio materijalnih dobara koje ima. Spreman je dati dio „svog dobra“, što je ovdje prikazano u denarima, no to ne mora biti denar, za opće dobro. I dodaje *‘Pobri se za njega. Ako što više potrošiš, isplatit ću ti kad se budem vraćao.’* Isus koji dovodi čovječanstvo Ocu plaća dva denara, što je plaća za dva dana za gostinjac. Treći dan će se vratiti Samarijanac i spreman je platiti i još ako što bude potrebno.

Po povratku ako bude što trebalo neće platiti ranjenik nego Samarijanac će platiti. Isus koji je došao spasiti čovječanstvo, ako još što treba platit će.

To je deset glagola. Novih deset zapovijedi za onoga tko želi biti čovjek po Božjem srcu. To su deset zapovijedi srca. Bio on vjernik ili ne, on je u sintoniji s Bogom jer time pokazuje Duh Božji. I sada pitanje „Što ti se čini, koji je od ove trojice bio bližnji onomu koji je upao među razbojнике?“ Tko od ove trojice ti se čini da se učinio bližnjim, tko se približio. Pitanje rabina je bilo tko je moj bližnji, a Isus uzvraća pitanjem „Tko se učinio bližnjim?“. Dakle, nije pitanje tko je bližnji, jer svi su bližnji, nego tko se učinio bližnjim drugima. To je Božje djelovanje. Bog je redovito onaj koji preuzima inicijativu u odnosima. I svaki čovjek kada preuzima inicijativu u odnosu prema potrebitima, na tragu je Božjeg djelovanja. Ovo ne podrazumijeva da će osoba koja preuzima inicijativu sve uraditi umjesto drugih, jer time ne bi osoba rasla. Nije uvijek lako prosuditi i odrediti granicu pomaganja. Dokle treba pomagati, a gdje treba potaknuti „pacijenta“ da sam počne „živjeti“? Zanimljivo da zakonoznanac na Isusovo pitanje *tko se učinio bližnjim* ne govori Samarijanac (ne želi niti spomenuti to ime) nego govori onaj koji mu iskaza milosrđe. On se učinio bližnjim. Nato mu reče Isus: „*Idi pa i ti čini tako!*“

Idući prema kraju ovog članka donosimo riječi pape Benedikta XVI. iz enciklike *Bog je Ljubav*²¹: *Prispodoba o milosrdnom Samarijancu (usp. Lk 10,25-37) pruža dva osobito važna objašnjenja. Dok se pojam »bližnji« dotad odnosio u biti na sunarodnjake i strance koji su se trajno nastanili u Izraelu, drugim riječima na zajednice koje su čvrsto vezane s nekom zemljom i narodom, sada se to ograničavanje dokida. Tko god treba moju pomoć i ja mu mogu pomoći, moj je bližnji. Pojam bližnjega sada je poopćen, ali ipak ostaje konkretan. Unatoč tomu što se proteže na sve ljude, ne svodi se na izraz neke općenite i*

19 Engleska riječ za bolnicu – hospital – daleko više odražava brigu za oboljele osobe nego što je to hrvatska riječ bolnica, utoliko što je usmjerena na „gosta“ a ne na bol.

20 FRANJO, *Fratelli tutti*.

21 BENEDIKT XVI., *Deus Caritas est*, Zagreb, br. 15.



apstraktne ljubavi, koja sama po sebi uključuje slabu zauzetost, već traži od mene praktično zauzimanje ovdje i sada. Crkva ima zadaću uvijek iznova tumačiti tu povezanost između blizine i daljine u odnosu na svakodnevni život svojih članova. Na kraju, potrebno je ovdje posebno spomenuti veliku prisposobu o posljednjem sudu (usp. Mt 25,31-46), na kojem ljubav postaje presudni kriterij za vrednovanje ljudskog života. Isus se poistovjeđuje s onima koji su u potrebi: gladnima, žednima, strancima, golima, bolesnima, zatvorenima. »Zaista, kažem vam, što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25,40). Ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu postaju jedno: u najmanjima susrećemo samog Isusa, a u Isusu susrećemo Boga.

Na tragu riječi kojima smo započeli, naš članak završavamo istim, da i „stari zakon na kamenu“ i „novi zakon u srcu“ nerazdvojivo vežu Boga i

čovjeka, jer gdje je Bog ondje je i čovjek, a gdje je čovjek ondje je i Bog. *Kršćaninov program – program milosrdnog Samaritanca, Isusov program – jest »srce koje vidi«.* To srce vidi gdje je potrebna ljubav i djeluje u skladu s time²². Papa Franjo pak će reći za Samaritanca kako je svojim postupcima pokazao kako je život svakoga od nas povezan sa životima drugih. Život nije vrijeme koje prolazi nego vrijeme susreta²³.

Zaključak

U ovom članku promišljali smo o Samaritancau iz perspektive medicinskih djelatnika, odnosno svih onih koji djeluje i služe u zdravstvenim ustanovama, no *zapovijedi srca* mogu poslužiti kao mjerilo djelovanja za bilo koje drugo zvanje, imajući na pameti kako je čovjek i ljubav prema čovjeku primarna zapovijed, zapovijed srca.

22 BENEDIKT XVI., *Deus Caritas est*, br. 31

23 Papa FRANJO, *Fratelli tutti*, Zagreb, 2021., 47.



Kaplja na Božjem dlanu

Osjećam se kao kapljica vode
na Božjem dlanu.
Razmišljam koliki je
to Božji dlan
Kad svakog od nas
Istovremeno može zadržati
Na svome dlanu.
Uronim u more i
Postanem dio velike vode.
Tek neznatne u oceanu.
I pitam se:
Nije li i ocean samo
Kapljica vode na Božjem dlanu.

Danijela De Micheli Vitturi, dr. med.

Badija 6. listopada, 2023.

Jezik ljubavi

Bog poznaje sve jezike
pa i jezik ljubavi.
Problem je u meni i tebi
kada ne raspoznamo
nijedan jezik osim
jezika samodostatnosti.
Zaustavi se na tren.
Osluhni srce i pokušaj
prepoznati kojim jezikom
govori Božja Ljubav.
Ako ne prepoznaš niti jedan;
Zaustavi se. Zašuti!
i prepusti se zagrljaju tišine.
Njom te Gospodin ljubi
kada sam ne znaš
niti jedan jezik ljubavi.

Danijela De Micheli Vitturi, dr. med.

Bobovišće, 28. srpnja, 2023.



Etički izazovi u današnjoj medicini

Prof. dr. sc. Ana Borovečki, dr. med., prof.

dopisni član Papinske akademije za život

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Zagreb

E-mail: abor@mef.hr

ORCID: 0000-0001-8635195X

Sažetak

U radu je dan pregled suvremenih etičkih izazova u današnjoj medicini. Prikazane su promjene vezane uz novu verziju Ženevske prisege i utjecaj pandemije COVID-19 na odnos liječnika i pacijenta. U fokusu pregleda su i etička pitanja povezana s primjenom robota i umjetne inteligencije u medicini. Poseban osvrt dan je na nova događanja u području donošenja odluka na kraju života. Prikazane su i nove promjene u ocjeni kliničkih ispitivanja u Europskoj uniji koje su stupile na snagu Uredbom (EU) br. 536/2014. Analizira se i važnost globalne bioetike i novog pristupa kojega donosi takvo gledanje na etičke probleme. Dan je i pregled aktivnosti Papinske akademije za život vezan uz pojedine teme koje ovaj prikaz obrađuje.

Ključne riječi: etički izazovi, medicina, danas

Ethical Challenges in Contemporary Medicine

Summary

The paper provides an overview of contemporary ethical challenges in medicine. Changes related to the new version of the Declaration of Geneva and the impact of the COVID-19 pandemic on the doctor-patient relationship are presented, together with ethical issues related to the use of robots and artificial intelligence in medicine, developments in end-of-life decision-making, and recent changes in the assessment of clinical trials conducted in the European Union, which came into force in connection with Regulation (EU) No. 536/2014. The importance of global bioethics and the new approach introduced by such a view of ethical issues is analyzed. There is also an account of the activities of the Pontifical Academy for Life related to certain topics covered in this paper.

Keywords: ethical challenges, medicine, contemporary



Uvod

Medicina predstavlja posebno područje u kojemu se prirodne i društvene znanosti koriste u tumačenju čovjekova iskustva bolesti. Studenti često upisuju studij medicine jer su tijekom dotadašnje edukacije bili dobri u prirodoslovlju. No, ono što oni česti zaboravljaju jest da ljudsko tijelo nije svojevrsni laboratoriji u kojem apsolutno vrijede prirodne postavke fizike, kemije i biologije nego je čovjekov organizam uronjen u svijet koji ga okružuje i temeljen je na interakciji čovjeka s okolišem i ljudima koji u njemu žive. Stoga je medicina uistinu umijeće, kako su je vidjeli stari Grci. Ona nije neka vrsta manualnog obrta i vještine kojim liječnik popravljaju ljudsko tijelo. Ona nije niti umjetnost u kojoj puštamo mašti na volju da pacijenta liječimo kako nam se prohtije. Ona ima svoje zakonitosti i postavke, a osnovne postavke medicine čvrsto su utkane u središnji odnos bez kojega medicine ne bi niti bilo – odnos liječnika i pacijenta. Pred suvremenom medicinom danas postavlja se niz etičkih izazova koji itekako utječu na odnos

liječnika i pacijenta. Ovaj pregled donosi prikaz etičkih izazova koji pred suvremenog liječnika postavljaju neka drugačija pitanja.

Nova verzija Ženevske prisege

Sam odnos liječnika i pacijenta u medicini je kroz stoljeća doživio niz promjena kako se razvijala medicina i tehnologija koja ju okružuje. No neke postavke se ne mijenjaju, a utkane su još u Hipokratovu prisegu i njene inačice, od kojih je danas možda najvažnija Ženevska prisega Svjetskog liječničkog udruženja koju je 1948. u Ženevi prihvatila Opća skupština Svjetskog liječničkog udruženja. Najnovija verzija Ženevske prisege dopunjena je na 68. općoj skupštini Svjetskog liječničkog udruženja održanoj 2017. u Chicagu, SAD. Eduard Oštarijaš, dr. med. i prof. dr. sc. Lada Zibar, dr. med. preveli su ovu inačicu koju su prihvatili i Hrvatska liječnička komora i Hrvatski liječnički zbor, a odobrena je od Svjetskog liječničkog udruženja kao službeni prijevod na hrvatski jezik (1), te ju ovdje donosimo u cijelosti:

„KAO PRIPADNIK LIJEČNIČKOG ZVANJA:

SVEČANO OBEĆAVAM da ću svoj život posvetiti sluzenju
čovječanstvu;

ZDRAVLJE I DOBROBIT MOG bolesnika bit će mi najvažnija briga;

POŠTOVAT ĆU autonomiju i dostojanstvo svog bolesnika;

UVIJEK ĆU POŠTOVATI ljudski život;

NEĆU DOPUSTITI da bilo kakvo obilježje u pogledu dobi, bolesti ili nemoći, vjere, etničkog podrijetla, roda, narodnosti, političke pripadnosti, rase, spolne orijentacije, klasne pripadnosti ili drugih čimbenika utječe na mene u obavljanju dužnosti prema bolesniku;

POŠTOVAT ĆU tajne koje su mi povjerene, čak i nakon smrti
bolesnika;

POSTUPAT ĆU u svom stručnom radu savjesno i dostojanstveno te
u skladu s dobrom medicinskom praksom;

NJEGO VAT ĆU čast i plemenite tradicije liječničkog zvanja;

ISKAZAT ĆU dužnu zahvalnost i poštovanje prema svojim
učiteljima, kolegama i učenicima;



PODIJELIT ĆU svoja medicinska znanja na dobrobit bolesnika i unaprjeđenja zdravstvene zaštite;
POSVETIT ĆU SE vlastitom zdravlju, dobrobiti i sposobnostima radi pružanja skrbi na najvišoj razini;
NEĆU SE KORISTITI svojim medicinskim znanjima u svrhu kršenja ljudskih prava i građanskih sloboda, čak ni pod prijetnjom;
OVO OBEĆAVAM svečano i slobodno, pozivajući se na svoju čast.“

Čitajući najnoviju verziju Ženevske prisege nalazimo neke nove elemente kojih u prijašnjim verzijama nije bilo. Oni se odnose na jasno formulirano poštovanje autonomije i dostojanstva pacijenta, na brigu liječnika za vlastito zdravlje te dijeljenje medicinskih znanja za dobrobit bolesnika. Osim toga, u novoj se verziji nalazi formulacija „Uvijek ću poštovati ljudski život“ za razliku od prijašnje koja je glasila „Ljudski ću život poštovati od samoga začetka“ (2).

Pandemija COVID-19

Tijekom pandemije COVID-19 odnos liječnika i pacijenta doživio je niz izazova. Naime liječnici su se našli u situaciji gdje su zakonski bili obavezni prijaviti svoje bolesnike koji su bili zaraženi SARS-CoV-2 virusom te ih smještati u obaveznu karantenu. Tijekom pandemije, posjete bolesnicima u bolnicama bile su onemogućene radi sprječavanja širenja zaraze o kojoj se na početku malo znalo, a bolesnici koji su болоvali ili umirali od COVID-19 bili su okruženi liječnicima u skafanderima, daleko od svojih obitelji. Tako pacijent u novim okolnostima nije bio samo žrtva zarazne bolesti nego je bio i vektor, tj. prenosilac iste (3).

U analizi etičkih problema koji se javljaju u odnosu liječnika i pacijenta kod zaraznih bolesti tako nam se otvara nova perspektiva analize. Prva je individualna perspektiva samog pacijenta. Druga je perspektiva zajednice, čije je pacijent član, i njene dobrobiti. Treća je perspektiva

teorijske neizvjesnosti zarazne bolesti jer u stvarnim životnim situacijama svi ljudi nisu jednako žrtve i prenosioci, a mi ne možemo znati tko će i u kojoj mjeri u svakoj točki vremena biti žrtva ili prenosilac (3). Papinska akademija za život 2021. svoju je 27. sjednicu posvetila pitanjima pandemije i javnog zdravstva pod naslovom „Public Health in Global Perspective: Pandemic, Bioethics, Future“. Izlaganja s te konferencije objavljena su 2022. u istoimenoj publikaciji koju su uredili Vincenzo Paglia i Renzo Pegoraro (4). Publikacija „Pandemic and Universal Brotherhood: Note on the COVID-19 Emergency“ koju je uredio Vincenzo Paglia također je izašla 2022. (5). U njoj su sakupljeni i objavljeni vatikanski dokumenti koji se bave raznim pitanjima zdravlja i društvene ugroze od 2020. do 2021. godine.

Nove tehnologije i medicina

Niz etičkih pitanja u odnosu liječnika i pacijenta nastaje i razvojem tehnologije. Najnovije izazove u tome smjeru otvara razvoj umjetne inteligencije i njene primjene kod donošenja odluka u medicini. Može li uistinu umjetna inteligencija jednako kvalitetno donositi odluke o liječenju nekog pacijenta kao i liječnik? Može li ona u potpunosti zamijeniti liječnike i smanjiti liječničke pogreške? (6). Osim umjetne inteligencije, sve je veća primjena i robota u medicini. Na ova pitanja odgovore ćemo dobiti u vremenu koje je pred nama. Papinska akademija za život bavila se tijekom svoja dva zasjedanja pitanjima robotike i umjetne inteligencije



te njihovom primjenom u zdravstvu. Na 25. zasjedanju 2019. godine tema je bila „Robotics: Humans, Machines and Health“, a na 26. zasjedanju 2020. tema je bila „The „Good“ algorithm? Artificial Intelligence: Ethics, Law, Health“. Izlaganja s oba zasjedanja mogu se pronaći u istoimenim publikacijama Papinske akademije za život čiji su urednici Vincenzo Paglia i Renzo Pegoraro (7,8). Dvadeset i šesto zasjedanje Papinske akademije za život iznjedrilo je i dokument pod nazivom „Rome Call for AI Ethics“ kojeg su potpisali čelnici IBM-a, Microsofta, FAO-a te predstavnik talijanskog Ministarstva za inovacije (9). U siječnju 2023. Papinska akademija za život organizirala je sastanak pod nazivom „AI Ethics: an Abrahamic commitment to the Rome Call“. Tom prilikom predstavnici abrahamskih religija potpisali su dokument „Rome Call for AI Ethics“ (10).

Odluke na kraju života

Uz pobačaj, ne postoji niti jedna druga tema u području etičkih pitanja u medicini koja izaziva toliko prijevora koliko su to pitanja odluka na kraju života.

Do danas je samoubojstvo asistirano od liječnika (postupak u kojemu liječnik propisivanjem npr. smrtonosnih lijekova pomaže umirućem pacijentu da izvrši samoubojstvo) legalizirano u mnogim državama: Oregon (1994.), Washington (2008.), Montana (2009.), Vermont (2013.), Kalifornija (2015.), Washington D.C. (2016.), Australija (Viktorija) (2017.), Hawaii (2018.), Maine (2019.), New Jersey (2019.), Njemačka (2020.), New Mexico (2021.), Austrija (2021.), Novi Zeland (2021.) i Australija (cijela država 2022.) (11).

Aktivna eutanazija (postupak u kojem liječnik namjerno prekida život svoga bolesnika na njegov osobni zahtjev) danas je zakonski regulirana u Nizozemskoj (1994., revizija zakona 2002.), Belgiji (2002.), Luksemburgu (2009.), Kolumbiji (2015.), Kanadi (2016.) i Španjolskoj (2021.). Ovim je zakonskim rješenjima u navedenim državama uz aktivnu eutanaziju ozakonjeno i asistirano samoubojstvo.

U Švicarskoj pak djeluje „Dignitas“, skupina volontera (ne liječnika) koji pomažu pacijentima izvršiti samoubojstvo u slučaju neizdržive (ponekad i mentalne) patnje i boli (11). Papinska akademija za život aktivni je promicatelj kulture života i palijativne skrbi. Kroz projekt PALIFE aktivno promiče palijativnu skrb u svijetu te je izdala i „White Book for global Palliative Care Advocacy“ (12). Ova knjiga predstavlja konsenzus stručnjaka iz cijelog svijeta na području palijativne medicine. Preporuke su donesene u skladu s ciljevima PAL-LIFE projekta i donose naputke za trinaest skupina različitih društvenih aktera kako bi se unaprijedio razvoj palijativne skrbi. Osim toga, u sklopu projekta je donesen i „Position Paper of the Abrahamic Monotheistic Religions on Matters Concerning the End-of-life“ gdje je jasno zauzet stav protiv eutanazije (13).

Klinička ispitivanja

Nova Uredba (EU) br. 536/2014 koja se tiče kliničkih ispitivanja stupila je na snagu u ožujku 2023. godine. Uredba donosi nove koncepte i definicije. Tako se javlja termin klinička studija (engl. *clinical study*) koji uključuje: kliničko ispitivanje (engl. *clinical trial*), kliničko ispitivanje niskog rizika (engl. *low-intervention clinical trial*) te neintervencijsku studiju (engl. *non-interventional study*). Nova regulativa ne odnosi se na neintervencijske studije (14).

Kliničko ispitivanje je klinička studija koja ispunjava bilo koji od navedenih sljedećih uvjeta:

- a) o raspoređivanju ispitanika u određeni terapijski protokol odlučuje se unaprijed i nije obuhvaćeno uobičajenom kliničkom praksom dotične države članice;
- b) odluka o propisivanju ispitivanih lijekova donosi se zajedno s odlukom o uključivanju ispitanika u kliničku studiju; ili
- c) dodatni dijagnostički postupci ili postupci praćenja, uz uobičajenu kliničku praksu, primjenjuju se na ispitanike (14).



Kliničko ispitivanja niskog rizika je klinička studija koja ispunjava sve sljedeće uvjete:

- a) ispitivani lijekovi imaju odobrenje za stavljanje u promet;
- b) ispitivani lijekovi se koriste u skladu s uvjetima odobrenja za stavljanje lijeka u promet ili se upotreba ispitivanih lijekova temelji na objavljenim znanstvenim dokazima; i
- c) dodatni dijagnostički postupci ili postupci praćenja ne predstavljaju više nego minimalni dodatni rizik ili opterećenje za sigurnost ispitanika (14).

Neintervencijsko kliničko ispitivanje je klinička studija u kojoj raspoređivanje ispitanika u određeni terapijski protokol nije unaprijed odlučeno planom ispitivanja, propisivanje ispitivanih lijekova ne ovisi o odluci o uključivanju bolesnika u studiju, a dodatni dijagnostički postupci ili postupci praćenja ne provode se, nego se koriste epidemiološke metode za analizu već postojećih prikupljenih podataka (14).

Uredba zahtijeva da su svi podaci pohranjeni u bazi podataka javno dostupni, osim ako nisu izuzeti u skladu s člankom 81. točkom 4. Uredbe radi zaštite: osobnih podataka, poslovno povjerljivih informacija, posebno statusa odobrenja za stavljanje lijeka u promet, osim ako postoji prevladavajući javni interes, povjerljiva komunikacija između država članica u pripremi njihove ocjene, nadzor kliničkih ispitivanja od strane država članica.

Uredbom se uvodi Informacijski sustav kliničkih ispitivanja (CTIS, od engl. *Clinical Trial Information System*) koji je jedinstvena (jedina) ulazna točka unutar Europske unije za podnošenje prijave za klinička ispitivanja. Time je pojednostavljen postupak podnošenja dokumentacije u vezi sa zahtjevom za odobrenje kliničkog ispitivanja te se pruža podrška svakodnevnim poslovnim procesima država članica i sponzorima. Također

je time omogućen koordiniran postupak ocjene kliničkog ispitivanja od strane dotičnih država članica i poboljšana suradnja između država članica i sponzora, kao i među državama članicama (15).

Globalna bioetika

U fokusu rada Papinske akademije za život je i pitanje globalne bioetike potaknute pitanjima koje je Papa Franjo potaknuo enciklikom *Laudato si'* (16). Ako gledamo etičke probleme kroz prizmu globalne bioetike na probleme gledamo kroz prizmu društvene, a ne individualne etike, a naglasak je stavljen na promicanje zdravlja i ublažavanje patnje. Uočeni moralni problemi manifestiraju se na razini pojedinačnih pacijenata, ali se ne mogu objasniti ako se pojedinačni slučaj ne poveže sa temeljnim problemima na globalnoj razini. Kod ovakvog pristupa probleme ne mogu rješavati pojedinci, već je potrebna suradnja i solidarnost i potreba za globalnim upravljanjem i zajedničkim perspektivama kao osnovom za praktične akcije. Etički problem u principu pogađa sva ljudska bića gdje god oni živjeli i ima socijalno-etičku prirodu te korijene i izvore u globalnim problemima. Postoji i posebna radna skupina koja se bavi globalnom bioetikom u sklopu Papinske akademije za život (17).

Zaključak

Ovim kratkim pregledom pokušali smo prikazati suvremene etičke izazove koji se pojavljuju u današnjoj medicini. O nekima razgovaramo već od samih začetaka medicine, dok su drugi nastali razvojem i primjenom novih tehnologija u medicini kojima pacijentima nastojimo pružiti što bolju zdravstvenu skrb. Kao što je vidljivo iz ovog prikaza, Papinska akademija za život itekako prati razvoj današnje medicine i nastoji pravovremeno pronaći odgovore na niz etičkih pitanja kao što je to i do sada činila.



Literatura

1. Hrvatska liječnička komora. Nova verzija Liječničke prisege prevedena je na hrvatski jezik. <https://www.hlk.hr/nova-verzija-lijecnicke-prisege-prevedena-je-na-hrvatski-jezik.aspx> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
2. World Medical Association. Modern physician's pledge approved by World Medical Association. <https://www.wma.net/news-post/modern-physicians-pledge-approved-by-world-medical-association/> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
3. Battin PM, ur. The Patient as Victim and Vector: Ethics and Infectious Disease, New Edition. Oxford New York: Oxford University Press, USA; 2020.
4. Paglia V, Pegoraro R, ur. Public Health in Global Perspective Pandemic, Bioethics, Future. Rim: Pontifical Academy for Life; 2022.
5. Paglia V, ur. Panedmic and Universal Brotherhood: Notes on the Covid -19- Emergency. Rim: Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica e Libreria Editrice Vaticana; 2022.
6. Müller CV. Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-ai/> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
7. Paglia V, Pegoraro R, ur. Robo-ethics Humans, Machines and Health. Rim: Pontifical Academy for Life; 2019.
8. Paglia V, Pegoraro R, ur. The „Good“ Algorithm? Artificial Intelligence: Ethics, Law, Health. Rim: Pontifical Academy for Life; 2020.
9. Rome Call for AI Ethics. <https://www.romecall.org/the-call-for-ai-ethics-was-signed-in-rome/> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
10. The Abrahamic Commitment to the Rome Call for AI Ethics 10th January 2023. <https://www.romecall.org/the-abrahamic-commitment-to-the-rome-call-for-ai-ethics-10th-january-2023/> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
11. Borovečki A, ur. Kako primijeniti Hipokratovu zakletvu?. Zagreb: Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu; 2023. http://www.snz.unizg.hr/app/uploads/2018/06/Hipokrat_-2023.pdf [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
12. PAL-LIFE. White Book for global Palliative Care Advocacy. <https://www.academyforlife.va/content/pav/en/pallife/white-book.html> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
13. PAL-LIFE: Position Paper of the Abrahamic Monotheistic Religions on Matters Concerning the End-of-life. <https://www.academyforlife.va/content/pav/en/pallife/position-paper.html> [Internet]. [pristupljeno 21 siječnja 2023.].
14. UREDBA (EU) br. 536/2014 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 16. travnja 2014. o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi te o stavljanju izvan snage Direktive 2001/20/EZ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0536> [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
15. European Medicines Agency. Clinical Trials Information System. <https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/research-development/clinical-trials/clinical-trials-information-system>. [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
16. Laudato si'. https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html. [Internet]. [pristupljeno 21. siječnja 2023.].
17. ten Have H. Global bioethics: an introduction. New York: Routledge; 2016.



Temeljni etički izazovi u psihijatriji

Doc. dr. sc. Marko Ćurković, dr. med.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Klinika za psihijatriju Vrapče, Zagreb

E-mail: markocurak@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4855-2133

Sažetak

Etički izazovi u psihijatriji uvelike su odraz jedinstvenosti psihičkih smetnji i poremećaja kao takvih. Naime, narav psihičkih smetnji i poremećaja je takva da zahvaćaju psihi, to jest um oboljele osobe te ju time može suštinski izmijeniti. Isto te osobe čini posebice ranjivima te potrebitima dodatne brige, skrbi i zaštite, u okvirima samog zdravstvenog sustava, no i znatno šire. S druge strane, te osobe, u određenim slučajevima i okolnostima, a uslijed odlučujućeg djelovanja psihičkih smetnji ili poremećaja, mogu predstavljati opasnost za sebe ili druge osobe. Sve navedeno čini etičke izazove u psihijatriji prilično jedinstvenima. No, a to je vrlo važno naglasiti, svi su ovi etički izazovi bitno određeni onim društvenim, to jest načinom na koji zamišljamo i provodimo u djelo suživot u nekoj zajednici.

Ključne riječi: psihičko zdravlje, psihijatrija, psihičke smetnje i poremećaji, autonomija, sloboda, ranjivost, etika

Fundamental Ethical Challenges in Psychiatry

Summary

Ethical challenges in psychiatry reflect the unique nature of mental disturbances and disorders. The nature of mental disturbances and disorders is such that they influence the psyche, that is, the mind of the affected person, and thus those may be profoundly and fundamentally changed. Such a constellation of facts makes persons with (severe) mental disturbances and disorders particularly vulnerable, and in need of extraordinary care and protection, within the health system itself, but also much more widely. On the other hand, these persons, in certain cases and circumstances, due to the decisive effect of mental disturbances and disorders, may pose a danger to themselves and others. All of the above makes the ethical challenges in psychiatry rather unique. Nonetheless, and this is very important to emphasize, all these ethical challenges are critically determined by social setting and context, that is, by the way we imagine and implement coexistence in a certain community.

Keywords: mental health, psychiatry, mental disorders, autonomy, freedom, vulnerability, ethics



Uvod

Kroz ovaj pregledni rad nastojat ću prikazati neke od temeljnih etičkih izazova psihijatrije. Radi se, dakako, o vrlo opsežnom području te je slijedom toga nužno ograničiti se na svega nekoliko izazova, a svakako na one koje držim temeljnim. Izazove koje ovdje kasnije razlažem može se smatrati temeljnim jer su odraz jedinstvenosti – s jedne strane psihičkih smetnji i poremećaja, to jest osoba koje od istih boluju te s druge strane psihijatrije, grane medicine koja nastoji o istima i za iste skrbiti. S obzirom kako se radi o „gustim“ pojmovima (najjednostavnije rečeno, ne postoji samo jedna vrsta psihičke smetnje ili poremećaja osobe koju zahvaća niti sustava koji za nju skrbi), ovdje je nužno činiti neku vrstu poopćavanja koja neizbježno skriva jedan značajan dio (složenosti) cjelokupne slike. Isto tako, a s obzirom kako postoji zaista mnogo različitih pristupa etičkim izazovima u području psihijatrije, jedan veliki i značajan, ako ne i veći i značajniji dio slike ovdje nećemo niti nastojati prikazati. Uz nadu kako će ovaj rad, unatoč ovim odricanjima, ipak više toga rasvijetliti nego sakriti, započinjemo s kratkim prikazom naravi psihičkih smetnji i poremećaja te njezine važnosti za etiku.

Narav psihičkih smetnji i poremećaja

U etičkom smislu jedinstveno za psihičke smetnje i poremećaje jest to što su oni, kako i sama riječ kaže – psihički (1). Drugim riječima, oni zahvaćaju um, iskustvene i spoznajne sposobnosti osobe. To nije od posebne etičke važnosti samo po sebi, jer uostalom, sva stanja, bilo zdrava ili bolesna, na neki način zahvaćaju psihi (ili *vice versa*). Međutim, ako je središte nekog ne-zdravog zbivanja u samoj psihi ili umu (u ishodištu iskustva, spoznaje i rasuđivanja) te ako smo skloni nekoga doživljavati osobom upravo temeljem „zdravosti“ tog središta iskustva, spoznaje i rasuđivanja, onda je isto od iznimne etičke važnosti.

Naime, u suvremeno doba, posebice razvijene zajednice uspostavljene su oko načela poštivanja autonomije osobe, to jest, poštivanja prava osoba da same donose odluke i izbore

koji se njih tiču (2). Etika se u ovim zajednicama, a ona se ovdje prvenstveno bavi postavljanjem granica autonomiji pojedinaca, uvelike oslanja na John Stuart Millovo načelo štete: „ljudi trebaju biti slobodni djelovati kako žele sve dok njihova djela ne nanose štetu nekom drugome“ (3).

No, da bi mogli govoriti o autonomiji (hrvatska riječ koja najbolje oslikava izvorni duh ovog pojma jest svojevlasje) neke osobe, moraju biti zadovoljeni opći uvjeti – ta osoba mora:

- znati,
- biti sposobna spoznavati i rasuđivati, te
- biti slobodna (3, 4).

Sasvim pojednostavljeno rečeno, osoba je autonomna ukoliko zna sve važne podatke za donošenje nekog izbora, ako je sposobna te podatke obraditi i odvagati (prosuditi) u skladu s vlastitim vrijednostima i svrhama, shvatiti značenje i utjecaje svojih izbora te ako je slobodna. Pri tome se obično misli na slobodu od neželjenih, nepozvanih upliva drugih, dok nešto opsežnije shvaćanje obuhvaća slobodu provođenja u djelo vlastitih izbora (3).

Psihičke smetnje i poremećaji, kao što je već istaknuto, zahvaćaju samu psihi, um, to jest, zahvaćaju samo ishodište autonomije. Time oni, ako su dostatno sveprožimajući i snažni, temeljno mijenjaju osobu, čine ju osobom koja ona „inače“ nije (1, 5). Iz ove činjenice proizlaze neka, za ovu raspravu važna pitanja. Primjerice, ako izbore donosi osoba koja zapravo nije autonomna, treba li ih se poštivati? Trebali li se (u)miješati, ponekad i nepozvan, u te izbore? Što učiniti kao liječnik, kao psihijatar koji se obvezao skrbiti za takve osobe (i može ukloniti uzroke narušene autonomije)?

I ne samo to, nego nekada, u određenim slučajevima i okolnostima, upravo pod odlučujućim uplivom tih psihičkih smetnji i poremećaja, te osobe mogu se ogriješiti o Millovo načelo štete – mogu biti opasni za sebe ili druge.

Slijedeći ovaj krajnje pojednostavljeni prikaz mogli bismo odrediti temeljne etičke izazove psihijatrije kao one koji proizlaze iz:



- opasnosti (za sebe i/ili za druge),
- ranjivosti.

Iz tih bismo temeljnih izazova mogli izvesti svojevrsne temeljne etičke zahtjeve psihijatrije:

- zaštita osoba sa psihičkim smetnjama i poremećajima od njih samih ili zaštita drugih od osoba sa psihičkim smetnjama i poremećajima,
- zaštita osoba sa psihičkim smetnjama i poremećajima od drugih.

U ostatku rada, koristeći ovako prikazane temeljne etičke izazove, nastojat ćemo iste dodatno razložiti te razabrati njihove moguće isprepletenosti ili pak moguće daljnje zajedničke osnove.

Opasnost za sebe i druge

Za psihijatriju je prilično jedinstveno to kako moguće posljedice nemiješanja mogu uključivati ne samo štetu za bolesnika, kao u većini drugih područja medicine, nego i štetu spram nekih drugih („trećih“) osoba.

Naime, u krajnjim slučajevima, kada osoba uslijed odlučujućeg utjecaja “teže duševne smetnje ... ozbiljno i izravno” ugrožava sebe ili druge (vlastiti i/ili tuđi život, zdravlje i/ili sigurnost) pravni okviri u većini (razvijenih) zajednica dozvoljava prisilno, to jest, postupanje protivno volji te osobe (1, 6). Ne ulazeći ovdje i sada u potankosti, dostatno je reći kako je u svim okruženjima isto prepoznato kao krajnji, neminovni postupak, kojim se oduzimaju sasvim temeljna ljudska prava te je stoga vrlo strogo pravno određen i nadziran. Uostalom, konačne odluke u tome smislu u većini zajednica donose nadležna pravna tijela, uz manji ili veći upliv stručnjaka (7).

Vrijedi kratko raspraviti dva nužna uvjeta koje pravni okvir ovdje postavlja. S jedne strane, nužno je da osoba boluje od “teže duševne smetnje”, to jest, od duševne smetnje koja „po svojoj naravi i/ili intenzitetu ograničava ili otežava psihičke funkcije osobe u mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć“.

Ovo je razmjerno jasan uvjet, to jest on je uže promatrano “medicinski”.

S druge strane, nužno je prisutno ozbiljno i izravno ugrožavajuće ponašanje, spram sebe ili drugih osoba. Ovdje je pak važno dalje razlučiti dvije odrednice mogućeg ugrožavajućeg ponašanja: vjerojatnost (ostvarenja) i ozbiljnost. Razmjerno su jasni slučajevi kada se radi ili o vrlo vjerojatnoj i vrlo ozbiljnoj ugrozi (tada se prisila očekivano i opravdano primjenjuje) te o slučajevima kada ista nije niti vjerojatna niti ozbiljna (tada prisilu nije opravdano primijeniti). Međutim, mogu biti vrlo nejasni svi oni drugi slučajevi (ili kada se radi o malo vjerojatnoj, ali ozbiljnoj ili ne pretjerano ozbiljnoj, ali vrlo vjerojatnoj opasnosti) (5, 6, 8).

Ovdje svakako treba dodatno naglasiti kako psihijatri ove odluke donose temeljem podataka koje mogu saznati u datim okolnostima (iako naravno ovdje trebaju uložiti sve razumne napore) te kako stvarne namjere nisu uvijek sasvim očite. To može djelovati u suprotnosti s načelnim zahtjevima medicine utemeljene na valjano i pouzdano, znanstveno utvrđenim činjenicama. Uostalom, bez obzira koliko psihijatrija i psihijatri bili dobri u procjeni namjera i njima prouzrokovanih budućih ponašanja iste je po prirodi stvari vrlo teško predvidjeti (a posebice ako se radi o pojavnostima koja su sama po sebi rijetka) (9).

Konačno, što čini prihvatljivu razinu opasnosti ili ugroze u datome trenutku je uvijek društveno određeno. Nasilje, a što može djelovati sasvim neobično, može služiti očuvanju nekog društva (primjerice, kada netko koristi nasilje kako bi obranio svoju zajednicu od uljeza) ili pak može biti sasvim neodređeno (primjerice, u danas silno omiljenim, borilačkim sportovima), a ne nužno i isključivo štetno (10).

Sve navedeno postavlja mnogobrojne izazove pred psihijatriju i psihijatre te u njihovim pokušajima uravnoteženja potrebe zaštite društva i potrebe zaštite prava pojedinaca. Psihijatri su, na određeni način, osuđeni djelovati u središtu tog niza proturječnosti, uvijek (a ponekad i istovremeno) u podjednakoj mjeri izvrgnuti osudama kako pretjerano uskraćuju



i ograničavaju prava i slobode pojedinaca te kako su pretjerano "blagi" prema onima prema kojima takvi ne trebaju biti (1, 11).

I ta je "dvostruka uloga" u svojoj srži proturječna jer s jedne strane zahtjeva svojevrsnu pristranost prema osobi koja boluje od psihičkog poremećaja, a s druge strane istovremenu nepristranost spram njezine moguće uloge u zajednici.

Profesor Vlado Jukić jednom je prilikom napisao „zakonski okvir je ili utočište (na kraju krajeva i od pravnog progona) u onim slučajevima koji su ili toliko jasni ili toliko složeni da ih nikako osim strogim i pravednim pravnim postupkom nije moguće razriješiti... U svim ostalim slučajevima između ove dvije krajnosti postoje brojni etički izazovi. (1, 6)“ I doista, kada se pobliže razmotri ovaj, doista temeljni izazov psihijatrije, o kojemu se raspravlja već gotovo stoljećima te koji je dosegao razinu opće svijesti do razine da je pretočen u pravne propise većine razvijenih zajednica, može se sasvim jasno uvidjeti kako time nipošto ne prestaje potreba za etikom i etičkim promišljanjima.

Konačno, ako ćemo kratko promotriti nedavne nalaze iz samo nekih od razvijenih zemalja mogu se primijetiti naprosto ogromni nesrazmjeri (iako, unatoč donekle usporedivim pravnim okvirima, usporedba u ovome smislu nije sasvim jednoznačna). Primjerice, 2014. godine, stope (na 100 000 stanovnika) godišnje pojavnosti prisilnih bolničkih psihijatrijskih liječenja bile su najmanje u zemljama poput Italije (14,8); Portugala (18,2); Walesa (46,7); Irske (53,5) i Danske (66,1), a najviše u zemljama poput Norveške (151,4); Finske (153,6); Njemačke (170,2); Australije (187,3) i Austrije (284,0) (12). Ako samo za kratko uzmemo ove nalaze kao vjerodostojne, postaje sasvim jasno kako se ovdje ne može raditi o ikakvom prirodnom odstupanjima, to jest onima koji su odraz stvarnih razlika u pojavnosti određenih psihičkih smetnji niti poremećaja niti s njima povezanih bilo kakvih stanja (8, 9).

Ranjivost

Osobe s psihičkim smetnjama i poremećajima su sasvim nedvojbeno posebice ranjiva skupina (iako opet ovdje treba naglasiti kako se radi o vrlo grubom poopćavanju stvarnosti) (5, 8, 13). Bez obzira na navedeno, ta se ranjivost u podjednakoj mjeri odnosi na "uobičajena" vremena i okolnosti kao i na ona "neuobičajena". Primjerice, osobe s (težim) psihičkim smetnjama i poremećajima žive i do 20 godina kraće nego što je to uobičajeno za pripadnike određene zajednice (13). Isto je tek manjim dijelom odraz prirode i tijeka psihičkih smetnji i poremećaja (ili pak njihovog liječenja), a većim dijelom onim mjestima koje takvim osobama namjenjujemo u našim zajednicama (poznata izreka u tome smislu, a koja se ovdje čini posebice prikladnom, glasi kako poštanski broj govori puno više o zdravlju nego genetski kod) (14).

Čak i ako promotrimo sve one čimbenike koji neku osobu predodređuju za psihička oboljenja, potiču njihovu pojavu, podržavaju daljnji i utječu na nepovoljni tijek, svi su oni u znatno većoj mjeri javni (a ne osobni), zajednički (a ne pojedinačni) te sustavni (a ne slučajni) (8, 13, 15).

Na tome tragu, a imajući na umu kako su ovi retci namijenjeni prvenstveno liječnicima, profesor Norman Sartorius je u jednom istraživanju iskustava osoba s (težim) psihičkim oboljenjima u zdravstvenom sustavu pokazao kako bi te osobe najviše željele da činjenica što su "psihijatrijski pacijenti, liječnicima i nije najvažnija stvar".

Ako ćemo pak kratko o samom nasilju ili ugrozama u društvu, "samo" 3 – 5 % istih se može povezati s psihičkim smetnjama i poremećajima (9, 16). Osobe s psihičkim oboljenjima su značajno češće žrtve nasilja nego počinitelji istoga. Uostalom, i najznačajnije predodređujuće i potičuće čimbenike nasilja kao takvog moglo bi se svesti pod zajednički nazivnik društvenih nejednakosti (10).

Sve prethodno navedeno je još izraženije u "neuobičajenim" vremenima, kao što je to bio slučaj u nedavnoj pandemiji COVID-19, koja je ovu ranjivu skupinu zatekla na lošem, a ostavila



na još lošijem mjestu (osobe s težim psihičkim oboljenjima su bile izloženije zarazi, imale su znatno nepovoljniji tijek bolesti te izraženije kratko- i dugoročne posljedice) (17 – 19). Vjerovali ili ne, no u ranom tijeku pandemije je, na razini razvijenih zajednica, bilo potrebno uložiti znatne napore kako bi se osiguralo da osobe s psihičkim smetnjama i poremećajima imaju istovjetnu skrb kao i svi drugi vezano uz pandemijsku ugrozu (20).

Ako bismo prethodno izrečeno pokušali sažeti, a imajući u vidu međuodnos temeljnih etičkih izazova, mogli bismo reći kako su osobe s psihičkim oboljenjima u većoj mjeri potrebite naše zaštite (grubo rečeno – od nas samih) nego što je potrebno nas (to jest, društvo) štiti od njih (ili pak njih štiti od njih samih).

Mjesto i uloga udaljenih i dalekih

Živimo u dobu u kojemu smo, na određeni način, predodređeni istovremeno zahtijevati neograničene slobode i nesmetanu pripadnost. U tome smislu smo danas, s jedne strane, skloni poimati čovjeka prije svega kao biće koje je isključivo samo od sebe i samo za sebe zna što je najbolje (3, 11). Na takvom se poimanju čovjeka uostalom i temelje prava i slobode pojedinaca te ono ne dopušta miješanje u "tuđe stvari", a napose ne ono nepozvano.

S druge strane, danas smo sve manje skloni podnositi/trpjeti bilo kakve ugroze ili prijetnje (najčešće težnjama samo[za] danih samoostvarenja), a posebice ne za neko moguće, udaljeno, opće dobro (10, 19). Mimo toga, općenito smo neskloni propitivati i preispitivati vlastite uloge u tom i takvom poretku "stvari".

Međutim, takvo poimanje čovjeka, a posebice u takvom poretku "stvari", najokrutnije je upravo prema onim članovima zajednice koji su najranjiviji - čije se lice ne vidi i čiji se glas ne čuje. Upravo prema onima o kojima i za koje bismo trebali najviše brinuti i skrbiti (20).

I danas zaista možemo svjedočiti vrlo očitom primjeru sasvim neobičnog raspleta ovih nerijetko sasvim suprotstavljenih težnji – rastućoj

pojavi takozvanog "samilosnog usmrćenja" osoba s psihičkim oboljenjima. U nekim (a vjerujem kako bi ih većina označila pojmovima – razvijenim i naprednim) zemljama svijeta, psihička oboljenja su sasvim valjan razlog za [pot]pomognuto usmrćenje, a koje se obično odvija u okrilju medicine (često se u ovome smislu koristi pojam medicinski [pot]pomognutog usmrćenja, a svakako poznatiji pojam koji se danas sve češće izbjegava jest - eutanazija) (21).

Ne ulazeći ovom prilikom dublje u raspravu o ovim pitanjima, dostatno je reći kako se ovdje, u konačnici, radi o jednoj sveopćoj zbrci između svrhe i smisla (svih uključenih) (14, 22, 23).

Uzevši upravo navedeno, a pri tome ipak zanemarujući dosta toga možebitno važnog, unutar istog društva mogu se istovremeno odvijati događaji sasvim suprotnih predznaka:

- nekima pružamo zdravstvenu skrb koja im uopće nije potrebna/opravnana ili kako god već želite (bilo temeljem zahtjeva te osobe ili iz bilo kojih drugih razloga);
- nekome drugome, poštujući njegovu ili njezinu volju, ne pružamo nužnu zdravstvenu skrb koja bi, sasvim jasno, bila spasonosna;
- neke treće osobe liječimo protiv njihove volje jer držimo da, primjerice, njihova namjera oduzimanja vlastitog života ne proizlazi iz autonomnog izbora;
- neke četvrte čiju pak takvu istovjetnu namjeru ocjenjujemo iskazom vlastite slobodne volje samilosno se usmrćuje;
- a za cijelo to vrijeme zdravlje nekih petih ili šestih se neprestance, postupno pogoršava našim svakodnevnim, upornim nedjelovanjem (ili izostankom djelovanja) spram, zaista lako promjenjivih, uzroka ne-zdravlja (a koji su, kako smo prethodno istaknuli, u većoj mjeri odraz nametnutih i [za]danih, a u značajno manjoj mjeri izrazom slobodne volje preuzetih čimbenika) (14).

Drugim riječima rečeno, nekima medicina nikada neće biti dostatna za ispunjenje njihovih želja ili zahtjeva, a istovremeno nekim drugima, za zadovoljenje osnovnih potreba. Gladovati u



tome smislu mogu oboje, no sasvim je različito proizlazi li isto iz nečije želje za mršavljenjem ili pak iz nečije puke neimaštine. A zdravlje je, kako god okrenemo, nužan (iako svakako ne dovoljan) preduvjet svih ostalih jednakih mogućnosti.

Umjesto zaključka

Postoje najmanje dvije po[r]uke, koje su u samoj srži katoličanstva, a koje ovdje, pa i za u tome smislu inače posve nezainteresiranog čitatelja mogu biti od važnosti.

Isus Krist, za vjernike utjelovljenje živog Boga, a za svakog iole otvorenog [raz]uma, zaista jedan od najčišćih primjera iskonske brižnosti i milosrđa prema najslabijima i najranjivijima, jednom je prilikom rekao: "Što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste!" (Matej 25, 45). Na drugome mjestu, reći će "nosite bremena jedni drugih i tako ćete ispuniti zakon Kristov." (Galaćanima 6, 2).

S druge strane, a ako se vratimo na sami početak ovog rada, poimanje kako svatko sam za (i od) sebe zna najbolje, prešutno pretpostavlja i kako zapravo nitko ne zna najbolje (ili kako je to von Hayek rekao "nitko ne može znati tko zna najbolje"). Manje uvjetovanosti i neminovnosti (to jest, "sloboda") onima sretnima danas omogućuje, no ujedno ih i osuđuje na traganje za smislom. To je jedna naprosto silna zaokupljenost pomalo pogrešno shvaćenim samoodređenjem, svakodnevnim stvaranjem i izmišljanjem samoga sebe. Jer ukoliko ne postoji baš nikakvo utemeljenje niti krajnja svrha, nešto od čega i prema čemu bi si čovjek uopće započeo postavljati pravila (a autonomija je u izvornom smislu bliže tom značenju nego onom koje danas prevladava – nesmetanom zadovoljenju želja), onda je osuđen loviti sam svoj rep. Na tome tragu, Viktor Frankl jednom je prilikom rekao: „za razliku od životinja, čovjekovi nagoni ne govore što mora učiniti. Za razliku od ljudi iz ranijih vremena, običaji mu ne govore što treba činiti. Često on čak ne zna što zapravo želi činiti.“

Što bi zapravo onda uopće moglo značiti biti istinski slobodan (ili čemu, u najboljem slučaju, autonomija može služiti, a posebice liječnicima)?

Mnogi veliki (post)moderni mislioci, od primjerice G. F. W. Hegela, Immanuela Kanta do Emmanuela Levinasa, Charlesa Taylora ili Harrya Frankfurta, kroz doista sasvim različite stranputice domislili su kako bi to mogla biti briga za nešto (3, 14, 15). Sloboda bi time bila žrtvovati se za ono za što se brine, drugim riječima, moći učiniti nešto značajnije od postavljanja samoga sebe u središte.

Eh sada, i tu dolazimo do druge i zaista temeljne po[r]uke kršćanstva – samo je Jedan mogao (i može) zaista sve i Taj je odlučio žrtvovati se za "druge".

I samo pokušajte zamisliti (a potrebna je tu i doza ne-razuma ili, ako želite, ludosti da bi se isto pojnilo), ipak se vrijeme ovoga Svijeta mjeri kao ono koje je bilo prije i ono koje nadolazi poslije Njega.

Konačno, medicina, a uz nju i psihijatrija, je doista izvorno moralno nastojanje (14). Ona nije opstala, i time nama omogućila da ju nasljedujemo jer je umjela i mogla, uostalom, ako bi danas netko liječio ljude onako kako je to Hipokrat činio imao bi vrlo dobre izgleda postati predmetom postupanja snaga zaduženih za očuvanje reda i sigurnosti. Dakle, medicina nije opstala jer je umjela ili mogla, nego jer je izvorno, suštinski moralna, jer je gotovo nemoguće nekome zamjeriti i uzeti za zlo, pa makar nekada pri tome neko zlo i počinio, predanost i posvećenost pružanju pomoći drugome (a posebice onome prevladanom ne-voljom). Ako medicinu tako shvatimo onda ona mora biti u stanju sama sebi postavljati ciljeve, a oni pravi su zasigurno uvijek u smjeru nemogućeg, jer samo se tako ne prepušta milosti i nemilosti (za)danim okolnostima. Sve navedeno prije zahtijeva sposobnost postavljanja pravih pitanja negoli pružanja pravih odgovora na sasvim pogrešna pitanja.



Literatura

1. Jukić V, Ćurković M. Etika u psihijatriji i njezini izazovi početkom 21. stoljeća u Hrvatskoj. U: Jukić V (ur.). Hrvatska psihijatrija početkom 21. stoljeća. Medicinska naklada, Hrvatsko psihijatrijsko društvo, Klinika za psihijatriju Vrapče; Zagreb; 2018, 380 – 388.
2. Ćurković M, Farag M. Professionalism and medical practice - cultural perspectives. U: Ćurković M, Borovečki A. (eds.). The Bridge Between Bioethics and Medical Practice: Medical Professionalism. Cham: Springer; 2022.
3. Solomon RC, Higgins KM, Martin C. Introducing philosophy: A text with integrated readings. New York: Oxford University Press; 2021.
4. Ćurković M, Živković M, Radić K, Vilibić M, Ćelić I, Bagarić D. Ethical Overview of Placebo Control in Psychiatric Research - Concepts and Challenges. *Psychiatr Danub*. 2015; 27(2): 118-125.
5. Bloch S, Chodoff, Green PA. *Psychiatric Ethics*. Oxford: Oxford University Press; 2015.
6. Jukić V, Ostojić D, i sur. *Hitna stanja u psihijatriji*. Zagreb: Medicinska naklada; Hrvatsko psihijatrijsko društvo; Klinika za psihijatriju Vrapče; 2018.
7. Saya A, Brugnoti C, Piazzi G, Liberato D, Di Ciaccia G, Niolu C, Siracusanano A. Criteria, Procedures, and Future Prospects of Involuntary Treatment in Psychiatry Around the World: A Narrative Review. *Front Psychiatry*. 2019 Apr 29;10:271. doi: 10.3389/fpsy.2019.00271. PMID: 31110481; PMCID: PMC6501697.
8. Robertson M, Walter G. *Ethics and mental health: the patient, profession, and the community*. CRC Press, Taylor & Francis Group; 2014.
9. Gunn JC, Taylor PJ. *Forensic psychiatry: Clinical, legal, and ethical issues*. London: Routledge; 2020.
10. Donnelly PD, Ward CL. *Oxford textbook of violence prevention: epidemiology, evidence, and policy*. Oxford University Press, 2015.
11. Roberts LW, Termuehlen G. *Professionalism and ethics: Q & A self-study guide for Mental Health Professionals*. American Psychiatric Association Publishing; 2022.
12. Sheridan Rains L, Zenina T, Dias MC, Jones R, Jeffreys S, Branthonne-Foster S, Lloyd-Evans B, Johnson S. Variations in patterns of involuntary hospitalisation and in legal frameworks: an international comparative study. *Lancet Psychiatry*. 2019 May;6(5):403-417. doi: 10.1016/S2215-0366(19)30090-2. Epub 2019 Apr 4. PMID: 30954479; PMCID: PMC6475657.
13. Sadler JZ, Van Staden CW, Fulford KWM, ur. *The Oxford Handbook of Psychiatric Ethics – Volume 2*. Oxford: Oxford University Press; 2015.
14. Ćurković M, Borovečki A., ur. *The Bridge Between Bioethics and Medical Practice: Medical Professionalism*. Springer: Cham; 2022.
15. Sadler JZ, Van Staden CW, Fulford KWM, ur. *The Oxford Handbook of Psychiatric Ethics – Volume 1*. Oxford: Oxford University Press; 2015.
16. Rund BR. The association between schizophrenia and violence. *Schizophr Res*. 2018;199:39-40.
17. Curkovic M, Kosec A. The ethics (mis)used for filling the voids or harm of harm reduction ethics. *J Geriatr Oncol*. 2020;11(7):1168-1169.
18. Marko C, Košec A, Brecic P. Stay home while going out – Possible impacts of earthquake co-occurring with COVID-19 pandemic on mental health and vice versa. *Brain Behav Immun*. 2020 Jul;87:82-83. doi: 10.1016/j.bbi.2020.04.054. Epub 2020 Apr 22. PMID: 32334063; PMCID: PMC7175853.
19. Ćurković M, Košec A, Ćurković D. Math and aftermath of COVID-19 pandemic and its interrelationship from the resilience perspective. *J Infect*. 2020 Aug;81(2):e173-e174. doi: 10.1016/j.jinf.2020.06.020. Epub 2020 Jun 13. PMID: 32544412; PMCID: PMC7292942.
20. Kuzman MR, Curkovic M, Wasserman D. Principles of mental health care during the COVID-19 pandemic. *Eur Psychiatry*. 2020;63(1):e45.
21. Nicolini ME, Kim SYH, Churchill ME, Gastmans C. Should euthanasia and assisted suicide for psychiatric disorders be permitted? A systematic review of reasons. *Psychol Med*. 2020 Jun;50(8):1241-1256. doi: 10.1017/S0033291720001543. Epub 2020 Jun 2. PMID: 32482180.
22. Spoljar D, Curkovic M, Gastmans C, Gordijn B, Vrkić D, Jozepovic A, Vuletic S, Tonkovic D, Borovecki A. Ethical content of expert recommendations for end-of-life decision-making in intensive care units: A systematic review. *J Crit Care*. 2020;58:10-19.
23. Sprung CL, Truog RD, Curtis JR, Joynt GM, Baras M, Michalsen A, et al. Seeking worldwide professional consensus on the principles of end-of-life care for the critically ill. The Consensus for Worldwide End-of-Life Practice for Patients in Intensive Care Units (WELPICUS) study. *Am J Respir Crit Care Med*. 2014;190(8):855-66.



Gospodine nauči me oprostiti

Gospodine, nauči me opraštati,

Ne kako ja hoću.

Nego kako Ti opraštaš.

Sve moje tvoje je

Pa i moje opraštanje.

Ono je Tvoj zahvat u meni.

Molim Te Gospodine,

Nauči me opraštati

Ne kako ja hoću

Nego kako Ti učiš.

Gospodine, nauči me ljubiti;

Jer jedino ljubav zna oprostiti

I ono što mi se čini nemoguće.

Što je nemoguće meni,

Nije nemoguće tebi.

Molim te Gospodine,

Nauči me ljubiti,

Jer samo Ljubav zna oprostiti.

Danijela De Micheli Vitturi, dr. med.

Badija 6. listopada, 2023.



Izješće s Međunarodnog znanstvenog simpozija u Splitu *Teologija i medicina pred izazovima promjene spola*

Split, 12. svibnja 2023.



Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu (KBF) Sveučilišta u Splitu 12. svibnja 2023. održan je Međunarodni znanstveni simpozij na temu *Teologija i medicina pred izazovima promjene spola* u organizaciji KBF-a u Splitu i Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva (HKLD). U tri sesije razmatrani su biološko-fiziološki, psihološko-teološki i pravni aspekti problematike promjene spola.

U uvodnom predavanju *Kršćanstvo i teorije dvospolnosti od kasne antike do danas* prof. dr. sc. Ivan Bodrožić i Doris Žuro, mag. soc. iznijeli su prikaz teorija dvospolnosti uz jasno razlikovanje biološko-medicinske pojavnosti i antropoloških teorija o dvospolnosti ljudskoga bića koje su na religijskoj razini i u konkretnom životu ostavljali mnoge posljedice. Još ranokršćanski autori svjedoče kako su gnostičke i slične teorije o iskonskoj dvospolnosti ljudskoga bića korištene i za opravdanje ćudorednosti istospolnih općenja, koja su ne samo bila ćudoredna, već i poželjna za sve koji su željeli postati 'cjeloviti', to jest 'potpuni'. Kršćani su, nasuprot tome, isticali istinitost izvještaju o stvaranju i dobrotu Božjega plana glede čovjeka, svjesni da se čovjek treba držati stvarateljskog plana, te živjeti ćudorednim životom kako bi došao do konačnoga cilja, to jest vječnoga spasenja.

Tijekom prve sesije kroz biološko-medicinski kontekst promjene spola razmatrani su psihijatrijski, endokrinološki i anatomske aspek-

ti ove pojavnosti. Dr. med. Herman Vukušić u predavanju *Rodna ideologija na djelu u Hrvatskoj: mit ili stvarnost* ukratko je prikazao povijesni razvoj ideje o spolnoj nebinarnosti i rodne ideologije te ukazao na njezinu provedbu u Republici Hrvatskoj. Upozorio je na šire društvene opasnosti prihvaćanja rodne ideologije i njezine provedbe pod okriljem službenog narativa prevencije obiteljskog nasilja te je upozorio na njezine štetne javnozdravstvene posljedice. Riječ je o globalnoj agendi koja antropološke pojmove muškarca i žene nastoji dokinuti i zamijeniti subjektivnim, unutarnjim osjećajem pojedinačnog identiteta. Ukazano je na znatni porast osoba s dijagnozom nekoć naziva transseksualnost, zatim rodna disforija, a danas rodna inkongruentnost. Bilježi se veliki porast rodne disforije među mladima, osobito djevojčicama, te njezina komorbidna vezanost uz niz duševnih stanja kao što su depresija, poremećaj hranjenja, tjeskoba, samoozljeđivanje, itd. Službeni podaci za Hrvatsku od 2015. godine do danas potvrđuju iznimni i medicinski neobjašnjivi trend porasta rodne disforije. Dr. Vukušić ukazano je na važnost preispitivanja liste stručnjaka u području zdravstvene zaštite transrodnih osoba, a osobito upitnih „zdravstvenih“ standarda ugrađenih u podzakonske akte i smjernice za promjenu spola u Hrvatskoj koji su stručno i znanstveno neverificirani i rezultat su užeg interesnog kruga koji neprofesionalnim i neznanstvenim pristupom promovira rodnu ideologiju ne vodeći računa o nizu negativnih medicinskih i društvenih posljedica kako za pojedince tako i za društvo u cjelini. Takve prakse predstavljaju prodor aktivizma u medicinu i javno zdravstvo, a što se već ocjenjuje štetnim te je predmetom niza odštetnih zahtjeva u brojnim zemljama. Istaknuo je i kako je Povjerenstvo za deontologiju Hrvatskog liječničkog zbora zatražilo da se provede revizija postojećih pravilnika i smjernica temeljem kojih se provodi promjena spola u Hrvatskoj te da se s hormonskim i kirurškim



intervencijama pričekava do pune životne zrelosti (18. do 21. godine) jer danas u Hrvatskoj nije postavljena dobna granica.

S endokrinološkog aspekta izv. prof. dr. sc. Ivana Unić Šabašev predstavila je slučajeve i postupke medicinskog tretmana poremećaja diferencijacije spola (*Disorders in Sex Development, DSD*), odnosno bioloških varijacija u spolnim karakteristikama te rodne disforije, odnosno psihološkog osjećaja neprihvatanja biološkoga spola. Ističe se kako rodna disforija u većini slučajeva nije vezana za DSD poremećaj te da je riječ o psihološkom neprihvatanju biološkog spola. Razlog porasta broja rodno disforičnih osoba u adolescenata nije znanstveno utvrđen. Međutim, znanstveno je potvrđeno kako 85% djece s rodnom disforijom u fazi pretpuberteta kasnije otklanja ovaj problem. Ocjena i procjena zdravstvenog stanja je u ovim slučajevima kompleksna i zahtjeva multidisciplinarni pristup. Endokrinološki postupak ne može biti proizvoljan već se mora voditi nizom kriterija koji predmnijevaju nepostojanje psiholoških, medicinskih i društvenih kontraindikacija koje bi interferirale s takvim tretmanom, a uz to je nužan i informirani pristanak. Jedno od najrecentnijih znanstvenih istraživanja na ukupno 9934 adolescenata potvrđuje da je hormonska terapija rodno disforične djece za sada još uvijek samo eksperimentalna te da nema dovoljno podataka za procjenu njezina učinka na psihosocijalno zdravlje djece. No kod takve je djece uslijed hormonske terapije utvrđen zastoj u razvoju mase i mineralne gustoće kostiju.

Prof. dr. sc. Mladen Boban održao je predavanje na temu *Učinkovitost i sigurnost hormonske terapije u postupcima promjene spola* te istaknuo kako se ova terapija kod osoba koje se podvrgavaju promjeni spola često primjenjuje bez obzira na još uvijek znanstveno nedovoljno istražene kontraindikacije i negativne učinke. Međutim, zna se da su, obzirom da spolni hormoni imaju snažne učinke na razini cijelog organizma, izrazito velike mogućnosti nastupanja različitih nuspojava. Stoga je upozorio na nesrazmjer između trenutne rastuće kliničke prakse i manjka kvalitetnih

dugoročnih studija o učinkovitosti i sigurnosti hormonske terapije u postupcima promjene spola (*Cochrane Database of Systematic Reviews* 2020, Issue 11. Art. No.: CD013138; *Ther Adv Endocrinol Metab* 2023, Vol. 14: 1–20). Do sada provedena istraživanja pokazuju kako transrodne osobe koje su podvrgnute hormonskim terapijama kraće žive (*Amsterdam cohort of gender dysphoria* – istraživanje obuhvaća 50- godišnje razdoblje). Potvrđena je i povećana incidencija kardiovaskularnih oboljenja (Department of Internal Medicine, Division of Endocrinology, Amsterdam UMC; *Endocrinol Diabetes Nutr.* 2019;66(6):385-392; *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, Volume 104, Issue 6, 2019, Pages 1937–1947) te različitih hematoloških oboljenja kod transrodnih osoba koje primaju terapiju testosteronom (*J Clin Endocrinol Metab.* 2021 Jun; 106(6): 1710–1717).

Prof. dr. sc. Ivica Grković je kroz izlaganje na temu *Anatomija operativnih zahvata promjene spola* prikazao razvoj sve sofisticiranijih i kompleksnijih kirurških zahvata čiji su ishod anatomska alteracija spola, ali i moguće brojne zdravstvene komplikacije. Prikazani su rezultati znanstvenih istraživanja koji kod transeksualnih osoba koje pristupaju promjeni spola potvrđuju povećani rizik smrtnosti, suicidalnoga ponašanja i psihijatrijskih morbiditeta. Postavlja se stoga pitanje koliko je tanka granica između spolnog sakaćenja kašnjevog temeljem čl. 116. Kaznenoga zakona RH i kirurških postupaka promjene spola koji sobom nose niz rizika i znanstveno potvrđenih negativnih učinaka po zdravlje pacijenata koji se podvrgavaju takvim zahvatima uzimajući u obzir da je liječnik uvijek pozvan primjenjivati terapijsko načelo te pacijentu pomagati, a ne činiti mu štetu.

S psihijatrijskog aspekta kroz temu *Utjecaj krize identiteta na odluke i odabire pacijenata* izv. prof. prim. dr. sc. Tomislav Franić naglasio je kako su upravo adolescenti ciljana skupina promjene spola. Istaknuo je kako u pristupu utvrđivanja patologija i liječenju nije moguće koncentrirati se isključivo na individualne aspekte već je nužno sagledati javnozdravstvene aspekte konkretne problematike, kao što su incidencija



i prevalencija, smrtnost, socijalna i ekonomska opterećenja, mogućnost sprječavanja i liječenja. S povećanjem ovih faktora povećava se i javnozdravstvena važnost problematike. Međutim, po DSM-TR incidencija rodne disforije je 0,005-0,014% kod muškaraca te 0,002-0,003 % kod žena, dakle izrazito mala. Nadalje, kod rodne disforije nema definiranog početnog stanja na temelju kojega bi se moglo kvalitetno i stručno djelovati, a ciljana skupina je vrlo promjenjiva u smislu razvojnih procesa obzirom da se u fazi adolescencije formira identitet kroz krizu i konfuziju uloga. U potrazi za identitetom, adolescenti eksperimentiraju s privremenim identitetima kao što su homoseksualnost, biseksualnost, delinkvencija, pripadnosti različitim supkulturnim skupinama. Također uzroci smrtnosti adolescenata ukazuju na incidenciju psihološkog faktora, odnosno ponašanja (prometne nesreće, HIV/AIDS, samoozljeđivanje, nasilje...). Prema tome, kod adolescenata je utvrđena sklonost rizičnim ponašanjima, izborima i suboptimalnim odlukama te smanjena sposobnost donošenja promišljenih odluka uz istovremeni impuls intenzivnih emocionalnih ponašanja što su sve karakteristike koje ukazuju na činjenicu otežane mogućnosti donošenja tako važnih odluka kao što je ona o izboru vlastitog spolnog identiteta. Liberalizacijom pristupa adolescentima i cementiranjem njihove razvojne faze rušimo temelje psihijatrije i psihologije te sve razvojne psihološke teorije. Kod djece je danas povećana zbunjenost, nesigurnost i anksioznost što postaje javnozdravstveni problem, ali je to ponajmanje zbog transrodnosti. Uz to se postavlja i ozbiljno pitanje o negativnim učincima i rizicima hormonskih terapija na zdravlje djece za što nemamo dostatnih znanstvenih istraživanja zbog čega su takve terapije vrlo upitne.

Druga sesija bila je posvećena psihološkim i teološkim aspektima identiteta uopće kao i njegove subjektivizacije. Prof. dr. sc. Goran Kardum u izlaganju na temu *Tko sam ja – psihologijske odrednice identiteta i srodnih konstrukata* naglasio je da je identitet jedan od ključnih pojmova u psihologiji, čije su razumijevanje, pojmovno određenje i teorije vrlo različiti i često kontradiktorni. Složenost

poimanja identiteta posebno dolazi do izražaja u kontekstu razvojne psihologije čije čimbenike tijekom stadija razvoja treba uzeti u obzir u njegovu oblikovanju. Metodologija istraživanja identiteta podrazumijeva kvalitativni pristup, što pretpostavlja subjektivnost. Počeci problematiziranja identiteta imaju svoje ishodište u odmakom od kršćanske koncepcije o duši, u 17. stoljeću, kada je John Lock u svom eseju *Personal Identity* postavio temelje osobnom identitetu koji je ishod propitkivanja empirijskih filozofa o integritetu vlastitog ja (*unity of the self*) iz čega kasnije nastaju razne teorije o identitetu. Pojam identiteta u psihologiju uveo je Erik Erikson kada se razvijaju i susjedni pojmovi: *ja, mene (self)* te *subjektivno* što u zapadnom društvu 20. stoljeća i dovodi do usmjerenosti na vlastiti probitak, za razliku od društva istoka koje je više upućeno na dobrobit zajednice. Ono što je važno za identitet jest da čovjeka moramo razmatrati kroz tri dimenzije i odnosa – odnos prema sebi, prema drugima i prema nadnaravnom. Identitet uključuje cjelovitost osobe, psihološki i neurofiziološki sustav, tjelesne promjene i ponašanje.

Doc. dr. sc. Odilon-Gbènoukpo Singbo u izlaganju na temu *U vrtoglavići identiteta: vrednovanje rodne disforije u svjetlu katoličkog nauka o naravnom zakonu* istaknuo je kako rodna teorija predstavlja idealističku viziju koja nosi uvjerenje da čovjek kao seksualno biće ne postoji. Utjecaj takve teorije na međunarodni i političko-pravni sustav vodi do ozakonjenja određenih čina, kao što su hormonski ili kirurški zahvati u vidu promjene prirodno zadanog spola. Time je povrijeđeno načelo totaliteta, koje nalaže poštivanje i trajno održavanje tjelesnog integriteta osobe. Razlog spomenutih zahvata često je povezan s rodnom disforijom kao inkongruencijom koja ima svoje biološko-psihičke uzroke, ali može biti uzrokovana postmodernom tendencijom prema seksualnoj slobodi i ideologiji. Želja za samoodređenjem u ime nekontrolirane slobode gotovo se uvijek protivi katoličkom moralnom nauku o postojanju naravnog zakona upisanog u ljudsku narav. No zadaća je teologije pronaći rješenja u pristupu ovoj problematici iskrenom i sućutnom pastoralnom brigom za osobe koje



imaju problem prihvaćanja vlastitog tijela, kao i za njihove obitelji. Valja polaziti od onog dijaloga koji pretpostavlja istinu o čovjeku i inherentnoj seksualnoj razlici te je istovremeno potrebno razumjeti bol onih koji imaju iskrene psiho-duhovne poteškoće na tom području i pratiti ih iskrenom ljubavlju i blizinom. Potrebna je dez-ideologizacija znanosti radi dobrobiti društva i ljudske vrste.

Izv. prof. Zorica Maros je kroz temu *Moralna problematika mogućnosti govora o trans-seksualnosti* ukazala na posljedice ignoriranja procesa u društvu koje su dovelo do implementacije i pojmova i ideologija. Dok je hipertrofiranje biološke dimenzije dovelo do podređenosti žena, suvremeno hipertrofiranje društvene dimenzije dovodi do negiranja samog značaja ljudske biološke seksualnosti. U Crkvi se tek od Drugog vatikanskog sabora nadalje više ne pronalaze službeni crkveni dokumenti koji bi podržavali teoriju subordinacije žene, a feminističku borbu protiv segregacije i diskriminacije ženskog roda smatra se civilizacijskim dosegom u potpunom suglasju s temeljnim zahtjevima kršćanstva. Kada govorimo o rodu potrebno je razlikovati istraživanja o rodu od rodni teorija. Crkva priznaje da su se tijekom povijesti perpetuirali oblici podređenosti žene čime je narušena inkulturacija istinske poruke kojom Isus proglašava jednako dostojanstvo žena i muškaraca. Rodna teorija, kao radikalni oblik istraživanja o rodu, predstavlja denaturalizaciju ljudske seksualnosti te je iz tih razloga Crkva naziva rodnom ideologijom i kulturološkom kolonizacijom. Dekonstrukcijom roda ne samo da se teoretizira neko apstraktno društvo bez spolnih razlika, bez cilja i svrhe, već se proširuje i na biološki spol te ga relativizira. Američko pedijatrijsko društvo oštro se protivi praksama afirmacije spola djece nazivajući ih društvenim eksperimentom i grubim zlostavljanjem djece. Još uvijek nije poznat stupanj utjecaja društvene normalizacije transrodnog identiteta na trend povećanja transrodnih adolescenata. Zbog toga se traži i detaljnije i ozbiljnije proučavanje svih uzroka čije bi razumijevanje pomoglo naporima razvijanja učinkovitih strategija liječenja uz povećanu svijest za patnje koje osobe s rodnom disforijom trpe. Formiranje identiteta rezultat je

kompleksnog evolutivnog razvoja čiju polaznu točku čine anatomsko-fiziološka zbivanja koja samo progresivno dolaze do razine svijesti koja ih naknadno kodificira po kategorijama muško – žensko. Formiranje identiteta je i izvorni događaj i povijesni proces, riječ je o datosti koju subjekt mora protumačiti i odgajati. Stavovi moralnih teologa bioetičara su različiti od onih da je hormonsko kirurško liječenje protivno medicinskoj etici jer zadire u zdrav organizam izlažući ga nepotrebnim rizicima i kršeći medicinsko načelo prvo ne nanositi štetu do afirmativnih stavova u slučaju nepodnošljivog emocionalnog stanja osobe, a zbog ostvarenja njezina integralnog dobra i izbjegavanja veće štete-suicida. Ali, obje struje preferiraju psihijatrijsku terapiju jer se promjena spola adolescenata u periodu kada je rodni identitet fluktuirajući smatra ideološkim i društvenim eksperimentom i grubim zlostavljanjem djece. Rodna ideologija dokida narav čovjeka izručujući ga fluidnim i anonimnim procesima i apstraktnim pojmovima koji imaju stvarne i konkretne posljedice.

Dr. sc. Damir Šehić razradio je tematiku uloge transhumanizma u transrodnome kroz temu *Od transrodnoga do transhumanoga: Transhumanistička ideja manipulacije prirodom ljudskoga bića oprimjerena u transrodnome*. Kratkim prikazom filozofskog utemeljenja transhumanističke ideje bezrodnog čovjeka razradio je fundamentalne postavke transhumanističke redefinicije čovjeka, čije ostvarenje nije ni muško ni žensko – nego bolje. Postmodernistička filozofija radikalizirala je modernistički subjektivitet te razorila univerzalnost i objektivnost istine te je zapala u etički nihilizam. Tjelesnost je samo jedno od područja u službi samoodređujućeg subjekta. Transhumanistička antropologija manipulirajući ljudskom prirodom nudi promjenu spola kao spasonosno rješenje mladim ljudima koji u razvojnom stadiju identifikacije prolaze kroz prirodno stanje neadekvatnosti i nesigurnosti. Ona tvrdi da čovjeka poboljšava i čini adekvatnijim dok ga u stvarnosti sakati i dekonstruira. Umjesto stvaranja s Bogom čovjeku se nudi autostvaranje. Na djelu je potpuno nova antropologija utemeljena na



autodefiniranju identiteta putem kojega čovjek nastoji transcendirati svoja biološka ograničenja. Kršćanska antropologija utemeljena na biblijskoj Objavi i tradiciji Katoličke Crkve suprotstavlja se artikuliranoj ideji od transrodnoga do transhumanoga i naviješta kako je dizajn Stvoritelja upisan u ljudsku prirodu. Novije intervencije crkvenog učiteljstva u *Amoris laetitia* suprotstavljaju se različitim formama ideologije roda koje promoviraju vjerovanje u osobni identitet i emocionalnu intimnost odvojenu od bioloških razlika muškarca i žene. No, spolna različitost usko je vezana uz prokreaciju koja je dio Božjega plana za čovjeka. Stoga Papa Franjo u enciklici *Laudato si* (155) poziva na prihvaćanje vlastitoga tijela kao onoga što je „nužno za primanje i prihvaćanje cijelog svijeta kao dara“.

U trećoj sesiji razmatrani su pravni aspekti promjene spola kako u državama članicama Europske unije tako i u nacionalnom zakonodavstvu, kao i kanonskopravni aspekti ove pojavnosti. U prvom izlaganju dr. sc. Vanja Romlin na temu *Pravna regulacija medicinske promjene spola maloljetnika u članicama Europske unije s posebnim osvrtom na slučaj Kraljevine Švedske* istaknula je kako je medicinska klasifikacija poremećaja spolnog identiteta popraćena društvenim i kulturološkim promjenama zapadnoga svijeta. Od psihijatrijskog poremećaja do rodno

afirmativnih medicinskih zahvata ova pojavnost pronašla je svoje mjesto i u pravnoj regulaciji članica Europske unije. Iako je zdravstveni sustav u isključivoj nadležnosti država članica Europske unije, ona ima važan utjecaj na oblikovanje zdravstvenih politika država članica. Komparativnim pristupom pravnoj regulaciji medicinskih tretmana dostupnih maloljetnim osobama sa dijagnosticiranim poremećajem spolnog identiteta u pojedinim zemljama Unije, prikazani su manifestacije i mehanizmi tog utjecaja. Istaknuto je kako je kada je riječ o djeci zrelost bitna te da se minimalna dob za pristanak na medicinsko liječenje razlikuje u 27 država članica Europske unije. Dok europska zakonodavstva otvaraju mogućnost praksama i zdravstvenim terapijama promjene spola za maloljetnu djecu postavljajući različite dobne granice, istovremeno nema dostatnih znanstvenih istraživanja koja bi objektivno ocijenila učinke ovih praksi. Međutim, mnoge europske države pristupaju vlastitom proučavanju rodne disforije te tako u Finskoj nove smjernice za liječenje ne savjetuju uporabu lijekova za blokiranje puberteta i drugih medicinskih intervencija. Švedski Nacionalni odbor za zdravstvo slijedi isti primjer te je 2022. objavio da takvi tretmani mogu imati nepovratne i trajne posljedice, a Nacionalna medicinska akademija u Francuskoj istaknula je snažnu rezerviranost spram korištenja blokatora puberteta. Norveški nacionalni istraživački odbor također je izrazio zabrinutost u odnosu na sigurnost terapije, a jedina britanska nacionalna rodna klinika za djecu Tavistock nedavno je zatvorila svoja vrata nakon niza propusta u liječenju djece s rodnom disforijom. Švedska je 1972. postala prva zemlja u svijetu koja je transrodnim osobama omogućila zakonsku promjenu spola uz besplatnu hormonsku terapiju, a 2015. godine kroz proceduru prolazi prijedlog zakona liberalizacije postupaka promjene spola na temelju psihološkog savjetovanja uz prijedlog smanjenja dobne granice s 18 na 15 godina. No zbog javne i znanstvene klime taj zakonski prijedlog do danas nije usvojen. Ovi javni prijepori rezultirali su novim Nacionalnim smjericama Odbora za javno zdravstvo i socijalnu skrb na





izričito traženje švedske Vlade 2022. godine po pitanju zdravstvene njege djece sa rodnom disforijom. Nove Smjernice uvode potpunu zabranu hormonskog ili kirurškog liječenja djece mlađe od 18 godina, izuzev u znanstvene svrhe. Nacionalni odbor procjenjuje da se liječenjem hormonima za supresiju puberteta i afirmiranje spola nadmašuju očekivane koristi liječenja te da se medicinska njega djece mora provoditi na temelju znanosti i dokazanog iskustva te činjenja dobra, a ne štete. Istaknuto je kako je potrebno napraviti razliku između civilnih društava i njihovih agendi i načina djelovanja te znanstvene stvarnosti, a jedno ne isključuje drugo. Znanstvena stvarnost trebala bi biti proaktivna na aktivnosti civilnih društava, u službi znanosti te ostaviti prostora znanstvenoj nesigurnosti i propitivanju.

U predstavljanju pravnih aspekata promjene spola dr. sc. Danijela Rupčić s temom *Promjena spola i "pravo na život u drugom rodnom identitetu" maloljetne djece u pravnom poretku Republike Hrvatske* ukazala je na činjenicu da ljudsko tijelo nije akcidentalna pripadnost čovjeka te da biološke karakteristike ljudskoga tijela imaju normativnu funkciju iz koje izvire precizna prava i obveze što je pravni poredak pozvan prepoznati. Spol je biološka, organska te morfološka stvarnost i istina koju čovjek i pravni poredak ne mogu zanemariti, a što se čini prihvaćanjem rodnoga identiteta koji je društveni konstrukt rodne ideologije. Rodni identitet ugrađen je u pravni poredak RH na temelju zahtjeva za promjenom spola tada maloljetne djevojčice A.D. koji je iniciran 2010. godine (Rješenje Klasa: UP/I-223-06/10-01/83, Ur. broj: 2133-04-02/1-10-3 od 10. svibnja 2010.) nakon čega je pokrenut čitav niz postupaka uslijed žalbi i tužbe koju je djevojčica A. D. podnijela Ustavnom sudu. To je rezultiralo izmjenom pravnih akata kojima je uvedena mogućnost promjene spola za maloljetnu djecu bez dobnog ograničenja 2011. godine temeljem *Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije o promjeni spola* (NN 121/2011) te na temelju „života u drugom rodnom identitetu“ izmjenom Zakona o državnim maticama (NN 76/13) 2013. godine. Usvajanjem ustavne tužbe A.D., Ustavni sud

pozvao se u svom obrazloženju na nespornost postojanja zakonske mogućnosti života u drugom rodnom identitetu s osnova upravo navedenog zakona koji je usvojen godinu dana nakon podnošenja ustavne tužbe uz aktivističko-lobističku podršku. Uvođenje rodnog identiteta u pravni poredak RH nije slijedilo demokratske standarde nužne znanstvene, doktrinarne i javne rasprave već je isti unijet u *Zakon o državnim maticama* (NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22, čl. 9.a) koji je po svojoj naravi administrativno tehnički zakon čime nije poštivana ni ustavna obveza postupka i načina razrade temeljnih ili uvođenja novih prava koja proizlazi iz čl. 83. *Ustava RH*. Rodni identitet subjektivizira spolni identitet koji je jedini *Ustavom RH* priznati način osobne identifikacije, čime je u pravni poredak RH implantirana rodna ideologija te je spolni identitet kao objektivni kriterij sveden na odabir osobnog statusa za stjecanje kojega nisu nužni ni kirurški zahvati ni hormonska terapija već isključivo subjektivni osjećaj. Ove terapije su uostalom već diljem svijeta ocijenjene nehumanima i štetnima. Učinci pravne implementacije rodnog identiteta u naš pravni poredak nepredvidivi su i uvode pravnu nesigurnost zbog nedefiniranosti ovoga pojma i dekonstrukcije biološkog spola, a svakako će se reflektirati kako na osobni život pojedinaca tako i na njihove najtješnje osobne odnose kao što su pitanje definicije majčinstva i roditeljstva. Osobito je potrebno zaštititi maloljetnu djecu koja su izložena raznim oblicima ideološke kulturne implementacije rodne ideologije putem jezičnog i pojmovnog inženjeringa, sredstava komunikacije te nažalost i obrazovnog sustava (vidi *Standarde spolnog odgoja u Europi* Regionalnog ureda WHO-a za Europu objavljene na mrežnim stranicama hrvatske Agencije za odgoj i obrazovanje). Neprihvatljivo je pod krinkom nediskriminacije promicati prakse koje ne mogu biti stvar osobnog odabira i koje subjektiviziraju stvarnost te predstavljaju surogat temeljenih istina o čovjeku. Rodni i spolni identitet ne mogu koegzistirati jer, kako je potvrdio i sudac Miroslav Šumanović, „nije dopustivo da za određene istog pojma ili kategorije (spola) pravno egzistiraju dva međusobno potiruća mjerila – objektivno



(biološko) i subjektivno (prema osobnom osjećaju i preferencijama). Kategorija spola normirana ustavnim odredbama se ne može razumnim tumačenjem odrediti proizvoljno, pojedinačnom voljom i subjektivnim osjećajem spolne pripadnosti nego isključivo objektivnim biološkim parametrima" (Rješenje Ustavnog suda, Izdvojeno mišljenje, U-I-3594/2018, Zagreb, 13. srpnja 2021.). Potrebno je stoga provesti reviziju postojećeg zakonodavstva te podzakonskih akata i smjernica (*Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/2016*) kojima se regulira zdravstveni postupak tzv. spolne tranzicije kako bi se prvenstveno zaštitile osobe s rodnom disforijom te regulirao i primijenio ozbiljan znanstveni i stručni pristup ovoj problematici.

Dr. sc. Zdenko Ilić je kroz temu *Kanonsko-pravne odredbe s obzirom na promjenu spola* predstavio problematiku primjene kanonskopравnih odredbi na osobe koje su već završile postupak promjene spola razmatrajući pitanje ima li takva osoba i dalje ista prava i obveze u Katoličkoj Crkvi koje je imala prije promjene spola. Moguće je uzeti u obzir samo slučajeve transrodnih osoba koje su ranije krštene. Razmatrano je jesu li takve osobe kanonsko sposobne u odnosu na tri kanonska staleža – ženidbeni, klerički i

stalež posvećenog života. Potrebno je u svim slučajevima razlikovati *ante* i *post*, dakle kazuse prije i nakon promjene spola. Kod ispitivanja pretpostavki za ženidbu u slučaju osobe koja još nije promijenila spol, župnik nema pravo tražiti zdravstvene i psihološke preglede, ali ima pravo ispitati prihvaća li osoba nauk crkve o ženidbi. Osoba koja je već promijenila spol smatra se nesposobnom za valjano sklapanje ženidbe. Ako pak tijekom već sklopljene ženidbe dođe do promjene spola, prepušta se sucima donošenje konkretne odluke. Što je promjena spola bliže datumu vjenčanja, pretpostavka je da nije postojala sposobnost za izricanje valjane ženidbene privole. Kod sakramenta svetoga reda ispituje se prikladnost za ređenje. Osoba koja je promijenila spol nije prikladna za ređenje, no jednom podijeljeni sveti red zauvijek je valjan bez obzira na kasnija događanja. No u tom slučaju je moguće zabraniti vršenje službe što je diskrecijska odluka dijecezanskoga biskupa. Kada je riječ o posvećenom životu, također se ističe neprikladnost osobe koja je promijenila spol, no u slučaju promjene spola nakon primanja vječnih zavjeta osoba se ne može izbaciti iz zajednice već se zajednica ima obvezu pobrinuti za nju. Potvrđeno je da za rješenje konkretnih slučajeva još nema službenih uputa Crkve po pitanju transrodnih osoba.

Dr. sc. Danijela Rupčić





Osvrt na susret članova Podružnice HKLD-a u Splitu na temu *Umijeće slušanja*

Split, 29. svibnja 2023.



Podružnica HKLD-a u Splitu održala je svoj mjesečni susret 29. svibnja 2023. u Velikoj dvorani KBF-a u Splitu uz predavanje i razgovor na temu *Umijeće slušanja*. Predavači su bili prof. dr. p. Nikola Stanković, DI i Danijela De Micheli Vitturi, dr. med., spec. obiteljske medicine i logoterapeut.

Pater Nikola se na početku svog izlaganja osvrnuo na značenje riječi „umijeće“. Pritom je citirao Hrvatsku enciklopediju, mrežno izdanje, gdje stoji da je umijeće „sposobnost svjesnog primjenjivanja znanja stečena čestim ponavljanjem“. Nakon toga se prisjetio Aristotelove *Metafizike* (981a 5–12) u kojoj se kaže da „umijeće postaje kad od mnogih pomisli stečenih iskustvom nastane jedna opća pretpostavka o sličnim stvarima“. Ta opća predodžba nije stečena na temelju spoznaje uzroka dotične pojave pa se ona, prema Aristotelu, ne može zvati istinskim znanjem. Isto tako i Platon, prije svoga učenika, govori da nešto umjeti vješto izraditi (poput sofista Hipije) nikako ne znači i znati koja je krajnja svrha svih ljudskih nastojanja kao i napora oko stjecanja vještina. Vrlo je važno razlikovati značenje riječi umjeti i razumjeti. Slušajući razgovor dvojice mladih liječnika u vlaku predavač je zapamtio da su oni shvatili kako su medicinske sestre (i one koje nisu studirale medicinu) u mnogim stvarima medicinske prakse vještije od mladih i učenih doktora.

Uza sva hvale vrijedna upozorenja, u knjigama i na Internetu, glede umijeća slušanja, predavač je napomenuo da treba postavljati i pitanja o tome tko sluša, o čemu sluša i koga sluša.

Pristojan slušač, uza svu svoju dobrohotnost aktivnog slušatelja, mora biti takvog obzora znanja i dubine razumijevanja da shvati o čemu je riječ u govoru kojemu je posvetio pozornost. Isto tako, zainteresirano slušajući govornika, mora kritički promatrati njegovo ponašanje i proniknuti mu namjere u izlaganju materije koju bi trebao dobro poznavati.

Budući da ljudi mogu sve zlorabiti, tako mogu zlorabiti i umijeće slušanja tako da, glumeći istinoljubivog, dobrohotnog i zainteresiranog slušatelja, iz sugovornika izvuku što više spoznaja koje onda mogu upotrijebiti protiv njega. U Bibliji imamo jedno od temeljnih pravila za umijeća slušanja a ono glasi: „Budite mudri/lukavi kao zmije, a bezazleni kao golubovi!“ (Mt 10,16). Istinoljubiv i dobrohotan čovjek ne mora biti naivan. Mora biti toliko bistra uma da zna razborito sumnjati – što ne znači da će biti vječni sumnjičavac, ali zasigurno neće olako pristajati na ponude koje ga se tiču. Pravo razumijevanje i sporazumijevanje može se postići među dva dobronamjerna čovjeka koji su postigli određeni stupanj znanja i povjerenja. Put do povjerenja obično nije sasvim kratak, zaključio je predavač.

U drugom, dr. Danijela De Micheli Vitturi govorila je o životu i djelu Paula Tourniera (1898. – 1986.), najpoznatijeg švicarskog liječnika XX. stoljeća, psihoterapeuta i pisca, osvrnuvši se na njegovo djelo *Umijeće slušanja*. To umijeće on je vježbao čitav život. Rođen 12. svibnja 1898. u Ženevi u Švicarskoj, u obitelji oca pastora Louisa Tourniera i majke Alisabeth Ormond. Otac je umro tri mjeseca nakon Paulovog rođenja, a u dobi od šest godina izgubio je i



majku koja je umrla od raka. Ujak i tetka preuzeli su odgoj njega i njegove starije sestre. Paul je bio introvertno i sramežljivo dijete, izvanredan u akademskom smislu. Kršćanin je postao s 12 godina i odrastao je aktivno uključen u crkvene aktivnosti. Doktorirao je 1923. na Sveučilištu u Ženevi. Za vrijeme studija bio je predsjednik švicarskog pokreta *Zofingia* i delegat Crvenog križa tijekom rehabilitacije ratnih zarobljenika u Beču. Na početku liječničke karijere stavio je naglasak na holistički tretman pacijenata. Liječeći tjelesne tegobe, osluškivao je i povezane emocionalne i duhovne aspekte. Ovakvo psihosomatsko liječenje u to vrijeme još nije steklo popularnost. Počeo je kao pomoćni liječnik na Medicinskoj poliklinici u Ženevi 1924., a već 1925. ima vlastitu privatnu praksu. Kao liječnik opće medicine intenzivno je uključen u medicinske i građanske grupe, a njegova vjera u reformirano kršćanstvo ili kalvinizam se povećala. Godine 1932. pridružio se kršćanskoj organizaciji *Oxford Group*. Istaknuo je uvjerenje da je čovjek više od pukog tijela i uma te da je i duhovno biće. Počeo je ugrađivati svoja uvjerenja u svoje liječničko zanimanje i snažno je vjerovao da se čovjek ne može uspješno liječiti zanemarivanjem njegove potpune stvarnosti. Godine 1937. svoju liječničku praksu pretvara u savjetodavnu praksu. Između 1938. i 1939. počeo je pisati svoju prvu knjigu pod nazivom *Médecine de la Personne*. Knjiga je objavljena 1940. na francuskom jeziku, a nakon ovog početnog uspjeha, postaje stručnjak u ovom području i autor mnogo više knjiga u kasnijim godinama. Nastavio je pisati knjige i objavio ukupno više od 30 autorskih knjiga. Njegova djela odražavaju sintezu moderne psihologije, medicine i živoga kršćanstva. Nisu nastala za pisačim stolom već su izrasla iz njegova života i iz bogata iskustva dugogodišnje liječničke prakse. U biblioteci *Oko 3 ujutro* objavljene su ove njegove knjige: *Učimo starjeti* (1980., 1998.), *Više razumijevanja u braku* (1981., 2002.) i *Poslanje žene* (1981., 1991.).

Paul Tournier imao je nekonvencionalnu metodu liječenja svojih pacijenata. Umjesto da se bavi isključivo fizičkim stanjem osobe, on je naglašavao važnost razumijevanja njegovih psiholoških i duhovnih dimenzija za pružanje

holističke skrbi. Ova se misao pojavila u vrijeme kada psihosomatska medicina još uvijek nije bila popularna u području medicine. Medicina osobe nije teorijski sustav i stav je koji se usredotočuje na razumijevanje svrhe života.

Godine 1950. Paul Tournier otputovao je u Atenu u Grčku gdje je održao svoj prvi govor. Od tada je putovao diljem svijeta na različita mjesta, poput SAD-a, Irana, Japana, Južne Afrike i Europe, kako bi držao govore i prisustvovao seminarima. Njegov posljednji govor bio je u Strasbourgu u Francuskoj 1986. godine.

Paul Tournier oženio se Nelly Bouvier 1924. godine. Par je imao dva sina, Louisa i Gabriela. Supruga mu je umrla 1974. u Ateni. Godine 1984. oženio se s Corinne O'Rama u Ženevi. Umro je od karcinoma 7. listopada 1986. u Troinexu, u Švicarskoj. Kršćanske liječničke i stomatološke udruge njemu u čast otvorile su odjel *Paul Tournier Institute*. Organizacije osnovane za daljnje promicanje njegovih ideja su *Udruga Paul Tournier* i *Međunarodna grupa za medicinu cijele osobe*. Nakon uspjeha *Médecine de la Personne* postao je plodan pisac knjiga koje se bave tom temom. Iako nije imao nikakvu formalnu izobrazbu iz psihijatrije ili teologije, njegovo pisanje utjecalo je na generacije medicinskih i vjerskih stručnjaka diljem svijeta. Njegove knjige prevedene su na 13 jezika. *Medicina osobe* odnos je prema kontaktu, pristup njezi bolesnika, primjenjiv u svim područjima. Naglasak stavlja na svijest o pacijentima kao cjelovitim osobama, s mjestima u svojoj zajednici i društvu. Organski i psihološki pristup sastavni su dijelovi *Medicine osobe*, kao i razmatranje povezanosti zdravstvenog stanja, životnih događaja, društvenog umetanja i duhovnosti. S dva druga liječnika osnovao je ekumensku skupinu *Bossey*. Iz tog napora izrasla je njegova knjiga *A Doctor's Casebook in the Light of the Bible*, izrasla je iz tog napora. Tijekom svoje karijere Tournier je bio poznat po svojoj prisutnosti, nježnoj osobnosti i iskrenom držanju, te svojoj sposobnosti da komunicira preko jezičnih barijera.

Njegovi stavovi postali su popularniji te je pozvan na predavanja u inozemstvo. Mnogo je putovao kako bi promovirao svoje ideje.



Njegovo kršćansko iskustvo nije mu postalo potpuno smisleno sve do drugog iskustva, koje je nazvao "susret licem u lice s Bogom". Taj je susret preobrazio njegov život i promijenio sve, te mu je dao vitalni interes za "onu drugu stranu života, zbog njegove unutarnje dimenzije, koja nam je tako potrebna."

Ovaj susret natjerao ga je da radikalno promijeni svoju liječničku praksu. Umjesto da samo liječi tjelesne poremećaje svojih pacijenata, počeo se baviti dubljim problemima cijele osobe. Godine 1937. napisao je pismo svim svojim pacijentima u kojem ih je obavijestio o ovoj novoj orijentaciji.

Tournier ovako opisuje svoj novootkriveni interes za cijelu osobu: „*Mogu govoriti beskrajno o sebi, sebi ili nekom drugom, a da nikad ne uspijem dati potpunu i istinitu sliku o sebi... Isto se događa sa svim tim ljudima koji me dolaze vidjeti, i toliko se muče oko svojih nastojanja da mi sebe opišu sa strogom točnošću; neizbježno stvaram sliku o njima koja proizlazi koliko iz mene samoga toliko i iz njih. Ako odu vidjeti nekog od mojih kolega, on ih sigurno neće vidjeti baš kao ja. A oni mu se sa svoje strane neće pokazati na isti način na koji se pokazuju meni.*

Čitatelj će sada vidjeti zašto me ovaj problem osobe već dvadeset godina toliko zanima. Ima opći značaj koji je od vitalnog značaja za sve misli i civilizaciju: što je čovjek? Ali ima i poseban značaj, koji je jednako važan za moj vlastiti život: tko sam ja, zapravo, ja?"

Vjerovao je u konačni trijumf dobra nad zlom u čovječanstvu kroz Kristovo djelo pomirenja. Tournier je bio aktivan u Ekumenskom institutu Svjetskog vijeća crkava. Vjeru je povezo s medicinom stoga je za njega je važna duhovna dimenzija, medicina odnosa, odnos prema: bližnjemu, prirodi, društvu i prema Bogu i prema bližnjemu kao ličnosti i osobni odnos liječnik – pacijent. Snagu slušanja nalazi u snazi šutnje. Modernom čovjeku nedostaje mir. Šutnja kroz unutarnje sabiranje u tišini omogućava dublje prodiranje u sebe. Motiv mu je Isusov primjera molitve u osami. Za Tourniera slušanje Boga i psihološki vid tišine pomažu novoj izgradnji ličnosti. Potrebno je preispitivati sebe za druge. Ljudi o svojim problemima

govore onoliko koliko smo ih spremni slušati. Tournier se kloni nametanja jer ne zna što je Božja volja za druge. Unutrašnje sabiranje omogućuje i posramljujući govor o sebi i svojim iskustvima. Liječnik prije ili kasnije mora sići sa svog znanstvenog pijedestala da bi opet postao čovječjim što je povreda Freudovog pravila o neutralnosti liječnika: sve slušati, ne reći ni riječi. Psihoanalitičar prof. Flournoy brani Tourniera. Po Tournieru važno je osmisliti život i pravovremeno se pripremiti za mirovinu. Avanturistički duh omogućava uspješno ostvarenje životnog predvečerja. Cjeloživotno učenje je veza sa svijetom. Mnogostranost čovjeka čuva sposobnost prilagođavanja novom životu. Priprema se ovisno o način shvaćanja života koji je potrebno osmisliti. Važno je pratiti pacijenta do kraja uključujući i pitanja vjerovanja života i smrti. Za Tourniera kod slušanja ne treba prekidati dijalog komentirajući da je to za svećenika. Božja je šutnja pedagoška. Njegova supruga Nelly govorila je da patnja daje smisao postojanja. Vodio je razgovore s osobom o njihovoj patnji i poteškoćama. Od svoje žene naučio je primjenjivati u terapiji suptilnost, emocije za razliku od muške vrijednosti, posjedovanja moći, agresivnosti i znanstvene objektivnosti. Subjektivne vrijednosti srca važne su u odnosu prema bližnjemu.

Tournier je bio i suvremenik V. Frankla, tvorca egzistencijalne analize, a za vrijeme u kojem su živjeli rekao je: „Čovjek se više ne crveni zbog seksualnosti, ali se stidi zbog vjere.“ P.T. je da bolesnik preuzme odgovornost za sebe i da ne bude objekt liječenja. Liječnik nema vremena za razgovor. U satu produbljenog istinskog razgovora i ljubazno pružanje pažnje ljubav postaje lijek. Liječnici su mu upućivali pacijente na terapiju. Trećoj dimenziji medicine govori o medicini osobe, životnom smislu i ostvarenju neposrednosti u odnosu liječnik i pacijent.

Za njega najvažnije u životu je *služiti drugima*. Paul piše da bi pomogao ljudima ostvariti *bolji život i savladati ili prihvatiti patnju*. Nastojao je povezati vjeru primljenu od Boga sa znanošću koja se uči na sveučilištu.

Danijela De Micheli Vitturi, dr. med.



In memoriam biskupu Valentinu Pozaiću



Tužna srca primili smo vijest da je 15. svibnja 2023. u 78. godini života, 50. godini svećeništva i 19. godini biskupstva, okrijepljen svetim sakramentima, preminuo **mons. dr. Valentin Pozaić**, pomoćni biskup zagrebački u miru te osnivač i prvi duhovni asistent Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva.

Valentin Pozaić rođen je 15. rujna 1945. godine u Selnici, župa Marija Bistrica. Po završetku drugoga razreda Nadbiskupske gimnazije na zagrebačkoj Šalati stupio je u Družbu Isusovu, a za svećenika je zaređen 1973. godine. Potom je nastavio studij moralne teologije na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu na kojemu je doktorirao 1984. godine. Na Filozofsko-teološkom institutu (Filozofskom fakultetu) Družbe Isusove u Zagrebu predavao je moralnu teologiju i kršćansku etiku te osnovao Centar za bioetiku. Usavršavao se na *Joseph and Rose Kennedy Institute of Ethics* u Washingtonu, na *Linacre Centre for Health Care Ethics* u Londonu te na *Instituto Borja de Bioética* u Barceloni. Od 1990. do 1994. predavao je bioetiku i na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu.

Pomoćnim biskupom zagrebačkim imenovao ga je Papa Ivan Pavao II. u veljači 2005. godine, a za biskupa je zaređen u zagrebačkoj katedrali

19. ožujka 2005. Apostolska nuncijatura u Hrvatskoj objavila je 13. svibnja 2017. godine da je Sveti Otac Franjo prihvatio ostavku na službi pomoćnog biskupa Zagrebačke nadbiskupije preuzvišenog mons. Valentina Pozaića, zbog zdravstvenih razloga.

Do zagrebačkog potresa, 22. ožujka 2020. umirovljeničke dane provodio je u Kolegiju Družbe Isusove na Jordanovcu (kojega je bio rektor od 1994. do 2000.), a nakon potresa seli u Svećenički dom Sv. Josipa u Zagrebu.

Od 1991. do 2018. bio je duhovni asistent Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva, a od 1996. dugogodišnji duhovni savjetnik Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC, od fran. *Fédération Européenne d'Associations Médicales Catholiques*) u kojoj je uživao iznimni ugled „ponajprije zbog svoje vjernosti i odanosti Učiteljstvu Crkve i Svetom Ocu, ali i svoje blagosti i srdačnosti“ (iz izraza sućuti prof. dr. Vincenza Defilippisa, predsjednika FEAMC-a). Njegov posljednji susret s članovima međunarodnih organizacija (FEAMC-a i FIAMC-a) dogodio se tijekom održavanja 25. kongresa Svjetske federacije katoličkih liječničkih društava (FIAMC, od fran. *Fédération Internationale des Associations*



de Médecins Catholiques) u Zagrebu od 30. svibnja do 2. lipnja 2018. godine.

Biskup Pozaić, odnosno pater Pozaić kako smo ga zvali do njegova ređenja za pomoćnog biskupa zagrebačkoga, nije bio samo naš duhovnik. On je bio među najzaslužnijim osobama za osnivanje HKLD-a, njegovo ustrojavanje, ucrtavanje temeljnih pravaca razvoja i djelovanja. No, uz formalne obveze u Društvu, mnogim našim članovima bio je poput brižnog oca, prateći ne samo našu formaciju kao katoličkih liječnika i ljekarnika, već i naše profesionalne karijere te obiteljske živote. Mnoge je članove HKLD-a vjenčao, krstio našu djecu, udijelio im sakrament sv. Potvrde, posjećivao nas u našim domovima, brinuo o svim našim bližnjima, dijeleći nam duhovne savjete, ali i pružajući očinsku skrb.

Od 2018. godine, kada je zbog bolesti odstupio s mjesta našeg duhovnika, rjeđe smo ga viđali. No svaki susret s njim bio nam je radost i veselje. Posljednji put smo se družili s njim prigodom obilježavanja 30. obljetnice osnivanja HKLD-a: tada je na sam dan osnivanja HKLD-a u isusovačkom svetištu Srca Isusova služio misu zahvalnicu za prvih 30 godina Društva, a pridružio nam se i na svečanoj Skupštini Društva održanoj u Nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke u Mariji Bistrici 25. rujna 2021., kada je proglašen počasnim članom HKLD-a za svoj iznimni doprinos u osnivanju i radu Društva te promicanje kršćanskih načela u zaštiti zdravlja naroda.

Njegovo biskupsko geslo bilo je *Elige vitam! – Život biraj!* Time je jasno istaknuo okosnicu svoga životnoga mota koji je ugradio i u Statut HKLD-a: zaštitu ljudskoga života od začeca do prirodne smrti. Tu poruku na simboličan način iskazao je i prigodom svoga biskupskoga ređenja u zagrebačkoj katedrali, na blagdan sv. Josipa (zaštitnika očeva i domovine Hrvatske), kada je jedno od misnih čitanja čitala članica našega Društva dr. Renata Vrsalović, tada u 9. mjesecu trudnoće, noseći svoga sina Jakova.

Naš biskup (pater) Pozaić ostavio nam je veliku ostavštinu: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje, ali i težnju iskrenoj i suosjećajnoj skrbi za naše bolesnike, sestrijskoj i bratskoj ljubavi prema kolegicama i kolegama, te vjeru u napredak HKLD-a.

Sprovodne obrede u petak 19. svibnja 2023. na Gradskom groblju Mirogoj predvodio je zagrebački nadbiskup i predsjednik Hrvatske biskupske konferencije mons. Dražen Kutleša, a misu zadušnicu u Bogoslužnom prostoru bl. Alojzija Stepinca na Kaptolu predstavio je zagrebački nadbiskup u miru kardinal Josip Bozanić.

*Pokoj vječni daruj mu, Gospodine!
I svjetlost vječna svijetlila mu!*

Počivao u miru!

Upravni odbor HKLD-a





Sprovodni obredi za preminulog prvog duhovnog asistenta HKLD-a biskupa Valentina Pozaića

Sprovodne obrede za pokojnog biskupa Pozaića predvodio je 19. svibnja 2023. zagrebački nadbiskup **mons. Dražen Kutleša**. Sprovodnim obredima, uz obitelj i rodbinu biskupa Pozaića, prisustvovali su i umirovljeni zagrebački nadbiskup **kardinal Josip Bozanić**, pomoćni zagrebački biskupi **mons. dr. Ivan Šaško** i **mons. Mijo Gorski**, velik broj hrvatskih nadbiskupa i biskupa, članovi Hrvatske pokrajine Družbe Isusove, kojoj je pokojni biskup pripadao, predvođeni provincijalom **p. Daliborom Renićem**, provincijali i provincijalke redovničkih zajednica, mnogi svećenici, redovnici i redovnice, te brojni vjernici.

Nakon uvodne pjesme koju su izveli bogoslovi Zagrebačke nadbiskupije, okupljenim vjernicima izraze sućuti uputio je biskup Gorski koji je pročitao brzojav sućuti državnog tajnika Svete Stolice **kardinala Pietra Parolina** u kojemu stoji: „Spominjući se preminuloga prelata i njegova savjesnoga služenja Crkvi, kojim je tijekom svoga života vršio osjetljive crkvene dužnosti, Vrhovni svećenik moli Gospodina da mu udijeli vječnu nagradu, obećanu vjernim služiteljima evanđelja, te svima koji tuguju zbog njegova odlaska od srca udjeljuje apostolski blagoslov ispunjen utjehom“.

Ispred članova Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva od preminulog biskupa Pozaića oprostio se predsjednik Društva **izv. prof. dr. sc. Rok Čiviljak**. „Ostavili ste nam veliku ostavštinu: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje, ali i





težnju iskrenoj i suosjećajnoj skrbi za naše bolesnike, sestrinskoj i bratskoj ljubavi jednih prema drugima, te vjeru u napredak HKLD-a“, kazao je. „Dragi biskupe, članovi HKLD-a s velikim poštovanjem i ljubavlju pamtit će Vas jer ste cijeloga sebe ugradili u naše Društvo. Bez Vas ne bi bilo niti HKLD-a, a mi HKLD-ovci bili bi siromašniji za sve ono što smo od Vas dobili, a davali ste nam puno“, dodao je prof. Čivljak.

U svom oproštajnom govoru od biskupa Pozaića zagrebački nadbiskup **mons. Dražen Kutleša** istaknuo je kako „u ovo uskršno vrijeme neoslabljenim zanosom naviještamo da je Krist uskrsnuo, da je smrt zauvijek poražena. Svijet danas i uvijek očekuje riječi ohrabrenja i nade. U ljudskom srcu je upisana čežnja da čuje radosnu vijest o uskrsnuću jer naše srce nije stvoreno za smrt i rastanke. Bog želi da ta vijest odjekne posvuda među mladima i starima, bogatima i siromašnima, učenima i nepismenima, dobrima i zlima. Isus je Bog i Uskršli Gospodin, Gospodar i Ljubitelj života. Takvu je vjeru biskup Valentin ispovijedao cijeli život, pa vjerujemo da je već i primio baštinu svoje osobne vjere – život vječni“, poručio je zagrebački nadbiskup.

Nadbiskup je podsjetio i na riječi biskupa Pozaića o daru vjere: „Vjera je kao žarko svjetlo za nas i naše suputnike i supatnike na zemaljskom hodočašću prema nebeskoj domovini jer, kada nema svjetla, sve postaje mutno i nejasno. Ne može se razlikovati dobro od zla ni put koji vodi do cilja od puta na kojem se bez pravog smjera i neprestano vrtimo u krugu.“

„Zahvaljujemo Gospodinu na njegovom primjeru svećeništva, redovništva i biskupstva jer je bio sposoban svjedočiti u slobodi, sijati Božju riječ s pouzdanjem i povjerenjem, znajući da plodovi u Kristu nikada neće biti izgubljeni prepuštajući sve Božjoj providnosti“, zaključio je nadbiskup Kutleša.

Provincijal Hrvatske pokrajine Družbe Isusove **pater Dalibor Renić** je na kraju sprovodnih obreda u svome govoru istaknuo kako je „svoj najveći doprinos hrvatskom društvu pater Pozaić dao kao promicatelj bioetike. On je doslovno donio bioetiku kao disciplinu u Hrvatsku. Osnovao je Centar za bioetiku 1986. godine, objavio mnogo članaka, knjiga iz tog

područja, organizirao više simpozija, nastupao u medijima, sudjelovao u državnim, crkvenim akademskim povjerenstvima, i sve to također na međunarodnoj razini. Osobito mu je bilo stalo da





u promicanje i obranu vrednote ljudskog života i dostojanstva uključio liječnike i znanstvenike, što je činio kao jedan od osnivača i dugogodišnji duhovnik Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva. Ni tada ni kasnije nije izgubio pastoralni osjećaj, nego je rado odlazio k Misionarkama ljubavi, u Caritas ili k bolesnicima od AIDS-a u Kliniku za infektivne bolesti", kazao je p. Renić.

Naglasio je kako je biskup Pozaić za svoje geslo izabrao svetopisamske riječi „Život biraj“. „Bio je uvjeren da čovjek može birati i da ga treba odgajati da bira poučeno i savjesno. Znao je citirati: „Kukavičluk pita: Je li sigurno? Taština pita: Je li popularno?... A savjest pita: Je li ispravno?“ (M. L. King)", rekao je provincijal Hrvatske pokrajine Družbe Isusove.

Zaključio je riječima: „Oče biskupe, patre Valentine, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove je ponosna na vaših 60 godina redovništva. Zahvalni smo za ugled koji je Družba i po vama stjecala. Na nama je odgovorna zadaća da ga opravdamo. Neka vam Krist Gospodin, kojeg ste nesebično slijedili, bude vječna nagrada, po zagovoru Djevice Marije, Majke Božje Bistričke, kojoj ste do kraja bili dječaćki pobožni i odani.“

Nakon završetka sprovodnih obreda misu zadušnicu za preminulog biskupa Pozaića predvodio je **kardinal Josip Bozanić** u Bogoslužnom prostoru bl. Alojzija Stepinca. „Vjeren Papinom promicanju Evanđelja života, svoju je biskupsku službu stavio pod geslo „Život biraj“. Boga i u svojoj Oporuci naziva Ljubiteljem života", kazao je kardinal Bozanić o biskupu Pozaiću. Dodao je da „biskupa Valentina poznajemo kao čovjeka jasnih načela i kratkih odgovora, kao pastira koji ostavlja dojam strogih stavova ispod kojih gori srce puno ljubavi i nježnosti, kao biskupa vjernog i odanog u svim prilikama službe i života.“

Tijekom mise zadušnice homiliju je izrekao zagrebački pomoćni biskup **mons. Ivan Šaško**. Naglasio je kako je Duh Sveti „po biskupu Valentinu ostavio trag u mnogima, negdje vidljiv u dubokome prožimanju životnih iskustava, negdje vidljiv tek kao potpis u studentskome indeksu, negdje kao susret i razgovor ili kao djelo milosrđa, a negdje kao zajedno slavljeno otajstvo i duhovna blizina u onome za što se posebice zauzimao.“





Oproštajni govor predsjednika HKLD-a na ispraćaju biskupa Valentina Pozaića



Uzoriti gospodine kardinale Bozaniću!

Preuzvišeni gospodine nadbiskupe zagrebački mons. Dražene Kutleša!

Poštovani oci nadbiskupi i biskupi, svećenici i redovnici, časne sestre i posvećene osobe, ožalošćeni članovi obitelji Pozaić i Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva, dragi vjernici!

Predragi biskupe Valentine, patere Pozaiću!

I vidjeh novo nebo i novu zemlju jer – prvo nebo i prva zemlja uminu; ni mora više nema. I Sveti grad, novi Jeruzalem, vidjeh: silazi s neba od Boga, opremljen kao zaručnica nakičena za svoga muža. (Otkrivenje 21,1-2)

Stojim ovdje ispred 1300 članova Hrvatskoga katoličkoga liječničkoga društva koji su u ponedjeljak s tugom i boli primili nenadanu vijest da Vas više nećemo susresti.

Bili ste ne samo jedan od idejnih začetnika i utemeljitelja HKLD-a već i naš prvi duhovni asistent, od 1991. do 2018. godine. Tijekom tih 28 godina uputili ste nam brojne riječi, izgovorene i napisane, iz područja moralne teologije i kršćanske etike, koje su nam bile obvezno štivo u našoj formaciji. Uz svoje prve i najbliže suradnike u našem Društvu, prim. Margaritu Peraicu, prof. dr. sc. Branimira Richtera, akademika Antona Švajgera, prof. dr. sc. Niku Zuraka, magistru Mariju Šaler i druge, podučavali ste nas kakav to katolički liječnik treba biti i ostati, poglavito putem knjiga koje ste objavili (Čuvari života: radosti i

tjeskobe djelatnika u zdravstvu, Život dostojan života: eutanazija u prosudbi medicinske etike, AIDS,...), brojnih članaka (Život prije rođenja, Etika ljudskog rađanja, Kloniranje kao pitanje odgovornosti, Preispitivanje presadbe dijelova tijela, Pastoral zdravstva kao izazov Crkvi, Eutanazija pred zakonom, Umrijeti u ljudskom dostojanstvu, Proučavanje čovjekova genoma i genska terapija, Teološki vidici liječničke tajne, Pastoral zdravstva u Europi, Spolni odgoj mladih u kršćanskoj perspektivi, Ovisnost o drogi kao moralno pitanje...) kao i zbornika radova sa skupova koje ste Vi inicirali (Spisi medicinske etike, Pred licem smrti, i drugi...).

Od 1996. do 2016. godine bili ste i najdugovječniji duhovni asistent Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC, od fran. *Fédération Européenne d'Associations Médicales Catholiques*) u kojoj ste uživali iznimni ugled, kako je u izrazima sućuti istaknuo prof. dr. Vincenzo Defilippis, predsjednika FEAMC-a: „*ponajprije zbog svoje vjernosti i odanosti Učiteljstvu Crkve i Svetom Ocu, ali i zbog svoje blagosti i srdačnosti*“. Vaš posljednji susret s članovima međunarodnih organizacija (FEAMC-a i FIAMC-a) dogodio se tijekom održavanja 25. kongresa Svjetske federacije katoličkih liječničkih društava (FIAMC, od fran. *Fédération Internationale des Associations de Médecins Catholiques*) upravo ovdje u Zagrebu, od 30. svibnja do 2. lipnja 2018. godine.

Imenovanjem i ređenjem za pomoćnog biskupa zagrebačkoga uplašili smo se da će te nas napustiti, zbog novopreuzetih obveza. No iako manjim intenzitetom, nastavili ste nas pratiti kao duhovni asistent sve do 2018. kada ste svoju duhovnu palicu predali prof. dr. Ivanu Bodrožiću.

Od 2018. godine, kada ste zbog teške bolesti odstupili s mjesta našega duhovnog asistenta, rjeđe smo Vas viđali. No svaki susret s Vama bio nam je radost i veselje. Lijepo je bilo ponovo Vas susresti u dva navrata u godini obilježavanja 30. obljetnice osnivanja HKLD-a.



Prvi puta na misi zahvalnici koju ste služili na sam dan osnivanja HKLD-a, 16. veljače 2021., u Vašoj i našoj Palmotićevoj, ispod oltarne slike Presvetog Srca Isusova, Srca kojemu je Papa Franjo 2019. godine posvetio sve liječnike i zdravstvene djelatnike. A drugi puta u toj istoj godini u Vašoj i našoj Mariji Bistrici, 25. rujna 2021., na svečanoj Skupštini Društva održanoj u Dvorani Božanskoga milosrđa u Nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke, kada smo Vas proglasili počasnim članom Društva za svoj iznimni doprinos osnivanju i radu Društva te promicanju kršćanskih načela u zaštiti zdravlja naroda.

Vaše biskupsko geslo bilo je *Elige vitam! – Život biraj!* To je bila i poruka nama HKLD-ovcima koju ste, uz prvu predsjednicu Društva prim. dr. Margaritu Peraicu i ovdje nazočnoga kardinala Josipa Bozanića, ugradili i u Statut HKLD-a: zaštitu ljudskoga života od začeca do prirodne smrti. Tu poruku na simboličan način iskazali ste i prigodom Vašega biskupskoga ređenja u zagrebačkoj katedrali, na blagdan sv. Josipa (zaštitnika očeva, obitelji i domovine Hrvatske), kada ste poželjeli da jedno od misnih čitanja čita članica našega Društva dr. Renata Vrsalović, koja je tada bila u 9. mjesecu trudnoće, noseći svoga sina Jakova.

Bili ste nam ne samo duhovnik koji prati našu formaciju kao katoličkih liječnika i ljekarnika, već i brižni otac koji prati naše profesionalne karijere, ali i obiteljske živote. Mnoge ste članove Društva vjenčali, krstili našu djecu, udijelili im sakrament sv. Potvrde, posjećivali nas u našim domovima, brinuli o našim bližnjima, dijeleći nam duhovne savjete, ali i pružajući očinsku skrb.

Ostavili te nam veliku ostavštinu: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje, ali i težnju iskrenoj i suosjećajnoj skrbi za naše bolesnike, sestrinskoj i bratskoj ljubavi jednih prema drugima, te vjeru u napredak HKLD-a.

Dragi biskupe, članovi HKLD-a s velikim poštovanjem i ljubavlju pamtiti će Vas jer ste cijeloga sebe ugradili u naše Društvo. Bez Vas ne bi bilo niti HKLD-a, a mi HKLD-ovci bili bi siromašniji za sve ono što smo od Vas dobili, a davali ste nam puno. Stoga,

Za vsaku dobru reč, kaj reči si nam znao,

Za vsaki pogled tvoj, za vsaki smeh tvoj, fala!

Iskrena sućut svim vjernicima i svećenicima Zagrebačke nadbiskupije te Nadbiskupskog duhovnog stola kojemu je biskup Pozaić pripadao, na čelu s nadbiskupom mons. Draženom Kutlešom, članovima Hrvatske pokrajine Družbe Isusove na čelu s provincijalom p. Daliborom Renićem, članovima obitelji Pozaić, te svim njegovim suradnicima i prijateljima.

A Tebi, dragi oče i brate u Kristu, Valentine!

Cijeloga si života izgaralo za život, ne samo ovaj zemaljski, već i život vječni. Stoga ovaj trenutak ne smatram niti rastankom niti posljednjim pozdravom. Jer, Evanđelje po Ivanu kaže:

Tako dakle i vi: sad ste u žalosti, no ja ću vas opet vidjeti;

i srce će vam se radovati i radosti vaše nitko vam oteti neće.

U onaj me dan nećete ništa više pitati. (Iv 16, 22-23)

Vjerujem da ćemo se ponovo susresti po Gospodinu koji će nam *...otrti svaku suzu s očiju te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti jer – prijašnje uminu.* (Otkrivenje 21,4)

U raj povelj Te anđeli, na dolasku Tvome primili Te mučenici!

I odveli u sveti grad, nebeski Jeruzalem.

Izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak, dr. med.

predsjednik HKLD-a



Komemoracija za biskupa Valentina Pozaića

Na blagdan Bezgrješnog Srca Marijina, u subotu 17. lipnja 2023., u *Dvorani Margarita Peraica* u sjedištu HKLD-a, održana je komemoracija za mons. dr. Valentina Pozaića, pomoćnoga biskupa zagrebačkog u miru i prvog duhovnog asistenta Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva.



Komemoraciju su otvorili članovi Oratorijskog zbora crkve sv. Marka *Cantores sancti Marci* kompozicijom *Ubi caritas* francuskog skladatelja Mauricea Durufléa na tekst antifone iz 8. stoljeća *Gdje je ljubav, prijateljstvo, ondje je i Bog*. Program komemoracije vodila je tajnica Društva magistra farmacije **Andrea Koščec** koja je u uvodnim riječima pozdravila okupljene članove HKLD-a, članove obitelji i štovatelje pokojnoga mons. dr. Valentina Pozaića.

Prvi govornik na komemoraciji bio je **prof. dr. sc. Ivan Šestak**, dekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu te predstavnik Hrvatske pokrajine Družbe Isusove kojoj je biskup Pozaić pripadao. Prof. Šestak je prikazao životni i profesionalni put patera Pozaića za vrijeme njegovoga djelovanja u Družbi Isusovoj, do njegova imenovanja biskupom. Osvrnuo se na brojne odgovorne službe koje je predano i odgovorno p. Pozaić obnašao u svojoj Družbi, ali i njegov doprinos osnivanju Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu, koji je godine 2016., pod nazivom Fakultet filozofije i religijskih znanosti, postao punopravnom sastavnicom Sveučilišta u Zagrebu.

Papa Ivan Pavao II. imenovao je p. Pozaića pomoćnim biskupom zagrebačkim, a za biskupa je zaređen u zagrebačkoj katedrali na blagdan sv. Josipa, 19. ožujka 2005. O njegovom životu i djelovanju kao pomoćnog zagrebačkog biskupa govorio je **mons. Tomislav Subotičanec**, generalni vikar i moderator Nadbiskupskog duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije te izaslanik predsjednika Hrvatske biskupske konferencije i zagrebačkog nadbiskupa mons. dr. Dražena Kutleše. Mons. Subotičanec istaknuo je tri područja pastoralnog djelovanja biskupa Pozaića: brigu za osobe posvećenoga života, upravljanje radom Caritasa Zagrebačke nadbiskupije te pastoralnu skrb za Bjelovarsko-kalnički i Zagorski arhiđakoniat. U odnosu prema osobama posvećenog života i redovničkim zajednicama mons. Pozaić je postupao blago i očinski, dajući brojne savjete i upute, napose u više vizitacija koje je obavio u samostanima na području Zagrebačke nadbiskupije. Jasnim izričajima, detaljnim izvještajima o obavljenim poslovima, znanstvenom preciznošću i mudrim procjenama, vodio je značajne nadbiskupijske projekte, dajući svojim suradnicima osjećaj pouzdanja i sigurnosti. Mnogi se i danas rado prisjećaju njegovih odrješitih stavova koji su u brojnim situacijama donošenja odluka bili oslonac i poticaj za ispravno djelovanje, naglasio je mons. Subotičanec.

Mons. Valentin Pozaić bio je cijenjen i u međunarodnim krugovima. Stoga nam je bila iznimna čast što nam se na komemoraciji biskupu Pozaiću pridružio i **mons. Renzo Pegoraro**, generalni tajnik Papinske akademije za život, koji se osvrnuo na djelovanje biskupa Pozaića kao profesora moralne teologije i etike na Papinskom sveučilištu Gregorijana, njegov rad u uredništvu hrvatskog programa Radio Vatikana te više od 20 godina službe duhovnog asistenta Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC). Mons. Pegoraro posebno je istaknuo biskupov moralni integritet i autoritet uz osjećaj za rano prepoznavanje različitih izazova vremena koji su se pojavljivali



razvojem medicinske struke te istančanim osjećajem za očuvanje katoličkih moralnih načela u medicinskoj etici.

Aktualni duhovnik HKLD-a, **prof. dr. Ivan Bodrožić**, osvrnuo se na doprinos biskupa Pozaića prilikom utemeljenja HKLD-a te njegovih 28 godina služenja kao duhovnog asistenta HKLD-a. Prof. Bodrožić prikazao je djelovanje mons. Pozaića kao duhovnika – stražara, koji bdije nad svojim narodom, u onom duhu u kojem je starozavjetni prorok dobio poslanje da bude stražar. Bio je prorok koji trubi u trublju promatrajući i proučavajući pogubne fenomene suvremenoga svijeta kao što je grijeh, nemoral, nastranost, bezboštvo, ugroza života, izmjena paradigme braka i obitelji, eksperimentiranje s čovječstvom, te je intenzivno upozoravao i poučavao odgajajući i članove HKLD-a da odvažno brane iste vrijednosti, istaknuo je prof. Bodrožić. No prikazao je rad biskupa Pozaića i kao duhovnika – pastira, koji bdije nad svojim

stadom, te velikog borca za kulturu života. Zbog nemogućnosti da nam se pridruži uživo zbog službenog puta u inozemstvo, njegov tekst pročitao je tajnik HKLD-a, **dr. Andrija Miculinić**.

Posljednji se skupu obratio predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** koji je zahvalio svim govornicima i nazočnim gostima koji su nam se pridružili u komemoraciji za našeg preminulog duhovnika biskupa Valentina Pozaića. Zahvalio je Bogu na daru patera Valentina Pozaića kojega nam je poslao kao idejnog začetnika i utemeljitelja HKLD-a te našeg prvog duhovnog asistenta. No mons. Pozaić pratio je ne samo našu formaciju kao katoličkih liječnika i ljekarnika, već nam je bio i brižni otac koji prati naše profesionalne karijere, ali i obiteljske živote. I uz biskupsko geslo *Elige vitam! – Život biraj!* poručio nam je da slijedimo osnovno poslanje liječničkog poziva: skrb za bolesne i nemoćne te zaštitu ljudskoga života od začeca do prirodne smrti.





Prof. dr. sc. Ivan Šestak, SJ

*Dekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti
Sveučilišta u Zagrebu*

Tema ovoga mojega kratkoga komemorativnoga priloga je prikazati život i akademsko djelovanje preminuloga Valentina Pozaića do njegova imenovanja biskupom, tj. do 2. veljače 2005. godine. Rado to činim jer mi je bio dobar poglavar, pouzdani i poticajni suradnik te dragi suputnik.

1. Školovanje i akademska djelatnost

Valentin Pozaić rođen je 15. rujna 1945. u mjestu Selnica, koje pripada Župi Marija Bistrica. Pobožni roditelji, otac Janko i Agata r. Salar, imali su jedanaestero djece. Nakon završene osnovne škole, koju je pohađao u Selnici i Bedekovčini, Valentin je upisao godine 1960. sjemenišnu klasičnu gimnaziju na Interdijecezanskoj srednjoj školi za spremanje svećenika u Zagrebu na Šalati. U novicijat Družbe Isusove stupio je 1962. godine. Odsluživši vojni rok te položivši ispit zrelosti u spomenutoj gimnaziji (1967.), započeo je najprije trogodišnji studij filozofije na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu na Jordanovcu te potom i trogodišnji studij teologije u istoj instituciji, nakon čega je godine 1973. bio zaređen za svećenika.

Na Teološkom fakultetu Papinskoga sveučilišta Gregorijana u Rimu postigao je 1975. licencijat iz moralne teologije, a 1984. na istom je Sveučilištu promaknut u doktora teoloških znanosti iz područja moralne teologije obranivši disertaciju pod naslovom „Eutanasia: L'insegnamento della Chiesa e la discussione teologico-morale contemporanea“.

Nakon završenoga doktorskoga studija Pozaić je započeo predavati fundamentalni i specijalni moral na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. U zimskim semestrima u razdoblju od 1991. do 1994. bio je i gost-predavač na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu, gdje je bio nositelj kolegija „*La bioetica nella teologia morale*“. Osim redovitih predavanja na zagrebačkom isusovačkom Teološkom studiju afiliranom Papinskomu sveučilištu Gregorijana u Rimu, Pozaić je kao redoviti profesor sve do umirovljenja predavao i kršćansku etiku na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu, danas Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Od 1986. do 1991. godine obnašao je službu nadstojnika Filozofsko-teološkoga instituta Družbe Isusove, a tijekom 1987. godine bio je također glavni i odgovorni urednik isusovačkoga časopisa *Obnovljeni Život* te dugogodišnji član njegova Uredničkoga vijeća. U spomenutom je časopisu objavio brojne priloge iz područja aktualne moralne problematike. Organizirao je više zapaženih znanstvenih simpozija Filozofsko-teološkoga instituta Družbe Isusove, među kojima svakako treba izdvojiti onaj međunarodni pod naslovom „*Filozofija znanosti Ruđera Boškovića*“ (1986.) i „*Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata*“ (1990.).

Godine 1986. osnovao je Centar za bioetiku te ga još i kao biskup vodio. Pozaić je također bio jedan od osnivača Hrvatskoga katoličkoga liječničkoga društva, koje je zaživjelo 1991., a obnašao je i službu njegova duhovnoga asistenta. Od 1996. bio je i duhovni savjetnik u *European Federation of Catholic Medical Associations* (FEAMC).

Više je puta dulje vrijeme poradi usavršavanja boravio u inozemstvu, primjerice na *Joseph and Rose Kennedy Institute of Ethics*, Georgetown University, Washington D.C. (1982., 1986., 2001. i 2004.), na *The Linacre Centre for Health Care Ethics*, London (1991.) te na Instituto Borja de Bioetica, Barcelona (1992.). Osim toga, bio je i član prestižnoga *The Hastings Center za bioetiku* (Garrison, New York). Redovito je sudjelovao, također i aktivno, na više međunarodnih simpozija širom svijeta.



2. Službe u Hrvatskoj pokrajini Družbe Isusove i mjesnoj Crkvi

Manje je poznato da je pater Pozaić pored visokih akademskih službi, i u svom Redu obnašao mnoge veoma odgovorne dužnosti. Bio je odgojitelj u svojstvu generalnoga prefekta u Dječjačkom sjemeništu na Šalati (1975. – 1977.), gdje je pitomcima ostao u sjećanju kao načelnik, ali odmjeren odgojitelj. U još uvijek teškom vremenu komunističkoga režima bio je član uredništva Hrvatskoga programa Radio Vatikana (1977. – 1979.). Premda kratko, veoma je predano obnašao i rektorsku službu u isusovačkom sjemeništu „Augustin Bea“ u Zagrebu na Fratrovcu (1979. – 1980.). Bio je i rektor Kolegija Družbe Isusove u Zagrebu na Jordanovcu (1994. – 2000.). Taj poglavarSKI mandat poradi ratnih i poratnih prilika nije bio nimalo lagan, ali ga je vjerno i predano priveo kraju. Mnogi tadašnji bogoslovi, a danas svećenici, spominju ga se s velikom simpatijom.

Kao predstojnik Filozofsko-teološkoga instituta Družbe Isusove pater Pozaić je, zajedno s patrima Ivanom Fučekom, Jankom Šagijem i tadašnjim provincijalom Hrvatske pokrajine Družbe Isusove Stjepanom Kušanom, zdušno radio na dugotrajnim i mukotrpnim pripremama za osnivanje Filozofskoga fakulteta. Ti su napori urodili plodom te je vatikanska Kongregacija za katolički odgoj 1989. godine osnovala Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, koji je godine 2016., pod nazivom Fakultet filozofije i religijskih znanosti, postao punopravnom sastavnicom Sveučilišta u Zagrebu.

Pater Pozaić je i prije biskupskoga posvećenja, tj. do 2. veljače 2005. u domaćoj crkvi obnašao mnoge odgovorne službe, a neke će nastaviti obnašati i kao biskup. Uz članstvo u više etičkih povjerenstava, Pozaić je bio član Vijeća za obitelj, zatim član Vijeća za nauk vjere, a kao biskup i predsjednik Vijeća za nauk vjere, Vijeća za laike, Vijeća za život i obitelj te Vijeća za pastoral djelatnika u zdravstvu pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji.

* Ovaj se prilog temelji na mojim sljedećim napisima: Šestak, Ivan (2005). Prigodom biskupskog ređenja Valentina Pozaića SJ: Biobibliografski zapis. *Obnovljeni Život*, 60(1), str. 105-116; Šestak, Ivan (2020). Biobibliografski zapis u povodu 75. obljetnice života Valentina Pozaića, pomoćnoga zagrebačkoga biskupa u miru. U: Ivan Antunović, Ivan Koprek, Pero Vidović (ur.), *Život biraj – elige vitam*. Zbornik radova prigodom 75. rođendana msgr. prof. dr. sc. Valentina Pozaića umirovljenog pomoćnog biskupa Zagrebačke nadbiskupije (str. 13-29). Zagreb: Filozofsko teološki institut Družbe Isusove.

3. Zaključna misao

Biskup Valentin Pozaić tijekom svojega svećeničkoga i akademskoga rada razvio je uistinu bogatu pastoralnu i znanstvenu djelatnost. Bilo bi potrebno zaista mnogo prostora ako bi se htjele navesti baš sve njegove propovijedi, sva predavanja na mnogim tribinama najrazličitijih institucija, sudjelovanje u raznim emisijama radija i televizije, mnogobrojni intervjui i sasvim jednostavne kateheze u vjeronaučnim zajednicama ili pak nastupi na župama diljem domovine i drugdje. Ako bacimo tek letimični pogled na njegovu bibliografiju, onda ona od 1984. do 2019. (nije mi poznato da je nakon toga nešto napisao), broji 305 jedinica. Tu je više autorskih i uredničkih knjiga, članaka u domaćoj i stranoj periodici, manjih priloga u raznim stručnim i drugim časopisima i glasilima. Pisao je o onome što promovira istinski život čovjeka, njegovu vrijednost i dostojanstvo – i to od začeca pa sve do naravne smrti.

Sjećam se godine 2001. kada sam ga kao urednik časopisa *Obnovljeni Život* zamolio da za nj napiše uvodnik. Napisao ga je pod naslovom „Hrvatska – zemlja useljenja“. U njemu je pater Pozaić na jednom mjestu napisao: „Prema domaćim i stranim analizama i predviđanjima Hrvatska postaje zemlja izrazito starog pučanstva. Hoće li se isprazniti? Ne, već samo izmijeniti pučanstvo. Hrvatska postaje zemlja useljenja. Nakon dugih stoljeća sagrađen je toliko željeni i visokom cijenom plaćeni narodni dom – samostalna država, u kojem uskoro više ne će biti stanovnika potomaka graditelja. Za dvije stotine godina, kako se predviđa, konačno će nestati i posljednji Hrvat u Hrvatskoj“ (*Obnovljeni Život*, 2001, br. 4, str. 409). Bio je izrazito tužan – jer se na Stepinčevoj crti u ljubavi prema Hrvatskom narodu ni od koga nije dao natkriliti! – ali i s tračkom kršćanske nade jer je taj broj časopisa izlazio u Došašću, kada se svijet veseli iščekujući jedinstveno Dijete!

Zahvaljujem na pozornosti!*



Mons. Tomislav Subotičanec

Generalni vikar i moderator Nadbiskupskog duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije

1. Imenovanje biskupom

Na blagdan prikazanja Gospodinova, 2. veljače 2005. godine (znakovito, na Dan posvećenoga života), Apostolska nuncijatura u Republici Hrvatskoj objavila je da je u 12 sati, u Vati-kanu, Sveti Otac Ivan Pavao II. imenovao 60-godišnjega patra Valentina Pozaića, člana Hrvatske pokrajine Družbe Isusove (SJ), pomoćnim biskupom zagrebačkim, dodijelivši mu titulu naslovnog biskupa pićanskog (Pićan u Istri). Tu vijest, istoga dana objavio je narodu Božjem i nadbiskup zagrebački Josip kard. Bozanić, preporučivši novoga pomoćnog biskupa u molitve čitave Nadbiskupije i određivši pritom da se ovo imenovanje službeno proglasi vjernicima na svim svetim misama u nedjelju, 6. veljače 2005. godine. Ujedno je obavijestio da će biskupsko ređenje biti na svetkovinu Sv. Josipa, 19. ožujka 2005. godine, u zagrebačkoj katedrali.

S osobitom radošću ovu vijest primili su redovnici diljem Hrvatske, ističući značaj imenovanja jednoga od redovnika biskupom, jer skoro je čitavo desetljeće prošlo otkako unutar hrvatskoga episkopata nije bilo biskupa iz neke od redovničkih zajednica (Srećko Badurina, šibenski biskup +1996.)

2. Biskupsko ređenje, geslo i grb

Za svoje pastirsko služenje biskup Valentin Pozaić odabrao je geslo "Život biraj" (Pnz 20-

30), a na stiliziranom biskupskom grbu ističe se bijela hostija na pučini. Već na samome početku svoga biskupskog poslanja – kako i priliči – ovim simbolima naznačuje smjer i konačni cilj. Prihvaćati život, u Knjizi ponovljenog zakona iz koje je uzet citat za biskupsko geslo, znači svakodnevno hrabro prihvaćati Božju volju i opredjeljivati se za Božje planove, jer istinski život samo je u Bogu. S druge strane, grbom poručuje da svoje poslanje vidi kao plovidbu pučinom (morem života) kojoj je konačni cilj Krist, sigurna luka spasenja.

3. Pomoćni biskup – područja djelovanja

Službom pomoćnoga biskupa, postao je ujedno i generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije s posebnim zaduženjima na tri područja pastoralnog djelovanja: povjerena mu je briga za osobe posvećenoga života (muške i ženske redovničke zajednice) koje je mogao bolje razumjeti jer je i sam bio redovnik, imenovan je vizitatorom nadbiskupijskoga Caritasa, a ubrzo potom i predsjednikom Nad-zornoga vijeća Caritasa, koji je trebalo ustrojiti na moderniji i učinkovitiji način, povjerena mu je posebna pastoralna briga za dva velika arhiđakonata: Bjelovarsko – kalnički i Zagorski arhiđakonat.

Valja reći da je mons. Pozaić sve tri službe, uz ostala zaduženja generalnog vikara, obavljao vrlo savjesno, temeljito i učinkovito, a što je vidljivo iz dokumentacije pohranjene u Nadbiskupijskom arhivu. Jasnim izričajima, detaljnim izvještajima o obavljenim poslovima, znanstvenom preciznošću i mudrim procjenama, vodio je značajne nadbiskupijske projekte, dajući svojim suradnicima osjećaj pouzdanja i sigurnosti. Mnogi se i danas rado prisjećaju njegovih odrješitih stavova koji su u brojnim situacijama donošenja odluka bili oslonac i poticaj za ispravno djelovanje.

U odnosu prema osobama posvećenog života i redovničkim zajednicama postupao je blago i očinski, dajući brojne savjete i upute, napose u više vizitacija koje je obavio u samostanima na području Zagrebačke nadbiskupije. Svojim predanim radom, biskup Pozaić izgradio je velebni most povjerenja koji čvrsto povezuje redovnički život sa životom čitave Nadbiskupije i svih njezinih tijela.



Nakon što su uočene određene poteškoće i izazovi u radu nadbiskupijskog Caritasa, biskup Valentin Pozaić, najprije kao vizitator, a onda i kao predsjednik Nadzornog vijeća strpljivo i mudro poduzimao je korake koji su otvorili vrata svijetloj budućnosti Caritasa, a ona je danas zaživjela i prisutna je u brojnim projektima koji zbrinjavaju one koji su u najvećoj potrebi. Danas Caritas Zagrebačke nadbiskupije na različite načine vodi brigu o stotinama djece i mladih, studenata, osoba s posebnim potrebama, bolesnicima i invalidima, starijim i nemoćnim osobama, napuštenima i ovisnicima, djeci bez roditelja, sve do migranata i izbjeglica s ratom pogođenih područja. Veliki obol ovome djelu ljubavi dao je biskup Valentin Pozaić svojim zalaganjem i neumornim radom.

Poseban doprinos dao je osnivanju novih biskupija koje su se odvojile od velike Zagrebačke nadbiskupije, a napose u osnivanju Bjelovarsko-križevačke biskupije 2010. godine, za čiji je veliki dio bio zadužen u svojstvu vođenja brige o Bjelovarsko-kalničkom arhiđakonatu. Njegovo zalaganje, kao i doprinos pastoralnim gibanjima, dušobrižništvu i vjerničkome životu bili su, također, vidljivi i u Zagorskom arhiđakonatu iz kojeg je rođenjem potjecao i koji mu je bio na poseban način u srcu.

Osim navedenih zaduženja i aktivnosti, biskup Pozaić od 2015. godine bio je Nadbiskupov delegirani Sudac za istraživanje o životu, krepostima i glasu svetosti sluga Božjega p. Ante Gabrića, SJ.

4. Izvanredni propovjednik – branitelj vjere, obitelji, Crkve i Domovine

Biskup Pozaić nastupao je u svojim homilijama, govorima i izjavama evanđeoskom jasnoćom i izravnošću. Među mnogima omiljen i rado slušan, ali i od mnogih kritiziran i neprihvaćen. Posebno je među pukom ostala zapamćena dojmljiva homilija na blagdan Svih Svetih 2013. godine, u kojoj je tumačio Isusov Govor na gori. Mons. Pozaić rekao je tada da je Isus izgovorio Blaženstva "za nedužne, za 'ovce među vukovima', za svijet dobra protiv zla, za svjetlo nasuprot tame, za mir u svijetu nemira." Smatrao je da se u Blaženstvima kriju "Isusova

obećanja koja nas sadržajem uvode u jedan novi svijet univerzalnih vrednota, često potpuno različit od ovoga svijeta u kojem živimo." Ona su neka vrsta Isusove biografije. Isus je onaj siromah bez krova nad glavom. On je čovjek blaga i ponizna srca koji traži kraljevstvo Božje i pravdu. U blaženstvima nas Isus poziva na obraćenje, na radosni susret s Bogom i zato nam ona moraju postati životni putokaz i kriterij prosudbe za razlikovanje dobra od zla. Onaj tko ih potpuno prihvati osjeća istinsku radost i mir duše, istaknuo je mons. Pozaić.

Svjestan činjenice da se današnji svijet lako poigrava ljudskim životom, mons. Pozaić nas u govoru o Blaženstvima podsjeća da je Bog gospodar svakog ljudskog života i nitko drugi. "Oni koji žive Blaženstva susreću progone: kršćanofobija prima bolne razmjere u svijetu, i u Lijepoj našoj domovini, a manifestira se putem kulturne revolucije: izopačenje ljestvice vrednota; pobrkani su sredstva i ciljevi, vrednote i vrijednosti, ono što se može kupiti i prodati, i ono što nema cijene: osoba, savjest i sloboda, čast i dostojanstvo," upozorio je prije deset godina mons. Pozaić.

5. Odreknuće od službe pomoćnog biskupa zagrebačkog

Ozbiljno načetoga zdravlja i suočen s nizom zdravstvenih poteškoća, imajući prije svega u vidu dobro Crkve i naroda Božjega, biskup Valentin Pozaić zatražio je od Svetoga Oca da ga razriješi službe pomoćnog biskupa zagrebačkog. Papa Franjo udovoljio je toj molbi i na spomendan BDM Fatimske, 13. svibnja 2017. godine, oslobodio ga svih dužnosti pomoćnoga biskupa.

Biskup u miru, mons. Valentin Pozaić, odlučio je vratiti se u isusovačku zajednicu, no, nažalost potres koji je pogodio grad Zagreb u ožujku 2020. godine, promijenio je njegove planove. Prihvaćajući u duhu svoga biskupskog gesla Božji plan, preselio je u Dom Sv. Josipa na Kaptolu te ostatak darovanog vremena proveo u miru među umirovljenim svećenicima. Uvijek vedra raspoloženja, spreman na šalu ili duhovitu dosjetku u svakoj prilici, ostao je u sjećanju mnogih od nas kao drag sugovornik britke misli i jasna pogleda na svijet oko sebe.



Mons. Renzo Pegoraro

glavni tajnik Papinske akademije za život

Velika mi je čast sudjelovati u komemoraciji za biskupa Valentina Pozaića, koji je preminuo 15. svibnja 2023. godine, i osvrnuti se na dio njegovoga života i djela, u prvom redu kao utemeljitelja i prvog duhovnog asistenta Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva te bivšeg duhovnog asistenta FEAMC-a (1996. – 2016.).

Biskup Valentin Pozaić bio je moralni teolog i bioetičar, a neko vrijeme i suradnik bivšega predsjednika Papinske akademije za život, Nj.E. Mons. Elio Sgreccia. Imao sam ga zadovoljstvo susresti dva puta, 1995. i 1996. godine. Iako su to bili vrlo kratki susreti, ostali su mi u vrlo lijepom i bogatom sjećanju kao intenzivni i zanimljivi.

Valentin Pozaić završio je teološki studij na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu: diplomirao je moralnu teologiju, a doktorirao teologiju (STD) 1984. godine. Od 1977. do 1979. bio je član uredništva Hrvatskog programa Radio Vatikana.

U Rimu sam imao priliku razgovarati s gđom. Emom Vesely, sada u mirovini, koja je godinama radila u Hrvatskom programu Radio Vatikana i upoznala tada mladog p. Valentina. Tih su godina studenti papinskih sveučilišta surađivali s jezičnim programima Radio Vatikana, pišući članke, vjerske kolumne i homilije za nedjeljne mise koje je Radio prenosio u istočne zemlje. Mladi p. Valentin bio je vrlo zainteresiran za etička pitanja i zapamćen kao kompetentna osoba s kojom je bilo lako raditi. Način

produkcije radijskih emisija tih je godina bio znatno drugačiji od današnjega, a cjelokupno uredništvo Hrvatskoga programa osjećalo je odgovornost za pružanje točnih i preciznih informacija, posebice Papinih govora, koje je trebalo prevoditi i sažimati za hrvatske slušatelje. U tom smislu, suradnja između laičkog osoblja i svećenika studenata u Rimu, poput p. Valentina, bila je vrlo dragocjena.

Po završetku studija p. Pozaić vraća se u Zagreb i preuzima mjesto profesora moralne teologije na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove. Od 1990. do 1994. predavao je bioetiku na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, držeći predavanja o različitim temama iz tog područja. Područje njegovog najvećeg interesa bio je kraj života, o čemu svjedoči i knjiga koju je objavio nekoliko godina kasnije *Život vrijedan života: Eutanazija u presudi medicinske etike*. Bio je profesor kršćanske etike na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu (koji je danas sastavnica Sveučilišta u Zagrebu). U svom znanstvenom radu isticao se na području bioetike, te je utemeljio Centar za bioetiku pri Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu.

Godine 1991. sa skupinom liječnika, farmaceuta i sveučilišnih profesora utemeljio je Hrvatsko katoličko liječničko društvo u kojemu je do svoga umirovljenja 2018. godine bio prvi duhovni asistent. Osim toga, od 1996. do 2016. bio je duhovni asistent Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC).

Biskup Valentin nije bio samo duhovni asistent, nego je odigrao i temeljnu ulogu u osnivanju Hrvatskog katoličkog liječničkog društva, posvetivši se njegovom ustroju i određivanju njegovih temeljnih smjerova, što se tiče njegova razvoja i djelovanja.

Njegovo biskupsko geslo *Elige vitam! – Izaberi život!* jasno je izražavalo životno poslanje koje je ugradio u Statut Hrvatskog katoličkog liječničkog društva: zaštita ljudskog života od začeca do prirodne smrti.

Želim citirati njegove vlastite riječi: „Vjera je kao svjetlo koje blista za nas i naše suputnike na zemaljskom hodočašću prema nebeskoj



domovini, jer kad nema svjetla, sve postaje tamno i nejasno.“ Mislim da je najbolje da ga se sjećamo po ovim riječima!

Važno je sačuvati sjećanje na njegovo djelo na području bioetike, cijeneći njegov važan doprinos u tom području. Zagrebačkoj nadbiskupiji i Hrvatskom katoličkom liječničkom društvu uz izraze sućuti preporučam da se ne osjećaju kao siročad već kao nasljednici, s dužnošću da održavaju i razvijaju njegovo učiteljstvo gledajući u budućnost s vjerom i nadom.



Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić

duhovnik HKLD-a

1. Mons. Valentin Pozaić kao duhovnik HKLD-a

Mons. Valentin Pozaić je najprije aktivno sudjelovao u osnivanju HKLD-a 1991. godine, te je do samoga početka bio njegov duhovnik. To samo potvrđuje koliko je bio svjestan potreba da se u naš narod ponovno vrata katoličke udruge, ili bolje rečeno udruženja koja će djelovati na obnovi naroda, njegove svijesti i vjere, ali isto tako koja će živjeti za bolje sutra držeći se Božjega zakona, ćudoređa i vrednota koje iz Boga izviru. Zato je i osnovano Društvo u krilu Katoličke Crkve koja je čuvarica istine i vrednota. Zato se u bitne ciljeve Društva ubrajaju toliki duhovni ciljevi, što odražava katoličku crkvenu svijest onih koji su pokrenuli ovo Društvo, te su bili uvjerenja da istinskim duhovnim stavovima i čvrstim katoličkim uvjerenjima najbolje brane i promiču interese svakog pojedinca i cijeloga naroda. Toga je bio svjestan mons. Pozaić, te se u tom duhu prihvatio i duhovničkoga poslanja u HKLD-u. A služba duhovnog asistenta definirana je Statutom kao služba na nacionalnoj razini, te duhovnika imenuje Hrvatska biskupska konferencija kojoj onda duhovnik i odgovara s obzirom na očuvanje vrednota i ispravnog kršćanskog nauka. I kad bismo sada preispitali 10 ciljeva HKLD-a (vidi Statut, čl. 7), nema nijednog cilja koji se ne tiče duhovne dimenzije i poslanja HKLD-a. Štoviše, nema nijednog od tih ciljeva koje mons. Pozaić nije izravno, aktivno i često spominjao u svojim propovijedima i predavanjima, ili da o njima nije pisao u svojim



knjigama i člancima. Samo da citiram barem prva tri od tih deset ciljeva:

- „1) promicanje kršćanskih načela u zaštiti zdravlja naroda i čuvanju ljudskoga života od začeca do prirodne smrti;
- 2) očuvanje duhovnih, kršćanskih, obiteljskih i nacionalnih vrijednosti;
- 3) poticanje etičko-moralne zdravstvene i stručne izobrazbe svojih članova prema zahtjevima vremena i nauku Katoličke crkve.“

Samo ova tri su dovoljna da odmah prepoznamo duh mons. Pozaića koji je gorio istinskom katoličkom sviješću, te je osjećao sve ove stavke od goruće i vitalne važnosti našega naroda.

Na to je često podsjećao, te je na jednom prigodnom predavanju i govorio koliko je važan pastoral zdravstva kao važna dimenzija u životu životnih suputnika i supatnika, posebno onih koji su izrazito aktivno uključeni u život bolesnika i zdravstvenog osoblja. Kao primjer naveo je ulogu Hrvatskog katoličkog liječničkog društva i Hrvatskog katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara koja kao vjerničko-profesionalne udruge daju značajan obol pastoralu zdravstva jer „svoje ciljeve žele ostvarivati unošenjem vrednota kršćanskog poimanja života i čovjeka u sve oblike djelovanja kako stručnim zalaganjem tako i osobnim svjedočenjem, te poticanjem zajedništva, solidarnosti, duhovne, etičko-moralne, znanstvene i stručne izobrazbe članova prema zahtjevima suvremenosti i nauku Katoličke crkve te sudjelovanje u istoj“.

2. Duhovnik – stražar

Mons. Pozaić je kao duhovnik bio istinski stražar nad svojim narodom, u onom duhu u kojem je starozavjetni prorok dobio poslanje da bude stražar. Čitamo kako Bog proroku Ezekielu (usp. Ez 33,1) daje nalog da odvažno naviješta i upozorava na budnost, u čemu stražar mora prednjačiti. Ako bi stražar zakazao i ne bi opomenuo naroda da dolazi pošast i opasnost, onda bi stražar snosio odgovornost za propast koja se približava. Takav revan pastir

bio je mons. Pozaić kao duhovnik HKLD-a koji nije bio parcijalan ili pristran, već je bio temeljit i angažiran oko cjelovitog dobra čovjeka i naroda. On je bio prorok koji trubi u trublju promatrajući i proučavajući pogubne fenomene suvremenoga svijeta kao što je grijeh, nemoral, nastranost, bezboštvo, ugroza života, izmjena paradigme braka i obitelji, eksperimentiranje s čovječtvom, te je intenzivno upozoravao i poučavao odgajajući i članove Društva da odvažno brane iste vrijednosti. Zato se na njega može primijeniti spomenuti proročki odlomak, te se može reći da je bio vrlo svjestan svoga poslanja u duhu proročkih riječi: „I tebe sam, sine čovječji, postavio za stražara domu Izraelovu: kad čuješ riječ iz mojih usta, opomeni ih u moje ime“ (Ez 33,7). A njegova stražarska služba svela se na borbu za izgradnju savjesti i na borbu za obranu čiste i ispravne savjesti.

3. Duhovnik – pastir

Druga važna odlika mons. Pozaića bila je ne samo neustrašivo naviještanje istine, već svijest da je pozvan u tome prednjačiti. On nije samo pasivno čekao da se nešto dogodi, već je iznosio istinu vjere i Katoličke crkve koja je išla ususret pojavama modernoga svijeta. On je bio prvi na vrelu informacija, te se pred njima postavljao neustrašivom odlučnošću i svjetlom evanđeoske istine. On se oko istine zalagao, ali i za istinu izlagao, te je kao duhovnik bio beskompromisan. Bio je uvijek u prvom redu u svim duhovnim zbivanjima, te je imao dobru procjenu društvenih previranja, pa je tako znao biti pastir kojemu je odlika da hodi ispred svoga stada. On nije bio duhovnik koji drugima naređuje, koji drugima „stavlja na leđa nenasnosne terete, a da sam prstom ne makne“, već je činio ono što je propovijedao, te se nesebično izlagao hodeći ispred povjerenoga mu stada, u ovome slučaju i Društva povjerenog njegovoj skrbi.

Zato je smatrao da Crkva, a time i on sam kao ovlaštenu predstavnik Crkve, treba biti na prvoj crti obrane svih vrednota prema kojima želi voditi današnjega čovjeka i za koje treba oduševiti tog istog čovjeka. Osim toga, on poziva pastoralne djelatnike da budu suputnici na putu otkrivanja smisla i pogleda u vječnost s



ljudima koji se susreću s rađanjem i umiranjem, patnjom i boli, prihvaćanjem ili odbacivanjem stvarnosti i danosti života. A takav može biti ako je sam izmiren sa stvarnostima života patnje i boli i smrti, to jest ako je sam pošao tim putem, onda će tim putem moći voditi i svoga bližnjega, mišljenja je bio mons. Pozaić. Dakle, i pastoralni djelatnici, pri čemu trebaju prednjačiti katolici, trebaju ići ispred drugih, steći iskustvo bitnih životnih sadržaja, te onda tako biti suputnici koji znaju kamo hode s onima koji su im povjereni.

4. Borac za kulturu života

Kao duhovnik HKLD-a, mons. Pozaić je bio veliki borac za kulturu života. To odražava poslije i njegovo biskupsko geslo: *Život biraj – Elige vitam!* U bolničkom pastoralu je poučavao da se nikada ne smije izbjegavati istinu, te će u bolničkoj kapeli u Zaboku jednom zgodom na susretu članova Zabočke podružnice HKLD-a reći: „Nalazimo se u bolničkoj kapeli. To je mjesto koje govori o istini zdravlja i bolesti, i nadasve ljubavi. Tko ovdje radi, ovamo dolazi i određeno vrijeme tu prebiva, zna što su iskušenja i križevi bolesti; također nade i radosti ozdravljenja. Istinu ne smijemo izbjegavati“. A istina o kojoj je riječ, istina je Evanđelja koja najrječitije govori o čovjeku i njegovoj sudbini, te je stoga treba navijestiti, kako bi se na temelju istine moglo dobro birati, to jest birati život, jer nas istina uvijek nuka birati život, jer život je svjetlo i istina. U duhu toga mons. Pozaić je kao

duhovnik HKLD-u prenosio istinu Isusa Krista, te je pozivao članove da tu istinu žive i svjedoče svojim profesionalnim radom i zalaganjem, jer je ona jamstvo kulture života i ljubavi. Ili pak, gledano iz druge perspektive, rekao je da kultura života i ljubavi mora biti iznad profesionalnih zaduženja, što bi značilo da im mora biti nadahnuće: „Iznad profesionalne dužnosti zdravstvenih i pastoralnih djelatnika razvija se nadahnuće zvano kultura službe ljubavi za kulturu radosti života u simfoniji bolesnika i ozdravitelja“.

5. Zaključak

Zaključio bih ovo svjedočanstvo jednim tekstom samoga mons. Pozaića u kojem je sinteza svega gore rečenoga, a što je on postojano prenosio na svoje HKLD-ovce: „Služba ljubavi vodi u kulturu života, u kulturu radosti života. Gdje se vrijeđa život – vrijeđa se sloboda. Temelj svih sloboda – sloboda je savjesti. Zločin protiv života napad je na mir. Pitanje brige za život – tjelesni, duševni i duhovni – pitanje službe životu nije pitanje samo unutar ovoga zemaljskog horizonta, to je pitanje duhovne naravi, to je borba duhova, dobra i zla, svjetla i tame, grijeha, obraćenja i milosti. U toj borbi Zmaj, stari neprijatelj čovjeka, igra svoju još značajnu, makar prolaznu, ulogu. Služba ljubavi prema životu podiže pogled na Blaženu Djevicu Mariju – „Ženu odjevenu suncem“ (Otk 12,2), na Majku živih. U tom duhu i Crkva shvaća svoj poziv: da daruje život i njeguje život.“





Prof. dr. sc. Rok Čivljak, dr. med.

predsjednik HKLD-a

Ispred 1300 članova Hrvatskoga katoličkoga liječničkoga društva htio bih zahvaliti danas ponajprije današnjim govornicima:

Prof. dr. sc. Ivanu Šestaku, dekanu Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu koji je govorio ne samo kao predstavnik Fakulteta na kojemu je pokojni biskup Pozaić proveo svoj radni vijek, već i kao predstavnik cijele Hrvatske provincije Družbe Isusove kojoj je biskup pripadao. Provincija je biskupovom smrću izgubila jednog veoma vrijednog i značajnog člana koji je doprinio ugledu i značaju Družbe Isusove i u Hrvatskoj i u svijetu. No vjerujemo kako će biskupov lik nastaviti svijetliti u Družbi te biti inspiracija budućim generacijama isusovaca od kojih će netko zasigurno odabrati i bioetiku kao svoj profesionalni izazov.

Zahvaljujem i **mons. Tomislavu Subotičancu**, generalnom vikaru i moderatu Nadbiskupskog duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije koji nam se danas obratio kao predstavnik drevne Zagrebačke nadbiskupije u čijem okrilju je biskup Pozaić proveo 13 godina svoga života, kao generalni vikar i pomoćni biskup zagrebački, dok god mu je teška bolest do dozvoljavala. Predsjednik Hrvatske biskupske konferencije i zagrebački nadbiskup mons. dr. Dražen Kutleša posredstvom mons. Subotičanca uputio je našem Društvu izraze kršćanske sućuti i podrške u trenutcima u kojima smo izgubili našeg prvog duhovnog asistenta.

S osobitim poštovanjem zahvaljujem ovdje i **mons. Renzu Pegoraru**, glavnom tajniku Papinske akademije za život, koji se rado odazvao našem pozivu da se susretne s članovima Hrvatskoga katoličkoga liječničkoga društva. Naime, ovaj susret smo dogovarali još koncem travnja kada smo se susreli na Simpoziju FEAMC-a u Albaniji. Na žalost, tada nismo očekivali da će sadržaj našega susreta biti komemoracija za našega duhovnika biskupa Pozaića. Hvala Vam preuzvišeni na toplim riječima utjehe te na izlaganju u kojemu ste se osvrnuli na djelovanje biskupa Pozaića u Rimu i Vatikanu: kao profesora na Papinskomu sveučilištu Gregorijana u Rimu, člana uredništva Hrvatskoga programa Radio Vatikana te duhovnoga asistenta Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC, od fran. *Fédération Européenne d'Associations Médicales Catholiques*). Iako nije bio član Papinske akademije za život, biskup Pozaić tijesno je surađivao s Akademijom, osobito dok je predsjednički mandat obnašao mons. Elio Sgreccia, a zaslužan je i za imenovanje dvoje Hrvata u Akademiju: prof. dr. sc. Nikše Zuraka, bivšeg dekana Medicinskog fakulteta u Zagrebu, i prof. dr. sc. Ane Borovečki koja je danas dopisni član Akademije.

Grazie, reverendissimo monsignore Pegoraro, per le parole di conforto e per la Sua presentazione in cui ha riflettuto sull'opera del Vescovo Pozaić a Roma e in Vaticano: come professore alla Pontificia Università Gregoriana, come membro di redazione di Programma Croato di Radio Vaticana, e assistente spirituale della Federazione Europea delle Associazioni dei Medici Cattolici (FEAMC, Fédération Européenne d'Associations Médicales Catholiques). Pur non essendo membro della Pontificia Accademia per la Vita, il vescovo Pozaić ha collaborato strettamente con l'Accademia, soprattutto mentre il mandato presidenziale da msgr. Elio Sgreccia, ea lui si deve la nomina in Accademia di due croati.

Zahvaljujem i **prof. dr. sc. Ivanu Bodrožiću**, aktualnom duhovniku HKLD-a, koji se nakon odstupanja sa dužnosti našega duhovnika biskupa Pozaića, odvažio preuzeti njegovu



ulogu i biti nam duhovni asistent. Iako prof. Bodrožić svoju službu duhovnika obnaša na sebi svojstven način, zasigurno je i njegovo poštovanje prema biskupu Pozaiću kao crkvenom, moralnom i bioetičkom autoritetu doprinijelo njegovoj aktivnosti kao duhovniku HKLD-a. Mjesto duhovnika HKLD-a ključno je u hijerarhiji našega Društva i osigurava moralni integritet i Društva i svih njegovih članova. Zahvaljujemo prof. Bodrožiću na suradnji i potpori, kao i na lijepim riječima kojima nas je podsjetio na djelovanje biskupa Pozaića tijekom njegova mandata.

I što reći na kraju. Zahvalni smo Bogu na daru patera Valentina Pozaića kojega nam je poslao kao idejnog začetnika i utemeljitelja HKLD-a te našeg prvog duhovnog asistenta, od 1991. do 2018. godine. Tijekom tih 28 godina p. Pozaić uputio nam je brojne riječi, izgovorene i napisane, iz područja moralne teologije i kršćanske etike, koje su nam bile obvezno štivo u našoj formaciji. Uz svoje prve i najbliže suradnike u našem Društvu, prim. Margaritu Peraicu, prof. dr. sc. Branimira Richtera, akademika Antona Švajgera, prof. dr. sc. Niku Zuraka, magistru Mariju Šaler i druge, podučavao nas je kakav to katolički liječnik treba biti i ostati, poglavito putem knjiga i članaka koje je objavio, a iz kojih su članovi Sekcije mladih našega Društva danas pročitali nekoliko izvadaka.

No p. Pozaić bio nam je ne samo duhovnik koji prati našu formaciju kao katoličkih liječnika

i ljekarnika, već i brižni otac koji prati naše profesionalne karijere, ali i obiteljske živote. Mnoge je naše članove vjenčao, krstio našu djecu, udijelio im sakrament sv. Potvrde, posjećivao nas u našim domovima, brinuo o našim bližnjima, dijeleći nam duhovne savjete, ali i pružajući očinsku skrb. Ostavio nam je veliku ostavštinu: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje, ali i težnju iskrenoj i suosjećajnoj skrbi za naše bolesnike, sestrinskoj i bratskoj ljubavi jednih prema drugima, te vjeru u napredak HKLD-a. Njegovo biskupsko geslo *Elige vitam! – Život biraj!* bilo je i poruka nama HKLD-ovcima koju je ugradio i u Statut HKLD-a: zaštitu ljudskoga života od začeca do prirodne smrti.

Dragi biskupe, članovi HKLD-a s velikim poštovanjem i ljubavlju pamtiti će Vas jer ste cijeloga sebe ugradili u naše Društvo. Bez Vas ne bi bilo niti HKLD-a, a mi HKLD-ovci bili bi siromašniji za sve ono što smo od Vas dobili, a davali ste nam puno.

Stoga, ćemo se oprostiti od Vas stihovima pjesme koju ste tako rado slušali, pjesme hrvatskog pjesnika Dragutina pl. Domjanića, napisane na Vašoj kajkavštini, a koju je uglazbio maestro Rudolf Matz: „*K suncu prosi vsaka roža, k suncu trava vsaka, tak' i k tebi, Majka Božja, srce siromaka...*“

Memorare, o piissima Virgo Maria – Spomeni ga se, predobra Djevice Marijo!



Tijekom komemoracije članovi Sekcije mladih Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva pročitali su nekoliko citata iz radova mons. dr. Valentina Pozaića, koji je od 1970.-ih godina, kada se počeo baviti bioetikom, do sada napisao i ostavio nam preko 300 naslova iz različitih tematskih područja i bioetičkih problema. Donosimo nekoliko citata po izboru mladih članova HKLD-a te njihove osvrtne na navedene tekstove.



Odabrao: *Ante Meić-Sidić, dr. med.*

1. Članak pod naslovom: „Etika ljudskog rađanja“, napisan 1990. godine.

Što su veće tehničke mogućnosti za medicinske zahvate, to su veći etički zahtjevi na savjest. Tehnologija nema savjesti, ali je tehnolog ima. Barem bi je morao imati. Nema znanosti bez etike. Ivan Supek opravdano tvrdi: „Znanstvenici imaju najveću odgovornost da očuvaju i ojačaju etička načela u svojim istraživanjima i ustanovama kako bi blagotvorno djelovali na ovom sudbinskom križanju odakle se možemo strmoglaviti u vječnu propast ili konačno prispjeti u luku mira“. Sve više postaje jasno i očito da „prava opasnost propasti čovječanstva nipošto ne dolazi od interkontinentalnih raketa, nego prije od razaranja moralnih snaga“. (...) Pravo na život temelji se na objavljenoj istini da je Bog Stvoritelj i Gospodar čovjeka i njegova života i smrti. U tom svjetlu – osim što je ljudski život fenomen iznimne vrijednosti na ovom planetu – govori se o svetosti ljudskog života: „Ljudski je život svet jer od samog svog početka uključuje ‘Božje stvaralačko djelovanje’, i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom. Bog je jedini gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko

ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.“

Izvor: Pozaić V. Etika ljudskog rađanja. Crkva u svijetu [Internet]. 1990 [pristupljeno 10.06.2023.];25(2):126-136. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/54185>

Od svojih početaka, medicina nastoji očuvati ljudski život i biti u njegovoj službi. Različita razdoblja ljudske povijesti nosila su različita shvaćanja funkcioniranja ljudskog tijela, a u medicini su se koristile mnoge tehnike i lijekovi za koje danas znamo da nisu dovoljno učinkoviti, nego mogu biti, štoviše, i štetni. Unatoč tome, svrha medicina je bila jasna – očuvati ljudski život. Nažalost, čovjekova pala priroda, koja, prema riječima sv. Ivana Pavla II., pripada ljudskoj povijesti i oblikuje ju, uvijek je bila protuteža onoj izvornoj ljudskoj nevinosti i svrsi koju je Bog čovjeku namijenio. Umjesto proegzistencije, darivanja sebe drugome, čovjek poslije svoga pada odabire oholost. Postaje sebičan jer raskida odnos s Bogom, a posljedično i s bratom čovjekom. U krajnjoj liniji ne preže ni od ubojstva vlastitog brata kako bi ispunio vlastitu taštinu, kako čitamo u Post 4. Danas smo tome na poseban način svjedoci jer upravo oni koji bi trebali čuvati život, rade protiv njega. Ta se ubojstva u današnje vrijeme ne smiju ni nazvati ubojstvima. Upravo su ona i najhladnokrvnija od svih jer mahom ugrožavaju one najmanje, najslabije i najugroženije – nerođenu djecu, starce i teško bolesne. Pokojni mons. Valentin Pozaić u ovom članku doziva u pamet Božji plan za čovjeka i jasno daje do znanja da on jedini ima moć nad ljudskim životom jer je on jedini iznad njega. Posebno poziva intelektualce, napose znanstvenike, da budu potpuno vjerni onome čemu znanost teži – istini. Objavljena Riječ se sama naziva Istinom i Životom, stoga biti liječnikom i znanstvenikom zaista znači slijediti Krista koji je svojom mukom, smrću i uskrsnućem otkupio posrnulog čovjeka i vratio mu dostojanstvo koje mu je Bog od početka darovao. To znači djelovati u svrhu života, ne samo ovog zemaljskog, već i onog istinskog – vječnog života.

Ante Meić-Sidić, dr. med.



Odabrala: Ana Magličić, dr. med.

2. Članak pod naslovom: „Eutanazija – smrt po vlastitom ili tuđem izboru“, napisan 1985. godine

Pitanje čovjekova dostojanstva u posljednjoj fazi njegova života, tj. kada i kakvom će smrću završiti svoj zemaljski život, mora li se dolasku smrti pasivno podložiti, ili pak ima pravo birati i pribaviti sebi, sam ili po drugome, blagu i bezbolnu smrt u skladu sa svojim dostojanstvom čovjeka kao osobe, traži odgovore koji u ovim posljednjim desetljećima zauzimaju sve više prostora u dnevnom tisku, kao i u stručnoj medicinskoj, pravnoj i etičko-moralnoj literaturi.(...)

Općenito gledajući, eutanazijska antropologija temelji se na sasvim određenom poimanju stvarnosti koje tkaju ljudski život. Na visokoj su cijeni zdravlje, mladost i vitalno razdoblje života, u kojem je čovjek sposoban za proizvodnju. Ljudski život koji ne zadovoljava te kriterije, napose u starosti, bolesti i toku umiranja, procijenjen je kao život bez vrijednosti, nedostojan da se živi. Antropologija zahvaćena eutanazijskim mentalitetom ne istražuje, ne vidi i ne priznaje nikakva smisla patnji i trpljenju, kao ni životu zahvaćenom neizlječivom bolešću. Dosljedno tome, takav i tomu sličan život vrednovan je kao život bez vrijednosti i nedostojan čovjeka, pa je osuđen na uništenje. Patnja i bol, nemajući nikakva smisla, moraju biti pošto-poto uklonjene, pa i po cijenu samoga života. (...)

Kršćanska antropologija čovjekovo dostojanstvo ne shvaća kao nešto izvanjsko, ovisno o stanju njegova zdravlja ili bolesti ili osobne krivnje,

nego kao nešto unutrašnje, bitno, neuvjetovano i neotuđivo čovjekovu biću kao takvom. Iz »cjelokupne kvalitete« čovjeka kao osobe, kao duhovno-tjelesnog bića obdarena razumom i slobodom, samoodgovornošću i mogućnošću samoodređenja, izvire ljudsko dostojanstvo. To čovjekovo dostojanstvo, gledano u svjetlu vjere, još je više naglašeno. U izvještaju o stvaranju, čovjeku je posvećeno osobito mjesto i pažnja. Dok je sve ostalo stvoreno jednostavnim »Neka bude«, čovjek je predmet posebne Božje odluke. Njemu Bog povjerava brigu za sav stvoreni svijet. Čovjek je biće proizašlo od Boga, stavljeno u ovaj svijet, da nakon vremenitog boravka u svijetu uđe u život s Bogom.(...)

Filozofski gledano, život je za čovjeka temeljno, osnovno dobro, preduvjet svih drugih dobara i vrednota, kao npr. za ostvarivanje slobode, samoodređenja itd., te zavređuje i posebno poštovanje i zaštitu. Oduzeti čovjeku život znači oduzimati mu sve. Tko si i na temelju čega može takvo što prisvojiti? Uostalom, smatrati se ovlaštenim i kompetentnim odrediti kraj nekom ljudskom životu, tj. izreći posljednji i neopozivi sud o vrijednosti i smislu određenog života, o njegovoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, što je slučaj o odluci o eutanaziji, u najmanju je ruku preuzetno. Ako se jednom prijeđe Rubikon nepovredivosti života, koji će kriteriji biti odlučujući u donošenju odluke o vlastitom i tuđem životu?(...)

Sociološki gledano, svaki je čovjek član zajednice, »jedan od nas«. Kao takav mora biti priznat i poštovan da bi se u zajednici mogao osjećati slobodnim i sigurnim. Mogućnost eutanazije, iz bilo kojeg razloga, stavila bi u pitanje i neizvjesnost, tu osnovnu pretpostavku ljudskoga suživota. Društvo, u vrednovanju značenja i doprinosa ljudskoga života, mora doći do svijesti da, osim aktivnog doprinosa, postoji i pasivni, trpeći i molitveni doprinos, na koji su njegovi članovi pozvani. Naime, slabi i bolesni članovi pobuđuju i podržavaju u zajednici živima visokoljudske kvalitete prijeko potrebne za suživot, kao npr. nezainteresirano služenje i solidarnost.(...)

Teološki gledano, u svjetlu vjere o stvaranju i otkupljenju, čovjekovo dostojanstvo, kao i sam



život, dar je Božje ljubavi prema čovjeku. Ono je izvan dometa čovjekove moći raspolaganja. Čovjek ga može poštovati ili ne, ali ga ne može dodijeliti ili oduzeti. Stoga, snagom svojega dostojanstva, svaki čovjek u svakom stadiju svoga života, makar ono bilo stavljeno u pitanje teškom bolešću ili patničkim tokom umiranja, uvijek zadržava pravo i dužnost na poštivanje temelja i preduvjeta tog dostojanstva, tj. života. Čak ni s biološkog stajališta čovjek ne može biti sveden na živućeg ne-čovjeka, ne može biti onečovječen. S teološkog gledišta pogotovu ne postoji tako nešto kao život bez vrijednosti, nevrijedan da se živi. Iz takva poimanja ljudskoga života slijedi da upravo slabi, nezaštićeni članovi društva, starci i bolesnici, ljudska još nerođena bića, na temelju svojega neotuđiva dostojanstva, zahtijevaju i imaju pravo na poštovanje i toliko brižniju njegu koliko su je više potrebni. Svi oni od nas s punim pravom očekuju, ne ubojstva, već pažnju, brigu i njegu, da u skladu sa svojim dostojanstvom mogu odživjeti svoj život.(...)

Kad je smrt blizu i kad je neizbježiva, a raspoloživa sredstva, ukoliko bi bila primijenjena, imala bi za učinak samo oskudno i bolno produženje života, tj. bila bi nedjelotvorna, slobodno je odreći se tih sredstava, održavajući i dalje onu »normalnu njegu«. I, dosljedno tome, »liječnik nema razloga za tjeskobu, kao da nije pružio pomoć osobi u pogibelji. (...)

Kao vjernici, trpljenje možemo gledati u specifično kršćanskom smislu. To je poimanje, valja odmah naglasiti, daleko od svakog mazohizma ili kulta patnje. Ne zaboravlja se da bol može biti dvosjekli mač, da trpljenje samo

po sebi još nije ni zaslužno, ni spasenjsko, ni otkupiteljsko. Stoga kršćanin načelno sudjeluje u borbi protiv svake vrste boli i trpljenja. Posebno je obilježje kršćana djelotvorna pažnja prema bolesnicima i patnicima, čemu su svjedoci ustanove od davnih hospicija pa do suvremenih mnogostrukih ustanova Caritasa. Međutim, u svjetlu Kristova života i otkupiteljske muke i Božjeg plana spasenja kršćanin otkriva smisao vlastita trpljenja. Kršćanin ljubi život kao dar Božji, zauzima se za unapređenje čovjeka, boreći se također protiv trpljenja, ali u svemu raspoznaje i priznaje red vrednota, u kojem i neizbježiva bol ima svoje mjesto u ljudskom i kršćanskom rastu i dozrijevanju.

Izvor: Pozaić V. Eutanazija – smrt po vlastitu ili tuđem izboru. *Obnovljeni Život* [Internet]. 1985 [pristupljeno 13.06.2023.];40.(2.):126-143. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/54087>

Ana Magličić, dr. med.

U navedenom članku, biskup Pozaić pristupio je pitanju eutanazije s filozofskog, teološkog i socijalnog gledišta, pritom uzimajući u obzir relevantnu literaturu i dokumente, sve u cilju definiranja objektivnog moralnog zakona poštivanja ljudskog života u svjetlu njegova neotuđiva dostojanstva. Iskrena čežnja za otkrivanjem istine o moralno ispravnom postupanju u posljednjoj fazi čovjekova života proteže se kroz cijeli članak i smatram da se u njoj mogu prepoznati svi, bez obzira na vjersko uvjerenje, koji su se kroz profesionalni rad ili život našli uz čovjeka u patnji.



Odabrala: *Iva Zagorec, dr. med.*

3. Članak pod naslovom: „Kloniranje kao pitanje odgovornosti“, napisan 1997. godine

Smisao je svega ljudskoga domišljanja, nastojanja i djelovanja, bez sumnje, dobrobit čovjeka. Zato je od temeljnog značenja što mislimo o čovjeku, tko je za nas čovjek. O tome ovisi naš odnos spram čovjeka na svim njegovim razvojnim razinama: od začeca do smrti. Tek u svjetlu autentične antropologije moći ćemo autentično vrednovati naše odnose spram bića čovjek. Kao u cijeloj praksi medicinskog umijeća, tako i ovdje dolazi u pitanje i do izražaja temeljna etička postavka. Od brojnih ponuđenih zasebno mjesto zauzima personalistička etika. Etika koja se temelji na osobi, kojoj je osoba u svojim dimenzijama imanencije i transcendencije polazište i cilj, povlašteno je mjesto za ispravno shvaćanje i tumačenje načela slobode i odgovornosti, prava i dužnosti na području zdravlja, bolesti, smrti i umiranja, tako i na području rađanja i prijenosa ljudskog života. Lakomislenost, prohtjevnost i gruba neodgovornost u okolišu doveli su nas do bolnog i zastrašujućeg iskustva: prividne i kratkoročne koristi pod određenim vidikom mogu biti porazne na dugu stazu za cjelinu; postoje zakonitosti koje valja

poštovati neizostavno. Čovjek je ušao u svetište nastanka ljudskog života. Otkrio je neke od tajni. Razvio je tehničke mogućnosti tako da može zahvaćati, ali i poigravati i sa samim nastankom života. Svaki novi krug znanja nosi sa sobom i novi krug odgovornosti. Je li suvremeni *Homo sapiens* napredovao u mudrosti i čestitosti pri prosudbi i primjeni svoje moći? Što čovjek više zna i može, to je veća njegova odgovornost, to mu je potrebija mudrost – *sapientia*. Jedino tako može opravdati svoj časni naslov: *Homo sapiens*. A mudrost je krepost koja se i stječe i prima na dar.

Izvor: Pozaić V. Kloniranje kao pitanje odgovornosti. Socijalna ekologija [Internet]. 1997 [pristupljeno 10.06.2023.];6(3):297-307. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141530>

U središtu proučavanja medicine, a tako i bioetike je čovjek. Lijepo mi je primijetiti koliko je medicina s vremenom napredovala i koliko je toga učinila u službi čovjeka. Isto tako me i pomalo plaši ljudska želja za moći i kontrolom, u tolikoj mjeri da čovjek želi biti gospodar života drugog čovjeka. Mons. Pozaić mudro naglašava da čovjekova odgovornost s porastom znanja i mogućnosti također raste. Možda ćemo pomisliti da nema ništa loše u tome da se čovjeku pomogne da bude sretan, ali ako način kojim se dolazi do te sreće nije moralno ispravan nije ni sam cilj. Mons. još piše da je mudrost krepost koja se i stječe i prima na dar. Jako mi se svidjela rečenica jer znači da mudrost ne moramo zaslužiti nego je dobivamo besplatno, ako smo je spremni prihvatiti. Da bi u ovom svijetu mogli prepoznati ispravan put i donositi prave odluke moramo djelovati u skladu s tim neprocjenjivim darom mudrosti i slušati Božji glas koji će nas usmjeriti u svakom trenutku odluke.

Iva Zagorec, dr. med.



Odabrala: *Ana Marija Anđelić,*
studentica V. godine medicine

4. Članak pod naslovom: „Pastoral zdravstva kao izazov Crkvi“ napisan 2013. godine

Bolest i patnja pojave su koje uvijek iznova postavljaju upite koji nadilaze samu medicinu i dotiču bit ljudskog postojanja na zemlji. Razumije se, stoga, koji značaj i odgovornost leži i na pastirima duša i na zdravstvenim djelatnicima. Da bi ostvarili duboko ljudski, humani odnos s pacijentom, potrebno je da i jedni i drugi budu obogaćeni cjelovitim pogledom na čovjeka, njegovu bolest i patnju. Kristovo djelo otkupljenja i njegova spasenjska milost zahvaća cijeloga čovjeka u njegovu ljudskom postojanju, dosljedno, i u njegovoj bolesti, patnji i umiranju. Čovjeka u stanju ugroženosti zbog bolesti i prijeteće smrti obuzimaju mnoga pitanja. Povrh toga, obuzima ga pitanje u smislu svega ovdje na zemlji i o životu nakon tjelesne smrti. Tu je pitanje vjere u Boga i vječni život. Pred licem smrti vrijeme je mnogih pitanja, tako i ovoga: Tko su i kakovi redatelji smrti? Mora li sav teret straha pasti na umirućega? Vrijeme je to kada padaju sve maske, prema svjedočanstvu čovjeka bez vjere, a koji traži: „Čovjek pokušava tražiti, naći bar neki sićušan razlog koji bi mu po njegovoj logici omogućavao da vjeruje. Ta traženja često traju mjesecima, po cijele noći. (...) Vjerujte, ta su traženja strahovito

intenzivna.“ Tražitelj istine, tražitelj Boga, čezne za onim minimumom nužnim za opravdanje i smisao života, što papa Franjo izriče ovako: „Vjera nije svjetlo koje raspršuje sve naše tmine, nego svjetlo koje vodi naše korake u noći, i to je dovoljno za put.“ Traži se, simbolički rečeno, Kristofor – koji će pomoći putniku da iz tame prijeđe u svjetlo, da prijeđe rijeku i stigne na drugu sigurnu obalu, da zadobije duhovni smiraj, izmirenje s ljudima i s Bogom kako bi mogao ući u puninu ljepote života.

Izvor: Pozaić V. Pastoral zdravstva kao izazov Crkvi. Služba Božja [Internet]. 2013 [pristupljeno 10.06.2023.];53(3-4):237-248. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/112247>

Ovaj izvanredni tekst pokojnog mons. Pozaića potiče nas na razmišljanje o pitanjima s kojima se susreće čovjek u svojim posljednjim trenucima. Koji je smisao bolesti i patnje na ovom svijetu te postoji li život i nakon smrti samo su neka od njih. U svakodnevici se, međutim, ovih pitanja ne sjetimo toliko često te je stoga jasno zašto je zdravstvenim djelatnicima lako izgubiti se u želji da svome pacijentu što više pomognu. Gledajući isključivo fizički aspekt bolesti, mogli bismo zaboraviti da je čovjek ujedno i duhovno biće, koji u svojim posljednjim trenucima od ljudi u svojem okruženju traži i utjehu, potporu, prisutnost. Zato mons. Pozaić više puta naglašava kolika je važnost humanosti u odnosu prema bolesniku, odnosno gledati njega kao čovjeka jednakoga sebi. Velika je uloga koju zdravstveni djelatnici kao svjedoci vjere mogu imati u životima svojih umirućih pacijenata, a na nama je samo da je prihvatimo, jer kao što i sam biskup piše „mora li sav teret straha pasti na umirućega?“. Za sada još samo mogu pretpostaviti da je taj teret iznimno teško podijeliti, no nadam se da ću se jednoga dana, kad se u takvoj situaciji nađem, sjetiti ove snažne poruke i preuzeti barem dio svoje kršćanske odgovornosti.

Ana Marija Anđelić



Zagreb: U Dvorani Margarita Peraica otvorena izložba „*Korona med zagorski bregi*“

Izložba izv. prof. dr. sc. Rajka Fureša, prim. dr. med., dugogodišnjeg člana HKLD-a iz Zaboka, naziva *Korona med zagorski bregi*, u organizaciji Hrvatskog katoličkog liječničkog društva i Hrvatske udruge Muži zagorskog srca svečano je otvorena u ponedjeljak, 27. ožujka 2023., uz bogati program u Dvorani *Margarita Peraica*, u sjedištu HKLD-a u Zagrebu. Izložbu je otvorio izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak, dr. med., predsjednik Hrvatskog katoličkog liječničkog društva.

Uz brojne nazočne, na otvaranju je o izloženim slikama i slikarstvu prof. Fureša govorila dr. art. Mirjana Drempetić-Hanžić, prof. mentor.

Prof. dr. sc. Danica Galešić Ljubanović, predsjednica Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu, istakla je da prema sv. Ivanu Pavlu II, umjetnik je slika Boga Stvoritelja koji ima poseban poziv da bude u službi ljepote i na taj način služi općemu dobru i pomaže očuvanje i obnovu kulture koja u Europi ima duboke kršćanske korijene. Stoga HKLD rado surađuje s umjetnicima. Istaknimo ovdje samo redovite likovne kolonije u organizaciji Društva, 16. po redu biti će ove godine 16. rujna u Koprivnici. Tu je i naša biblioteka *Signa Cordis* u kojoj objavljujemo zbirke pjesama naših članova. Stoga mi je posebna čast i radost da u ime Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu mogu pozdraviti našeg člana, liječnika, slikara i pjesnika prof. dr. Rajka Fureša.

U glazbenom programu najprije je nastupio Zbor Župe Majke Božje od sedam žalosti iz Velikog Trgovišća otpjevavši tri pjesme: Barjaci

kreću kraljevi (glazbeno je razmatranje Muke Gospodnje, koje je uglazbio naš poznati bibličar Bonaventura Duda), Ne boj se (prema Izajiji, poglavlje 43., oslobođanje Izraela, Biblijski tekst uglazbio Miroslav Martinjak, a tekst prilagodila Vesna Abramović) te Marijo na stazi (Marijanska pjesma koju je napisao i skladao Angelik Hribar omiljena u Župi, s ponosom i radošću često se pjeva, zaštitnici Župe Blaženoj Djevici Mariji od Sedam Žalosti). Srećko Blažičko i Dečki iz zipke otpjevali su pjesme Kaj pa delaš zalo dekle i Zraslo mi je jeno drevce.

„Življenju gledeti h uoči“, zbirka pjesama prof. Rajka Fureša, Zagorju je na čast, odanost i ljubav! Kroz strofe na izvornoj kajkavštini, naš Rajko Fureš nam daruje svoje plemenite osjećaje, koje gaji za Kaj, pajdaštvo, vjeru i svakog čovjeka. Pjesme pobuđuju sva osjetila, donose nam mirise samoniklog zagorskog cvijeća, šarenilo boja naših šuma i njiva, cvrkut ptica i pjev seoskih pjetlova. Na trenutak nas navodi na pomisao da u ruci držimo tu čašu krijeposnog zagorskog vinčeka, da su za stolom prijatelji, koji s nama veselo ispijaju, uz pjesmu. Osjeća se radost, istinsko življenje Zagorja, sve pod budnim okom naših Svetaca, koji nas čuvaju i jačaju, kako sa neba, tako i iz naših prekrasnih kapela, koje krase naše berge. Na otvaranju izložbe čuli smo tri pjesme iz zbirke pjesama „Življenju gledeti h uoči“, interpretirala ih je Jasminka Jelačić Bedeniković.

Na kraju se i autor izložbe prof. Rajko Fureš zahvalio svim prisutnim. Kroz program je znalački vodio gospodin Nikola Capar. Slijedilo je druženje uz zagorski domjenak.

Mr. sc. Stjepan Katić





Pakrac: Hrvatski sveci i blaženici u našem narodu



Izložba slika sakralnog karaktera pod nazivom "Hrvatski sveci i blaženici u našem narodu" autorice **Iris Mihatov Miočić** otvorena je 18. travnja 2023. godine u Pakracu. Na svečanom otvorenju u Muzeju grada Pakraca nazočili su i članovi Podružnice HKLD-a Pakrac-Lipik-Daruvar sa svojim duhovnikom.

Prije 15 godina započet je izložbeni projekt „Hrvatski sveci i blaženici u našem narodu“, svake godine s umjetnicima drugih autora. Prošle godine čast da na svoj način prikaže poznate hrvatske svece i blaženike imala je zadarska akademska slikarica Iris Mihatov Miočić. Izložba u Muzeju grada Pakraca postavljena je u suradnji sa Župom UBDM Pakrac i Nacionalnim svetištem sv. Josipa u Karlovcu te njegovim rektorom **Antunom Senteom**.

“Ova izložba nije samo prilika za uživanje u jedinstvenom umjetničkom opusu Iris Mihatov Miočić i njenom likovnom prikazu svetaca i blaženika, već je i prigoda za otkrivanje bogate sakralne baštine Hrvatske” istaknula je na samom početku svečanog otvorenja izložbe **Jelena Hihlik**, ravnateljica Muzeja grada Pakraca.

Ugledni povjesničar umjetnosti **prof. Stanko Špoljarić** iznio je likovnu analizu izloženih slika autorice akademske slikarice Iris Mihatov Miočić, realističnih prikaza portreta svetaca i blaženika ujednačene visoke likovne kvalitete, ističući kao zajednički motiv svih izloženih radova svjetlo koje obasjava prikazane likove i time pridonosi

ukupnom doživljaju i mističnosti. Špoljarić je rekao kako je umjetnica uspjela snažno ući u bit svakog lika. Talent, umjetničko obrazovanje, zanos u prožimanju s vjerom potka su dojmljivom slikarskom ciklusu predstavljenom na ovoj izložbi. Čula se i zanimljivost: „Uobičajeno je da vjernici hodočaste, a ovim događajem imamo izložbu koja hodočasti Hrvatskom.“

Naš duhovnik animirao je za ovaj događaj članove Podružnice pa smo, uz uživanje u slikama i atmosferi duhovnosti i spoznaji o našim svecima, iskoristili priliku i za zajedničko druženje.

„Ove su slike lijepe, realne, ali su i duhovne i slobodno mogu krasiti svaku crkvu. Autorica je slikala sa jednom velikom duhovnošću, a gledajući te slike možemo promišljati u svom srcu, u svom životu, koliko je važna dimenzija i koliko je važno poznavati hrvatske svece i blaženike“, rekao je pakrački župnik **Jozo Zorić**. Naglasio je kako je likovnost u sakralnim objektima i prilikama bila u prošlosti svojevrсна škola puka o vjeri, jer je bilo dosta nepismenih, a slikarstvo je univerzalno razumljivo.

Iris Mihatov Miočić se u obraćanju prisutnima osvrnula na svoj rad i svjedočenju vjere. U 33. godini života doživjela je obraćenje i od tada se u svom radu bavi isključivo sakralnim slikarstvom. Autorica je govorila o svom višemjesečnom radu na portretima i na usputnom duhovnom rastu. Istaknula je kako je prije samog slikanja, čitajući i upoznavajući životopise svetaca i blaženika, dobila viziju njihovog lika u ovom opusu.

Gradonačelnica Pakraca **Anamarija Blažević** pozdravila je sve prisutne, posebno autoricu i sve zaslužne za organizaciju izložbe, istaknula svoje zadovoljstvo izložbom i činjenicom da je i Pakrac na popisu mjesta u kojima izložba gostuje te je naglasila koliko joj je drago vidjeti sliku sv. Josipa koji je zaštitnik Hrvatske, ali i zaštitnik našeg grada.

Nakon izložbe nastavljeno je ugodno druženje uz domjenak.

Prim. dr. Oto Kraml



Banja Luka: Predsjednik HKLD-a u posjetu Banjolučkoj biskupiji



Predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** proteklog je vikenda boravio u Banjolučkoj biskupiji na poziv **mons. dr. Franje Komarice**, banjolučkog biskupa. Povod je bio Drugi interdisciplinarni i interkonfesionalni simpozij „Vjera u Boga – spaja ili razdvaja?“ koji je održan u subotu 22. travnja 2023. u *Kući susreta Marija Zvijezda, u drevnom zdanju trapističkog samostana Naše drage Gospe Marije Zvijezde* u Banjoj Luci, a u organizaciji *Europskog centra za mir i suradnju zajedno s Internacionalnom akademijom nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini*.

Prigodom otvorenja Simpozija biskup Komarica nazvao je sudjelovanje predavača i drugih sudionika različitih nacija i vjeroispovijesti na ovom mirotvornom susretu „nadolijevanjem dragocjenog ulja u ovu željno potrebnu svjetiljku“, usprkos „neshvatljivom nerazumijevanju i bojkotu“ takvih „plemenitih nastojanja od strane predstavnika ovdašnje vlasti, koji su davno trebali ispraviti nepravdu nanесenu ovoj vrlo zaslužnoj drevnoj, crkvenoj instituciji koja je ovom kraju, gradu i ljudima činila mnoga dobra, misleći pri tome na restituciju bespravno oduzete imovine bivše trapističke opatije, gdje je danas smještena Kuća susreta Marija Zvijezda“.

Zanimljiva je povijest ovog samostana. Nekoć najveći samostan strogoga reda reformiranih cistercita, među narodom poznatiji kao trapisti, utemeljio je 1869. godine Austrijanac **o. Franz Pfanner** za kojega se vodi postupak proglašenja blaženim i svetim. U samostanu je na vrhuncu njegovog razvoja u jednom trenutku živjelo i djelovalo preko 260 redovnika koji su se oduvijek vodili osnovnim načelom

benediktinske duhovnosti – *ora et labora!* (Moli i radi!). Kako su u samostanu živjeli redovnici ne samo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine nego i redovnici iz 16 europskih zemalja, možemo reći da je još prije 150 godina tamo započeo projekt ujedinjavanja Europe koji je preteča ovom današnjem. U opatiji Marija Zvijezda okupljalo se u molitvi, radu i educiranju mladih, a danas je želja na ovom plodnom povijesnom susretištu kultura, a na posvećenom mjestu dijaloga i vjere, izraste *Europski centar za mir i suradnju*.

U dvodnevniim znanstvenim, ali i mirotvornim aktivnostima, sudjelovali su i članovi Oratorijskog zbora crkve sv. Marka *Cantores sancti Marci* iz Zagreba koje je ovom prigodom, zbog spriječenosti dirigenta Jurice Petra Petrača, predvodila **Sandra Crnogorac**, rođena Banjolučanka, inače članica Umjetničkog odbora Zbora. Među članovima Zbora bili su nazočni i **Mario Cvitanović**, predsjednik Oratorijskog društva crkve sv. Marka u sklopu kojega i djeluje zbor *Cantores sancti Marci* te prof. Rok Čivljak, predsjednik Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva. Solistice su bile **Karla Despot** i **Em Vidak**, a Zbor je za orguljama pratio **Marin Čargo**, inače magistar sestrinstva i djelatnik Hrvatskog katoličkog sveučilišta.

Osim na otvorenju Simpozija, *Cantoresi* su sudjelovali i na svečanoj večernjoj misi u velebnj župnoj crkvi Marija Zvijezda koju je predslavio biskup Franjo Komarica, u koncelebraciji s još trojicom svećenika: **o. Zvonkom Topićem**, domaćim župnikom, **o. Tomislavom Topićem**, župnikom u Bosanskoj Gradišci i **p. Mijom Nikićem** iz Zagreba, te **vlač. Marijanom Krajinovićem**, trajnim đakonom Banjolučke biskupije. Poslije mise *Cantoresi* su izveli prigodni koncert duhovne glazbe, počevši s drevnim gregorijanskim koralom *Ave Maris Stella* (Zdravo Zvijezdo mora), hodeći u procesiji od ulaznih vrata do oltara, preko bizantskog napjeva Bogorodice te drugih marijanskih pjesama, sve do himna u čast Marije Zvijezde *Kad gledam ja nebesa Tvoja Bože*, na zamolbu biskupa Komarice. Zbor je u nedjelju sudjelovao i u bogoslužju u banjolučkoj katedrali, a na kraju mise izveo je i veličanstvenu Händelovu *Aleluju* uz kraći prigodni nedjeljni koncert. U



poslijepodnevnim satima u nedjelju, pri kraju svoga boravka u Banjoj Luci, gosti iz Zagreba, predvođeni domaćinom biskupom Franjom, posjetili su i župu Petrićevac gdje ih je dočekaao župnik i gvardijan **fra Domagoj Šimić**, a potom su u pratnji direktora Caritasa Banjolučke biskupije **dr. Miljenka Aničića** posjetili obližnji Caritasov socijalni centar „Ivan Pavao II.“ gdje su jedan pored drugoga smješteni dom za starije osobe i dječji vrtić.

Na kraju dvodnevnog susreta biskup je članovima Oratorijskog zbora izrazio iskrenu zahvalnost za izuzetan vjerski i kulturni događaj kojega su u devetnici u čast Mariji Majci dobrog savjeta svi nazočni mogli doživjeti. Uputio je članovima zbora zahvalne i poticajne riječi za

njihovo dragocjeno vjerničko i evangelizacijsko svjedočenje svojim izuzetno kvalitetnim pjevanjem u mnogim liturgijskim slavljinama kao i na brojnim drugim kulturnim događanjima. Biskup se posebno zahvalio dirigentici Sandri Crnogorac te predsjedniku Oratorijskog društva Mariju Cvitanoviću, kao i predsjedniku HKLD-a prof. Roku Čivljaku na inicijativi za ovaj susret. Tom prigodom predsjednici Cvitanović i Čivljak biskupu su uručili prigodne darove: nosače zvuka u izdanju Zbora, tiskovine u izdanju HKLD-a te umjetničku sliku *Ribari* slikarice **Dobre Vein**, nastalu na likovnoj koloniji u organizaciji HKLD-a.

Rok Čivljak





Split: Trodnevnim aktivnostima obilježena 30. obljetnica Podružnice HKLD-a u Splitu

Trideseta obljetnica postojanja i kontinuiranog rada Podružnice HKLD-a u Splitu obilježena je aktivnim sudjelovanjem naših članova na tri događaja: tradicionalnom hodočašću sv. Leopoldu Bogdanu Mandiću u Zakučac kraj Omiša, sudjelovanjem na Simpoziju o teološkim i medicinskim izazovima promjene spola, koji je održan na splitskom KBF-u te hodočašćem u Svetište Majke Božje Lurdske u Vepric kraj Makarske. U Vepricu smo zahvalili Gospi što nas je pratila i zagovarala kroz naših prvih trideset godina, održali smo prigodni susret, slavili svetu misu i zajednički blagovali prisjećajući se „crtica“ iz života i rada naše Podružnice. Kako bi svi mogli osjetiti djelić atmosfere u ovoj našoj „trodnevnici“, slijedi kratki prikaz događanja.

Na uočnicu Blagdana Sv. Leopolda Bogdana Mandića, trećeg dana trodnevnice, u četvrtak 11. svibnja tradicionalno smo hodočastili u Svetište ovog našeg misionara milosrđa koje se nalazi u Zakučcu, malom mjestu kraj Omiša. Svetište se nalazi nedaleko od poznate hidroelektrane u živopisnom parku ispred izdubljene stijene u kojoj se nalazi kapelica i nedavno blagoslovljena ispovjedaonica. Zajedno sa članicama Hrvatskoga katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara okupili smo se na molitvi krunice, a onda i zajedničkom slavlju Euharistije koju je predvodio duhovnik splitske Podružnice, **fra Domagoj Runje**. Unatoč izrazito kišnom vremenu tog dana, molitva i misa su održani na otvorenom prostoru ispred stijene jer je Sv. Leopold razgrnuo prijeteće oblake za vrijeme slavlja. Nakana ove proslave svake godine je ista: molitva za zdravlje i za one koji se u svom svakodnevno poslu trude oko zdravlja, za sve zdravstvene djelatnike.

Fra Domagoj je u svojoj homiliji najprije razmatrao utjecaj moralnih i fizičkih zala, pa naravno i bolesti te za njih vezanih patnji, na našu vjeru, tj. gubitak vjere i pouzdanja u Boga. Ukazujući kako nas je Isus u svojoj boli, muci i smrti naučio da se život živi na ispravan način samo onda kad se živi kao predanje, kao davanje drugima, što je teško shvatljivo u našoj

sebičnoj naravi i svijetu, fra Domagoj je naglasio da je za shvaćanje toga oblika žrtve potreban Duh Sveti, a On nam je dan na krštenju i njime se hranimo u svetim sakramentima, od kojih je jedan posebno vezan za sveca kojem hodočastimo, sakrament ispovijedi. Sveti Leopold je svojim životom pokazao kako se život živi kao dar, a po cijele dane je provodio u ispovjedaonici darujući se vjernicima. I dan prije svoje smrti je proveo ispovijedajući, baš onako kako je Krist rekao učenicima da trebaju dočekati Njegov dolazak, budni, opasanih bokova, radeći na Njegovoj njivi. I sam svetac je patio od brojnih bolesti, imao je i zloćudni tumor jednjaka od kojeg nije čudesno ozdravio, ali je s ovom teškom dijagnozom čudesno živio! Tako nam je jasno ukazao da je zdravlje, koje često proglašavamo najvećom vrijednosti zapravo relativna, ovozemaljska vrijednost, a da zajedništvo s Bogom možemo živjeti bez obzira na zdravstveno stanje. U bolesti se još jače može posvjedočiti ljubav Božja, čime se osobne patnje suobličuju s Kristovim patnjama, a to vodi do suobličenja s Isusovim uskrsnućem. Na koncu je fra Domagoj pročitao molitvu za zdravstvene djelatnike talijanske biskupske konferencije koja je sastavljena povodom proglašenja sv. Leopolda zaštitnikom oboljelih od karcinoma. Molitve se mogu naći na internetskoj stranici Hrvatske katoličke mreže. Na kraju nas je sve zajedno još jednom srdačno pozdravio župnik, **don Emanuel Petrov** s kojim smo obišli kapelicu i ispovjedaonicu u stijeni.

U petak, 12. svibnja okupili smo se u Velikoj dvorani KBF-a u Splitu gdje je u organizaciji Katoličkog bogoslovnog fakulteta i HKLD-a održan Međunarodni znanstveni simpozij na temu „Teologija i medicina pred izazovima promjene spola“. Skup su na početku pozdravili **prof. Goran Kardum** ispred Sveučilišta u Splitu, **prof. Rok Čivljak** kao predsjednik HKLD-a i **prof. Šimun Bilokapić** kao dekan KBF-a. Nakon toga se pristupilo radnom dijelu sastavljenom od nekoliko cjelina: uvodne, biomedicinske, društveno-humanističke i pravne/kanonske.

Četrnaest istaknutih predavača, od kojih četiri člana splitske podružnice, progovorilo je o ovoj zahtjevnoj temi oslanjajući se na provjerene



znanstvene podatke i stručno osobno iskustvo. Simpozij se prenosio uživo preko Facebook stranice KBF-a, a za sudjelovanje se sudjeljivali bodovi u okviru trajne medicinske izobrazbe liječnika i magistara farmacije. Popunjena velika dvorana KBF-a, živa rasprava sa cijelim nizom pitanja i komentara, kao i neformalno druženje tijekom pauza svjedočili su velikom zanimanju za ovu temu. Otkrili smo brojne dimenzije ove, samo na prvi pogled jednostavne problematike i dobili odgovore na brojna pitanja, što će nam svakako pomoći u zauzimanju ispravnih, na činjenicama utemeljenih stavova. Nakon uspješnog lanjskog simpozija o prizivu savjesti i ovogodišnjeg na spomenutu temu, želja je Organizacijskog odbora da se tradicija simpozija u svibnju u Splitu nastavi, a već razmišljamo o aktualnim temama koje želimo na sličan način obraditi. Pozvani smo podržati našeg duhovnika i predsjednika Organizacijskog odbora **prof. don Ivana Bodrožića** kako bi simpoziji postali nezaobilazni i iznimni događaji u kalendaru aktivnosti HKLD-a.

U subotu, 13. svibnja održan je redoviti sastanak Upravni odbor HKLD-a u dvorani Svetišta u Vepricu, gdje su odsjeli sudionici simpozija iz drugih podružnica HKLD-a. Na početku sastanka, predsjednik HKLD-a **prof. Rok Čivljak** je upravitelju Svetišta i našem donedavnom duhovniku **don Stipanu Šurlinu** poklonio umjetničku sliku iz zbirke HKLD-a, uz zahvalu za sve čime je pomagao rad Podružnice u Splitu te Društva u cjelini.

Nakon sastanka, u istoj dvorani započeo je program obilježavanja tridesete obljetnice Podružnice HKLD-a u Splitu. Program je vodila naša dugogodišnja regionalna koordinatorica, **dr. Danijela de Micheli Vitturi**, a na početku je predsjednik Podružnice **prof. Ivica Grković** u kraćoj, bogato ilustriranoj prezentaciji sažeo neke od glavnih oblika aktivnosti po kojima je splitska podružnica nadaleko poznata. Od svoga osnutka, 17. ožujka 1993. pa do danas održan je cijeli niz stručnih (obrazovnih) djelatnosti kao i duhovnih djelatnosti koje uključuju teološka predavanja, liturgijska slavlja, duhovne obnove, hodočašća i „obiteljske dane“. U 30 godina bilo je ukupno 420 aktivnosti Podružnice, 179 stručnih i 241 duhovna aktivnost. Na sve

njih smo iznimno ponosni, sudjelujući u njima gradili smo sebe, naše obitelji, kolege, prijatelje i društvo u cjelini. Svatko je dao svoj doprinos, a za planiranje, organizaciju i provedbu bio je zadužen Upravni odbor Podružnice na čelu sa pet predsjednika (od kojih su neki imali veći broj mandata) i pet duhovnika (od kojih je don Ante Mateljan bio duhovnikom više od 20 godina). Nakon uvodnog dijela svatko od nazočnih prethodnih predsjednika kratko je prikazao svoje viđenje rada i aktivnosti društva.

Prof. Anton Marović osvrnuo se na prve godine rada ogranka koje su bile obilježene Domovinskim ratom i poraćem u kojem je HKLD u okviru liječničkog staleža imao iznimni značaj. Naglasio je da su suvremeni izazovi drugačiji i da, kao i do sada, uz čvrste i beskompromisne duhovnike na njih trebamo „crpeći snagu na nauku i poruci učitelja i velikog svećenika Isusa Krista“ na njih odgovoriti.

Prof. Kajo Bućan prisjetio se svojih nekoliko mandata, u kojima se značajno povećao broj članova Podružnice, ali i međunarodna prepoznatljivost i ugled HKLD-a i splitske Podružnice. Posebno je dirljivo bilo sjećanje na obilježavanje 10. obljetnice osnutka HKLD-a koja se održala u Splitu u svibnju 2001. godine, kao i na „crticu“ iz boravka na usavršavanju u Barceloni kod **dr. Jose Maria Simon Castellvija**, predsjednika španjolskog, a kasnije i Svjetskog udruženja katoličkih liječnika. Na putu prema operacijskoj dvorani dr. Castellvi je prof. Bućanu predložio da prije operativnog zahvata zajedno pozdrave „šefa“ (u petak navečer!), što su i napravili: poklonivši se raspelu iznad oltara bolničke kapelice!

Dr. Danijela de Micheli Vitturi je nakon toga dirljivo, iz srca govorila o našem prerano preminulom **prof. Ivi Juriću** sa kojim nas svih vežu predivne uspomene. To je bio čovjek i liječnik, dječji kirurg, kolega i prijatelj, kojemu nikada ništa nije bilo teško i koji je baš sve obavljao sa širokim osmjehom na licu. Sigurni smo da naš ogranak u njemu ima snažnog nebeskog zagovornika.

Dr. Meri Matijaca je u svom kratkom obraćanju naglasila kako je sudjelovanje u aktivnostima HKLD-a za nju uvijek bila prilika da zajedno sa



svojom obitelji dijeli plodove duhovnog rasta u toplom prijateljskom okruženju kolegica i kolega s kojima dijeli iste vrijednosti. Naglasila je važnost duhovnika i zahvalila im za njihov trud i poticaj na rast.

Prof. Rok Čivljak je na kraju iskoristio priliku te toplo pozdravio sve nazočne članove Podružnice i izrazi iskreno zadovoljstvo i divljenje radu splitske Podružnice. Rekao je da smo mi u Splitu postavili „letvicu jako visoko“ i da sve što pokrenemo i organiziramo bude jako uspješno i plodonosno, a ima i tipičnu dozu originalnosti. Naglasio je da je HKLD jedno od članstvom najbrojnijih društava u Europi, a kao primjer našeg aktivnog učešća i van granica Domovine istaknuo je nedavno sudjelovanje naših članova na simpoziju FEAMC-a u Albaniji. Potaknuo nas je da poradimo na pomlađivanju članstva i razmišljanju o aktivnostima koje bi bile okrenute prema mladim članovima. U ime zagrebačke podružnice poklonio nam je, na trajnu uspomenu na ovaj nadnevak, sliku službenice Božje Ane Marije Marović, iz umjetničke zbirke HKLD-a. Predsjednik podružnice, prof. Grković je zahvalio na daru kao i na potpori vodstva Društva u svim našim aktivnostima.

Nakon završetka prisjećanja na naših prvih 30 godina, svi zajedno smo se zaputili na svetu misu u kapelicu Svetišta koju je predvodio naš duhovnik, **don Ivan Bodrožić**. Posebno su poticajne bile poruke iz njegove homilije vezane

na prvo čitanje koje donosi opis širenja poslanja naviještanja po Maloj Aziji od strane sv. Pavla. Kao što je sv. Pavao privukao Timoteja tako i mi u svom svjedočenju profesionalnog i osobnog života trebamo privlačiti i podržavati svoje kolege. HKLD se izgrađuje kroz kontakt osoba, kroz izgrađivanje pojedinaca i uvođenje u zajedništvo Crkve. Od sv. Pavla možemo naučiti da uspjeh u apostolskom radu prvenstveno ovisi o zanosu bez kojega nije moguće širiti Radosnu vijest. Na koncu je naš duhovnik naglasio kako nas Gospodin priprema na reakciju svijeta na naš stav i pripadnost Njemu, reakciju koja redovito uključuje nerazumijevanje, stigmatizaciju pa čak i otvorenu mržnju. Ali mi smo izabrani, On nas je izabrao da i kroz naše Društvo, koje nije samo formalna udruga, djelujemo po Njegovom duhu. Nakon okupljanja oko Euharistijskog stola nastavili smo naše druženje u blagovalištu Svetišta gdje smo uz okrpju za tijelo nastavili evocirati uspomene na velikih i bogatih 30 godina Podružnice HKLD-a u Splitu.

Upravni odbor Podružnice od srca zahvaljuje svima koji su pomogli u organizaciji te sudjelovali u opisanim aktivnostima i poziva sve članove da svojim angažmanom u radu Društva nastave obogaćivati sebe, svoje obitelji, struku i cijelo društvo. Neka nas zagovor naše nebeske Majke prati u našim inicijativama i aktivnostima!

Prof. dr. sc. Ivica Grković





Koprivnica: Predavanje o prizivu savjesti

U utorak, 23. svibnja 2023., povodom obilježavanja Međunarodnog dana priziva savjesti, u Edukacijskom centru Opće bolnice Dr. Tomislav Bardek u Koprivnici, **prim. dr. Boris Ujević**, specijalist ginekologije i porodništva iz Kliničke bolnice Sveti Duh održao je predavanje pod naslovom „Priziv savjesti“. Izuzetno dobro posjećeno predavanje zajednički su organizirale koprivničke podružnice Hrvatskoga liječničkog zbora (HLZ) i Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva (HKLD).



Tema prava na priziv savjesti redovito izaziva prijepore u javnim raspravama. S jedne strane, postoje kritičari koji tvrde da to ne smije biti dopušteno jer se radi o odbijanju vršenja određenih usluga koje su legalne, dok zagovornici prava smatraju je to temeljno ljudsko pravo koje mora biti zaštićeno.



Prim. Ujević vrlo je sustavno i argumentirano, kronološki i s više aspekata, obradio temu priziva savjesti kao temeljnog ljudskog prava zajamčenog Poveljom o pravima čovjeka. Objektivno je i nepristrano istaknuo uvjerljive razloge za neupitnost poštivanja prava na priziv savjesti, koji ne osporava niti aktualna zakonska regulativa. Upozorio je na nedopustivo uplitanje i pritisak ideologije i svjetonazora koji ne poštuje pravo na život od začeća. Pravo na priziv savjesti i odbijanje izvršenja pobačaja jamči i Rezolucija 1763 iz 2010. godine Parlamentarne skupštine Vijeća Europe. Nakon predavanja uslijedila su brojna pitanja sudionika, iznošenje različitih stavova i vlastitih iskustava, što je potaknulo vrlo dinamičnu raspravu.

Predavanju su nazočili i prim. dr. Ivan Barišić, dopredsjednik zagrebačke podružnice HKLD-a te vlč. Davor Šumandl, duhovnik koprivničke podružnice HKLD-a, koji su ovom prigodom najavili održavanje tradicionalne likovne kolonije u organizaciji Društva koja će se 16. rujna 2023. godine održati u Cvetkovcu kraj Rasinje.

Marija Sačer, dr. med.



Zagreb: Predavanje o implantoprotetskoj terapiji zračenih pacijenata

Sekcija doktora dentalne medicine HKLD-a i Podružnica „Branimir Richter“ u Zagrebu ugostili su u društvenim prostorijama u Praškoj 24. svibnja 2023. **mr. sc. Ivana Matoša, dr. dent. med.** koji je održao stručno predavanje „Implantoprotetska terapija pacijenata zračenih u području glave i vrata“. Program je moderirala **dr. sc. Zita Blažić-Potočki, dr. dent. med.**, tajnica Sekcije. Ova, kompetentno i stručno iznesena problematika, pobudilo je velik interes nazočnih članova HKLD-a koji su, svatko sa svojih stručnih pozicija, postavljali pitanja.

Mr. Matoš je u uvodu ustvrdio kako gotovo svi pacijenti razviju neku od komplikacija uslijed radioterapije glave i vrata (mukozitis, kserostomija, disgeuzija, infekcije, karijes, trizmus). Moguća je i osteoradionekroza (ORN) – nekroza kosti uzrokovana terapijskim dozama zračenja u području čeljusti i okolnih struktura. Najnovija prospektivna i retrospektivna istraživanja nude smjernice u postavljanju dentalnih implantata kojima se rizik od razvoja ORN svodi na minimum. Predavač je istaknuo kako je svrha izlaganja ukazati na uspješnost implantoprotetske rehabilitacije pacijenata koji se liječe od intraoralnog i ostalih karcinoma u obliku preživljavanja implantata s obzirom na neminovno štetne učinke radioterapije. Kako bi potkrijepio svoje tvrdnje, Predavač je prikazao slučaj pacijenta kojem je 2007. god. dijagnosticiran tumor lijeve tonzile sa širenjem na bazu jezika i prema gore, do mekog nepca. Nakon liječenja i radioterapije planirano je postaviti pokrovnu protezu retiniranu na dva implantata pomoću lokatora u mandibuli. Ugrađena su dva implantata 4×11 mm u regiji parasimfize mandibule uz antibiotsku premedikaciju. Nakon uspješne oseointegracije, a prije završetka protetske terapije pacijent razvija trizmus i fistulu intraoralno u području desnog angulusa mandibule. CT mandibule je opisao postojanje purulentnog sadržaja te je nakon incizije provedena antibi-



otska terapija i HBO nakon čega su se simptomi povukli. Jednogodišnjim praćenjem nije utvrđen gubitak kosti niti upala u području dentalnih implantata, međutim ponovna pojava simptoma i kontrolni CT mandibule utvrdili su kako se radi o osteoradionekrozi u području desnog angulusa mandibule nejasne etiologije.

Predavač je iznio podatke iz znanstvene literature o takvim slučajevima, ukazao na stopu preživljavanja implantata nakon zračenja, metode augmentacije, ulogu u poziciji implantata te rezultate istraživanja obzirom na stopu preživljavanja implantata postavljenih unutar prve godine i nakon prve godine od završetka radioterapije. Na kraju svog izlaganja ustvrdio je kako uporaba dentalnih implantata donosi brojne prednosti nad uporabom konvencionalnih proteza u suvremenom pristupu liječenju onkoloških bolesnika. Stopa preživljavanja implantata nakon radioterapije u području glave i vrata iznosi 75%-97%. (Fronta mandibule je najmanje zahvaćena posljedicama radioterapije.) FFF nudi odgovarajuću kvalitetu i količinu transplantirane kosti uz mogućnost jednostavnog oblikovanja. Primarna stabilnost postiže se bi- ili trikortikalnim postavljanjem implantata uz potapanje i dvofaznu tehniku te period oseointegracije od 6-9 mjeseci. Perioperativna uporaba antibiotika (15 dana) i HBO (20 tretmana prije i 10 nakon). Nema statistički značajne razlike preživljavanja implantata između slučajeva s i bez radioterapije. Rizik od pojave ORN je doživotan. Pojava ORN u ovom slučaju lokacijski je neovisna o postavljenim dentalnim implantatima.

Fra Draženko Tomić



Pakrac/Lipik: Izlet zagrebačke podružnice HKLD-a u Pakrac i Lipik

Podružnica HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu organizirala je 27. svibnja 2023. sedmi po redu izlet „Tako blizu, a tako daleko!“ i to ovog puta u Lipik i Pakrac. U odličnom raspoloženju, i uz samo jednu stanku za odmor, izletnici-hodočasnici stigli su u Pakrac gdje ih je u podnožju brežuljka na kojem je sagrađena crkva dočekaio župnik **vlč. Jozo Zorić**, duhovnik podružnice HKLD-a Pakrac - Lipik-Daruvar. Izletnike-hodočasnike iz Zagreba župnik je vrlo toplo i gostoljubivo primio u pastoralnoj dvorani, okrijepio kavom i slasticama. Tom prigodom pozdravio ih je i dobrodošlicu izrazio predsjednik Podružnice Pakrac-Lipik-Daruvar **prim. dr. Otto Kraml**. U pakračkoj župnoj crkvi vlč. Zorić je predstavio župu Pakrac, iznio povijesne i statističke podatke, podsjetio na ratno i poratno vrijeme te ukazao na mogućnosti obnove i razvoja ove župe. Zatim je duhovnik zagrebačke podružnice **fra Draženko Tomić** odslužio misu u kojoj su nazočni molili za pok. dr. Ivana Šretera, pok. mons. Valentina Pozaića i druge potrebe. **Dr. Anđelka Gajšak-Špančić**, podpredsjednica tamošnje Podružnice, poslije mise održala je stručno izlaganje o životu i radu dr. Ivana Šretera. Ukazala je na njegovu humanističku životnu orijentaciju i mučeničku smrt. Predsjednica zagrebačke podružnice **prof. dr. Danica Galešić Ljubanović** u pratnji ddr. Kraml i Gajšak-Špančić je upalila svijeću pred spomen bustom dr. Ivana Šretera te su se svi hodočasnici zajednički pomolili za dr. Šretera, za mir i prosperitet u domovini. Na ulazu u Hrvatski dom dr. Franjo Tuđman, Zagrepčane je dočekala **Dubravka Špančić**, tajnica udruge. Govorila je o gradu Pakracu, o projektima u kulturi i nastojanjima za očuvanjem baštine. Posjetitelji su sa velikim zanimanjem razgledali spomen područje, hrvatski dom i kino, a onda se pod vodstvom pod vodstvom dr. Gajšak-Špančić uputili na središnji pakrački trg. Pogledali

su znamenitosti, pokušali svirati na metalnim gradskim orguljama, a onda se okupili oko biste prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana, gdje su također zapalili svijeću i pomolili se.

S velikim zanimanjem izletnici-hodočasnici iz Zagreba obišli su državnu ergelu lipicanaca u Lipiku. Slušali su o povijesti ergele i o njezinom trenutnom stanju, planovima za budućnost. Rado su gledali konje i divili se ljubavi s kojom djelatnici pristupaju tim plemenitim životinjama te upijali svaku riječ koji su im stručni vodiči pripovijedali. Slijedio je posjet crkvi sv. Franje u Lipiku i susret s župnikom **vlč. Rokom Ivicom**. Župnik je također govorio o povijesti i trenutnom stanju župe. Oni koji su to željeli uspjeli su se na vidikovac na zvoniku i divili se panorami Lipika i okolnih brda. Pod stručnim vodstvom dr. Gajšak-Špančić, slijedio je posjet bolnici za rehabilitaciju u Lipiku. Detaljno su pogledani stari, obnovljeni kao i novi odjeli bolnice, bazeni i sobe. Zagrepčani su se osobno uvjerali u velike rehabilitacijske mogućnosti ovih toplica. Ovdje su se izletnici zadržali, okrijepili. U 16 sati imali su molitveni oproštaj od svojih domaćina u bolničkoj kapeli BDM Gospe Lurdske u lipičkoj bolnici, gdje je još jednom na sve putnike u Zagreb Božji blagoslov zazvao vlč. Zorić, a zahvalu za posjet i želje za što skoriji ponovni susret izrazili su domaćini dr. Oto Kraml i dr. Anđelka Gajšak-Špančić.

Fra Draženko Tomić





Zagreb: Proslavljen Papin dan u Apostolskoj nuncijaturi u Zagrebu

Predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** sa suprugom **izv. prof. dr. sc. Martom Čivljak** na poziv apostolskog nuncija u Republici Hrvatskoj sudjelovao je na proslavi jubilarnog desetog Papinog dana u četvrtak 1. lipnja 2023. godine u Apostolskoj nuncijaturi u Zagrebu.

Proslavu je organizirala Apostolska nuncijatura u Republici Hrvatskoj, na čelu s apostolskim nuncijem **mons. Giorgiom Linguom**, a nazočili su brojni uzvanici, među kojima i generalni tajnik Biskupske sinode **kardinal Mario Grech** te brojni nadbiskupi i biskupi, svećenici, redovnici i redovnice, predstavnici drugih vjerskih zajednica te članovi diplomatskog zbora i civilnih vlasti.

Nuncij Lingua na početku je pozdravio sve okupljene. Reкао je da je već samim odabirom imena Franjo, nadahnut Asiškim vjernikom, Papa želio pokazati želju za reformom Crkve, u njezinim strukturama, ali iznad svega u

njezinom stilu i duhu. „Činio je to uzornim gestama, ponekad i iznenađujućima, kojima je namjeravao poslati precizne poruke: susreti s migrantima, slušanje žrtava zlostavljanja, posjeti zemljama u ratu ili pogođenim određenim katastrofama“, kazao je nuncij.

„Shvatili smo da smo u istoj lađi, svi smo krhki i dezorijentirani, ali u isto vrijeme važni i potrebni, svi smo pozvani veslati zajedno, svatko od nas treba utješiti drugoga“, citirao je mons. Lingua riječi pape Franje. Naglasio je da Papa u svakoj prigodi nastoji istaknuti da nema održivog rješenja za sukobe i humanitarne katastrofe, osim diplomatskim putem, putem dijaloga. Na kraju je podsjetio da je među njima kardinal Grech. „Sveti mu je Otac povjerio zadaću da vodi Crkvu u procesu konceptualne reforme kako bi se pomaknuo s poimanja vlasti od vrha prema dolje koje je stoljećima prevladavalo u Crkvi, na sinodalni mentalitet, gdje sinodalna riječ mora se shvatiti u doslovnom grčkom smislu *'hodati zajedno'*“, rekao je apostolski nuncij te pozvao generalnog tajnika Biskupske sinode da im se obrati.





Kardinal Grech kazao je da s velikim zadovoljstvom sudjeluje u slavlju obilježavanja 10. obljetnice pontifikata pape Franje. Dodao je da se želi usredotočiti na dva aspekta Papine službe, koji se u ovom trenutku povijesti pokazuju središnjima i koji se samo naizgled mogu činiti nepovezanima. „Mislim na Sinodu Crkve 2021. – 2024., koja se sada približava fazi XVI. Opće redovne skupštine Biskupske sinode u listopadu 2023. i listopadu 2024., te na učiteljstvo pape Franje o miru i sveopćem bratstvu“, rekao je dodavši da je to učiteljstvo svoj glavni i sažeti manifest pronašlo u enciklici „Fratelli tutti“, objavljenoj 2020. u jeku pandemije COVID-19.

U ime predsjednika Vlade RH Andreja Plenkovića proslavi je nazočila ministrica kulture i medija

Nina Obuljen Koržinek. Kazala je da se u Republici Hrvatskoj Sinoda prati s velikim zanimanjem. „Sinodu vidimo kao priliku za potpunu obnovu Crkve, ali posredno i društva: duhovnu, intelektualnu i voljnu“, poručila je ministrica.

Prof. Čivljak iskoristio je priliku sudjelovanja na ovom događaju kako bi i predstavnike Crkve u Hrvatskoj upoznao s aktivnostima koje HKLD provodi na području promicanja kršćanskih načela u zaštiti zdravlja naroda i čuvanju ljudskoga života od začeca do prirodne smrti te očuvanju duhovnih, kršćanskih, obiteljskih i nacionalnih vrijednosti u društvu.

Izvor: IKA <https://ika.hkm.hr/novosti/proslavljen-papin-dan-u-apostolskoj-nuncijaturi-u-zagrebu/>



Sisak: Proslavljen sv. Kvirin

Grad Sisak proslavio je 3. lipnja 2023. na blagdan sv. Trojstva i dan svoga zaštitnika sv. Kvirina. Veliko mirno slavlje započelo je svečanom procesijom od porušene sisačke Katedrale do bazilike sv. Kvirina. Procesiju i sveto misno slavlje predvodio je nadbiskup zagrebački **mons. Dražen Kutleša** uz domaćeg biskupa **mons. Vladu Košića**. Sudjelovali su i drugi biskupi uz veliki broj svećenika, časnih sestara i puka božjeg.

Ponosni smo da je i Podružnica HKLD-a u Sisaku s gostima iz središnjice, predvođena **prim. Ivanom Barišićem**, također sudjelovala u procesiji i svetoj misi. Nosili smo naše zastave HKLD-a s ponosom. Želimo i dalje rasti i širiti dar života i ljubavi prema Bogu, čovjeku i svojoj Domovini Hrvatskoj.

Dr. Tonka Jozić Novinc





Osijek: Život pod svaku cijenu – priča o distanziji

Predavanje u organizaciji Podružnice HKLD-a u Osijeku na temu "Život pod svaku cijenu – priča o distanziji" održano je 6. lipnja 2023. u pastoralnim prostorima Nadbiskupskog Vikarijata u Osijeku.

Na početku susreta prisutne je pozdravio duhovnik Podružnice **izv. prof. dr. Davor Vuković**, a temu je najavila predsjednica osječkog HKLD-a **prim. dr. sc. Jadranka Arambašić, dr. med.**, dok je predavanje održao **dr. sc. Damir Mihić, dr. med.**, specijalist interne medicine, subspecialist intenzivne medicine.

Uvodeći u predavanje, predavač je istaknuo kako je čovjek smrtno biće koje se rađa, živi i umire, no suočavanje sa smrću je tabu tema koju prati osjećaj nelagode, straha i nemoći te se očekuje da medicinska tehnologija može sve – pa smrt postaje znak neuspjeha umjesto neizbježan kraj biološkog života.

Razlažući kako terminalnu fazu bolesti prate negativne konotacije – bol, patnja te neizbježna smrt, uputio je kako medicinski postupci tu fazu mogu produžiti te treba procijeniti što učiniti. Prije definiranja distanzije, dr. sc. Mihić podsjetio je na značenje eutanazije ili asistirane smrti upućujući kako se radi o umjetnom izazivanju „blage“ – „ugodne smrti“ kod neizlječivih bolesnika. Naglasio je kako se u zdravstvenim ustanovama u Republici Hrvatskoj, sukladno njezinim zakonima, ne provodi ni eutanazija ni asistirani suicid, a zatim je pojasnio pojam distanzije – pretjeranoga produžavanja agonije, patnje, prolongiranja neizbježne smrti bolesnika.

Vraćajući se primjerima iz prakse, dr. Mihić naglasio je za liječnike temeljno pitanje – jesmo li za bolesnike u terminalnoj fazi učinili sve ili smo učinili previše. Pojašnjavajući kako je distanzija u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj uobičajena, svakodnevna pojava te što je bolnica tehnički opremljenija to je ona češća i sofisticiranija, predavač je naglasio da je temeljni problem gubitak komunikacije te nastaju ne-

realna očekivanja bolesnika i obitelji, liječnička inertnosti – gubitak empatije i komunikacije, ali i napadački odvetnički stav te liječničke tužbe. Između svega toga bolesnik i njegova patnja odlaze u drugi plan te postaju taoci problema i okupacija obitelji, liječnika i drugih dionika društva.

Završavajući predavanje, dr. Mihić poručio je kako bolesnika treba vratiti u središte zbivanja te se usredotočiti na liječenje osobe, a ne na laboratorijske i radiološke nalaze ili želje članova obitelji. Potičući na promišljanje o naglasku u liječenju neizlječivih bolesnika i pitajući treba li ono ležati u poboljšanju kvalitete života (umanjenoj patnji ili agonije) ili u samom produljenju života – predavač je odgovorio protupitanjem: „Što bih ja sebi htio u situaciji neizlječive bolesti i fazi agonije?“ Pojašnjen je formalno-pravni aspekt distanzije, ali i religijski aspekt jer i



katolički nauk ističe kako je umjetno produljenje života u iverzibilnim bolestima moralno neopravdano te se zagovara dostojanstvenost ljudskog života i promiče odustajanje od terapijske ustrajnosti beskorisnih postupaka.

„Poštovanje prema osobi koja umire zahtjeva obvezu izbjegavanja svake vrste terapijske ustrajnosti“, uputio je predavač ističući važnost dobre komunikacije, ali i prihvaćanja da je smrt dio ciklusa života.

Uslijedila diskusija prisutnih liječnika tijekom koje je napravljen osvrt na rad u razdoblju pandemije COVID-19 te je istaknuta problematika nedostatka obiteljske podrške umirućim bolesnicima te njihove nemogućnosti nositi se s boli, patnjom i smrću bližnjih.

Ivan Školka, dr. med.



Krasno: Tijelovska duhovna obnova u Krasnom

Od 8. do 11. lipnja 2023. godine održana je 17. po redu Tijelovska duhovna obnova u Krasnom, za članove HKLD-a i članove njihovih obitelji. Duhovnu obnovu je vodio **mons. Marinko Miličević**, svećenik Gospičke biskupije. U svojim predavanjima naglasak je stavio na značenje i učinak molitve u našim životima. Molitva daje istinsku slavu i hvalu Bogu, a sve to se odražava ne samo na naš duhovni, nego i tjelesni život. Uvijek smo pozvani na dublje upoznavanje Boga i samoga sebe.

Bilo je govora i o vrlo aktualnoj temi kršćanskog autoriteta nad zlim silama. Često se zbog nepoznavanja svog kršćanskog dostojanstva, autoriteta, trpi razna demonska zavodjenja. To je pojašnjeno Isusovim riječima i tradicijom Crkve te aktualnim crkvenim dokumentima koji o tome govore.

Govor o Duhu Svetom, na temelju kateheza sv. Ivana Pavla II, uveo nas je u dublje poznavanje ove Božanske osobe i u produblivanje odnosa (zajedništva) s Njim. Bilo je riječi o važnosti vlastitog osposobljavanja da slušamo, da oslušujemo druge, da prepoznamo kroz to slušanje i milosno Božje djelovanje i ljubav. Tako dolazimo do onog najizvršnijeg: slušanje Boga koje se prvenstveno događa u molitvi i posebno u razmatranju njegove riječi!

U petak po podne smo imali gosta, **brata Danijela Čovića** koji je trenutno u eksperimentu za pustinja, za pustinjaka. U crkvi Majke Božje od Krasna govorio nam je o karizmama u Crkvi. One su oduvijek prisutne u Crkvi, a u ovom postkoncilskom vremenu sve više dolaze do izražaja i sve je veća potreba za njima. Govorio je o karizmi ozdravljanja. Mi smo samo službenici, protok za Božje milosrđe koje se očituje karizmama. Na kraju su on i vlč. Marinko Miličević molili za nas. U predvečerje smo otišli i do drvene kapele u šumi, koja nije daleko od našeg smještaja. Kraće vrijeme smo molili pred Presvetim, a nakon toga nam je brat Danijel govorio o pustinjaštvu u prva kršćanska vremena i kroz povijest. Ovaj stil života ponovno oživljava. Riječi i susret s pustinjakom Danijelom su za nas bile novost i osvježenje.

U subotu su **dr. Danijela de Micheli Vituri** i **dr. Žarko Šperanda** imali kraće predavanje o rađanju, roditeljstvu i populacijskoj situaciji. U nedjelju je **dr. Mirjana Radan** imala meditaciju o zahvalnosti i svjedočenje o Božjoj milosti u životu i radu.

Na koncu je duhovna obnova okrunjena zajedničkim Cenakulom – molitvom svete krunice i posvetom Bezgrešnom Srcu Marijinom, a u nedjelju nakon ručka, obogaćeni milostima i radošću zajedništva, uputili smo se svojim kućama. Krasno je zaista za sve nas k r a s n o !

Prof. dr. sc. Marija Žagar





Rijeka: Posveta Presvetom Srcu Isusovu

U petak, 16. lipnja 2023. na svetkovinu Presvetog Srca Isusova, u kapeli Bogoslovnog sjemeništa "Ivan Pavao II." u Rijeci, slavljena je sveta misa za obnovu posvete članica i članova HKLD-a Presvetom Srcu Isusovu. Misu je predslavio **vlč. Nikola Vranješ**, duhovnik Hrvatskog katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara – Podružnice Rijeka, čiji su članovi i članice također prisustvovali na svetoj misi. Vlč. Vranješ je u propovijedi naglasio da se ljubav prema Bogu ne smije temeljiti samo na osjećajima, već da se ona očituje u izvršavanju Božjih zapovijedi.

Na kraju svete mise vlč. Vranješ je predvodio posvetnu molitvu zdravstvenih djelatnika Presvetom Srcu Isusovu. To je bio prvi put da su se članovi ova dva društva sastali zajedno te su se dogovorili o nastavku suradnje.

Emma Pejić Tomić, studentica dentalne medicine

Zagreb: Posveta katoličkih liječnika Presvetom Srcu Isusovu u Zagrebu



Podružnica HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu obavila je 16. lipnja 2023. za svoje brojno članstvo četvrtu po redu obnovu posvete Presvetom Srcu Isusovu, i to u istoimenoj crkvi u sklopu Kliničkog bolničkog centra „Sestre milosrdnice“ u Zagrebu. Nazočne liječnike, vjernike i svećenike pozdravio je župnik **vlč. Ivica Zlodi** te u misno slavlje uveo predvoditelja, glavnog urednika Radio Marije **p. Stjepana Fridla** koji je zanosno govorio o brojnim milostima kojima svoje poklonike obasiplje Presveto Srce Isusovo. Na kraju mise posvetnu molitvu katoličkih liječnika predmolio je duhovnik **fra Draženko Tomić**. Zajedno s okupljenim liječnicima posvetnu molitvu su sa prigodinih sličica čitali i u posveti sudjelovali i ostali okupljeni vjernici.

Fra Draženko Tomić





Dubrovnik: Tradicionalna ljetna kava s predsjednikom

U Dubrovniku je 4. srpnja 2023. održan već tradicionalni susret Kava s predsjednikom članova Izvršnog odbora Podružnice HKLD-a u Dubrovniku s predsjednikom HKLD-a **prof. dr. sc. Rokom Čivljakom**. Ovom prigodom spomenuli smo se preminulih prvih duhovnika Društva i Podružnice: biskupa Valentina Pozaića i don Stanka Lasića.



Potaknuti dosadašnjim organizacijskim uspjesima, razgovarali smo o programu rada u narednoj akademskoj godini te planovima za buduće aktivnosti Podružnice i Društva, a osobito privlačenje novih članova. Susret je završen prigodnim čašćenjem povodom blagdana sv. Tome apostola.

Dr. Tomislav Ljubičić

Osijek: Sveta misa i zahvala Bogu na primljenim milostima

U srijedu, 5. srpnja 2023., podružnica HKLD-a u Osijeku zajedno je s Udrugom katoličkih intelektualaca proslavila sv. misu kako bi prije ljeta zahvalili Bogu na svim primljenim milostima. Duhovnik obiju zajednica, **vlč. Davor Vuković**, gorljivo je tijekom homilije u crkvi sv. Roka prisutne poticao na zahvalnost. Osvrnuo se i na sv. Ćirila i Metoda, čiji se spomendan toga dana slavio, te svima posvijestio njihovo misijsko poslanje. Istaknuvši da je "žetva velika, a radnika malo", naglasio je da Bog uvijek da potrebnu milost.

Zajedništvo koje je euharistija uzveličala i okrunila, nastavilo se u prostoru nadbiskupskog Vikarijata u srdačnom druženju.

Ivan Školka, dr. med.





Krašić: Predsjednik i dopredsjednik HKLD-a posjetili Spomen dom bl. Alojzija Stepinca

U nedjelju 16. srpnja 2023. predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** sa suprugom **izv. prof. dr. sc. Martom Čivljak** i dopredsjednik HKLD-a **dr. sc. Petar Bilić** sa suprugom dr. sc. Leom Galunić Bilić i obitelji posjetili su Spomen dom bl. Alojzija Stepinca u Krašiću.

Prije toga sudjelovali su na misnom slavlju u krašićkoj župnoj crkvi Presvetoga Trojstva koju je te nedjelje predslavio **mons. Juraj Jezerinac**, vojni ordinarij u Republici Hrvatskoj u miru. U homiliji se biskup Jezerinac osvrnuo na ovonedjeljno Evanđelje po Mateju u kojemu Isus tumači svojim učenicima zašto narodu zbori u prispodobama. Želeći da ga svi razumiju, Isus se narodu obraćao na svima razumljiv način. To je rezultiralo prihvaćanjem riječi Božje i kršćanstva u počecima Crkve jer su mnogi prepoznavali poruku koju im Bog šalje. Sijanje dobra, kako bi se ono primilo i množilo, istaknuo je biskup Jezerinac, osnovna je zadaća kršćana koji su pozvani slijediti Božju riječ. A da bi to postigli ponajprije su pozvani sudjelovati u euharistiji. Samo oni koji redovito čitaju i slušaju riječ Božju mogu nasljedovati Krista i u punini živjeti Evanđelje.

Nakon mise mons. Jezerinac poveo je članove HKLD-a u obilazak Spomen-doma bl. Alojzija Stepinca koji se nalazi u starom župnom dvoru pokraj crkve. U sklopu Spomen-doma uređena je radna soba bl. Alojzija Stepinca iz koje se ulazi u njegovu spavaću sobu u kojoj je proživio svoje posljednje ovozemaljske dane, zatim soba župnika Josipa Vranekovića te spomen sobe pet časnih sestara Služavki Maloga Isusa koje su skrbile o kardinalu Stepincu.

Obilazeći Spomen-dom u kojemu je blaženi kardinal Stepinac boravio u kućnom pritvoru od kraja 1951. pa sve do mučeničke smrti 10. veljače 1960. godine mons. Jezerinac prisjetio se i svojih susreta s kardinalom. Blaženi kardinal Stepinac osobno je zaslužan što je tada mladi Krašićanac Juraj prihvatio duhovni poziv i postao svećenikom.

Zahvalivši biskupu Jezerincu na gostoprimstvu predsjednik HKLD-a prof. Čivljak obećao je vratiti se u Krašić s većom skupinom HKLD-ovaca kako bi se duhovno okrijepili u ovom Spomen-domu i dolini kardinala.

Rok Čivljak





Križevci: Članovi HKLD-a sudjelovali na predstavljanju nove metode slikanja mr. sc. Stjepana Katića

Izložba „Memento“ magistra Stjepana Katića, suvremenog hrvatskog likovnog umjetnika i istinskog zaljubljenika u likovnu umjetnost, rađena novom slikarskom metodom naziva Katić/Njavro metoda, predstavljena je u Gradskom Muzeju Križevci 25. srpnja 2023. u sklopu Križevačkog likovnog ljeta. U svečanosti otvaranja sudjelovali su **Tea Hatadi**, ravnateljica Gradskog muzeja Križevci, **Marijana Štrak**, predsjednica Križevačkog likovnog kruga, **dr. Zorica Majnarić**, križevačka slikarica, **Josip Petrić Pjer**, križevački pjesnik, **mr. sc. Stjepan Katić**, autor te **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak**, predsjednik Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva, koji je otvorio izložbu. Na otvaranju su još sudjelovali **mr. Andrea Koščec**, tajnica HKLD-a te **izv. prof. dr. sc. Marta Čivljak**.

Izložba na kojoj je predstavljeno 50 radova na platnu rađenih posebnom inovativnom meto-

dom Katić/Njavro nastala je u autorovom vanjskom dijelu atelijera u Ninu, na kojoj je radio intenzivno proteklih pola godine. Novu likovnu Katić/Njavro metodu autor je posvetio svojoj obitelji u djetinjstvu, obitelji Katić i Njavro, svome porijeklu, ali i svima drugima koji su mu na različite načine pomagali kroz život. Posebnost ove metode je pružanje znatno većih mogućnosti slikanja od standardnih tehnika ulja ili akrila na platnu, jer posjeduje dogradnju s pigmentima i ljepotom soft pastela.

Autor je istaknuo kako mu je najvažniji cilj ovog jedinstvenog projekta bio prilagoditi današnje mogućnosti slikarstva svojim afinitetima izražavanja te dati počast jednoj od najljepših, najosjetljivijih, najstarijih slikarskih tehnika – pastel, omogućiti da postane slikom na platnu, neposrednom, stabilnom, trajnom, punom pigmenta, „da se prašina s krpom s nje može brisati“, a što da sada nije bilo poznato.

Andrea Koščec, mag. pharm





Katoličko liječničko društvo SAD-a najavilo novog voditelja Odbora *Novus Medicus*

Odbor Katoličkog liječničkog društva SAD-a najavio je imenovanje novog predsjednika Odbora *Novus Medicus*, liječnika Jonathana Scrafforda, koji podržava Upravni odbor CMA koordinacijom, nadgledajući i inspirirajući razvoj mladih članova CMA.

Novus Medicus novi je naziv za Savjetodavni odbor mladih članova (YMAC, engl. *Young Members Advisory Committee*) koji je predložio dr. Thomas McGovern, dugogodišnji predsjednik YMAC-a. Dr. McGovern uočio je potrebu za novim imidžem Odbora osvježavajući tako trud za pridobivanje novih članova, kao i podršku studentima medicinskih fakulteta i mladim liječnicima. Također je pronašao sponzora nove stranice *Novus Medicus* (<https://www.novusmedicus.org/>) preko katoličkog medijskog servisa Our Sunday Visitor.

Liječnici Katherine Kondratuk, Francesca Ursua, Amber Day, Paul Day, kao i Maggie Hartman služili su kao potpredsjednici sekcija koje su pokrivale studente i mlade liječnike u četiri faze profesionalnog razvoja (mlađi studenti, stariji studenti, specijalizanti i mladi liječnici). Svi oni doprinijeli su tranziciji u novi model koji stavlja naglasak na pozivanje novih članova, susrete i komunikaciju kako bi bolje i učinkovitije služili tim članovima. Kako dr. Scrafford objašnjava: „Budući da se formacija katoličkih studenata medicine i već diplomiranih liječnika često preklapa, i zbog profesionalnih i vokacijskih problema koje dijele, smisleno je ići prema ujedinjenom modelu kako bi iskustva bila dostupna i jednima i drugima, te kako bi se rad s jedima i s drugima učinkovitije raspodijelio.“

Naveo je također da učestali kontakt studenata i mladih liječnika učvršćuje prijateljsku povezanost koja će biti vitalna u međusobnom poticanju za vrijeme profesionalnog rasta i razvoja.

„Odbor *Novus Medicus* preusmjerio je pozornost na potrebe studenata i mladih liječnika pružajući im model podrške, dugujući tu viziju dr. McGovernu“, navodi predsjednik CMA dr. Craig Treptow. „Dr. Day velikodušno je pristao

privremeno ispuniti mjesto predsjednika Odbora *Novus Medicus* poslije dr. McGoverna. Zahvalni smo mu na njegovom služenju kao privremeni predsjednik. Dr. Scrafford sada je novoizabrani predsjednik odbora *Novus Medicus*. Njegov entuzijizam i vodstvo bit će od velike pomoći studentima i mladim liječnicima CMA“.

Dr. Scrafford čuo je prvi puta za CMA na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Minnesoti na jesen 2009. godine. Privukao ga je primjer liječnika Boba Tibesara i Petera Dalyja koji su predstavljali CMA na sveučilišnom sajmu.

„Bila je istinski inspirativno razgovarati s liječnicima koji su svoju karijeru vidjeli kao izvršavanje Kristove misije liječenja, nikada poslije nisam požalio“.

Budući da je i sam bio inspiriran i motiviran potporom CMA za vrijeme fakulteta i specijalizacije, sada mu je čast biti u mogućnosti učiniti isto za druge aktivnostima u odboru *Novus Medicus*. Nada mu je da će sredstva za pomoć studentima i mladim liječnicima tijekom profesionalne formacije biti lakše dostupna preko navedenog novog modela.

„*Novus Medicus* pružat će potporu mladim budućim liječnicima kako bi mogli uspješnije živjeti učenja Crkve u znanosti i prakticiranju liječništva“, rekao je.

Dr. Scrafford je ginekolog u gradu Wichita, u saveznoj državi Kansas, gdje živi sa ženom Diane i osmero djece. Osim kao glava odbora *Novus Medicus*, služi i kao predsjednik Udruženja sv. Gianne. Unatoč tome što je zauzet liječnik, muž i otac, dr. Scrafford zna da će se na kraju dana razriješiti sve što treba biti razriješeno jer to ovisi o onome što Bog čini, a ne on.

„Ako te je Bog pozvao da vršiš poziv i profesiju, a tvoja računica je takva da ti se čini nemogućim izvesti ono što traži od tebe, odgovori pozivu i vjeruj unatoč tome. Ako predaš svojih pet kruhova i dvije ribe, bez obzira koliko se smiješno činilo, Bog će učiniti ostalo“, navodi dr. Scrafford.

Prijevod: Marko Skender



Članovi HKLD-a u Albaniji na simpoziju FEAMC-a: *Interreligious Dialogue in Medicine in Europe*

(Tirana, 28. – 30. travnja 2023.)

Grupa od 16 članova HKLD-a uputila se 27. travnja 2023. na hodočašće u Albaniju kako bi sudjelovali na Simpoziju *Interreligious Dialogue in Medicine in Europe* u organizaciji Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC). U sklopu ovoga Simpozija održan je i sastanak mladih na temu *Being Catholic Doctor in Today's and Tomorrow's Europe* zbog čega je na Simpozij išla i grupa od osmero članova Sekcije mladih HKLD-a.

Prvoga dana hodočašća zaustavili su se u Mostaru gdje su se susreli s **mons. dr. Petrom Palićem**, biskupom mostarsko-duvanjskim i apostolskim upraviteljem trebinjsko-mrkanskim koji je tim povodom predvodio misno slavlje u kapeli Duhovno-obrazovnog centra *Emaus* gdje su hodočasnici odsjeli. U Emausu im je dobrodošlicu poželio i ravnatelj Centra, ujedno i upravitelj *Caritasa* Mostarsko-duvanjske biskupije, **don Željko Majić** koji ih je upoznao s karitativnim aktivnostima koje se provode u Biskupiji, dok ih je u obilazak staroga grada vodio franjevački novak **Zoran Tomić**.



Grupa mladih HKLD-a na odmorištu Gospa od Puta kod Skradina



Simpozij je održan na Katoličkom sveučilištu *Majke Dobrog Savjeta* (*Catholic University "Our Lady of Good Counsel"*) u Tirani od 28. do 30. travnja 2023., a u organizaciji su uz članove Upravnog odbora FEAMC-a sudjelovali i uprava Sveučilišta te **mons. Simon Kulli**, sapski biskup (biskupiju Sapë osnovao je papa Aleksandar II još 1062. godine, a danas joj je sjedište u gradu Vau-Dejes) koji je u Albanskoj biskupskoj konferenciji nadležan za pastoral zdravstva.

Kongres je otvorio prof. dr. Vincenzo Defilippis (Bari, Italija), predsjednik FEAMC-a, koji je zahvalio svim sudionicima koji su se odvažili na daleki put u Albaniju, a osobito domaćinima predvođenima mons. Kullijem koji su nas ugodno iznenadili srdačnom dobrodošlicom i veoma ugodnim prostorom u kojemu je skup organiziran.



Izlaganje mons. Renza Pegorara, generalnog tajnika Papinske akademije za život. U Radnom predsjedništvu još su **prof. dr. Vincenzo Defilippis** (predsjednik FEAMC-a), mons. Simon Kulli (sapski biskup, u Albanskoj biskupskoj konferenciji nadležan za pastoral zdravstva) i prof. dr. Jozef Glasa (dopredsjednik FEAMC-a).

Naime, Katoličko sveučilište i Sveučilišnu bolnicu *Majke Dobrog Savjeta* osnovala je početkom 2000.-ih Zaklada *Majke Dobrog Savjeta* nastala iz *Kongregacije sinova Bezgrešnog začeca*, a na poticaj sv. Pape Ivana Pavla II. i sv. Majke Tereze iz Calcutte. Ovo je Sveučilište među prvim privatnim u Albaniji koje djeluje u sklopu albanskog državnog obrazovnog i zdravstvenog

sustava, a na temelju suradnje i sporazuma s talijanskim sveučilištima izdaje diplome koje imaju jednaku pravnu valjanost na teritoriju cijele Europe.

Inače, kao zanimljivost i poveznica s Hrvatskom valja spomenuti da je Kongregaciji sinova Bezgrešnog začeca pripadao i Sluga Božji **fra Ivan Bonifacije Pavletić** (Zbjegovača, 25. lipnja 1864. – Rim, 4. studenog 1897.) koji je skrbio o bolesnicima u rimskoj bolnici *Santo Spirito in Sassia*. Sisački biskup mons. dr. Vlado Košić osnovao je Zakladu "Fra Bonifacije Pavletić" za stipendiranje izvrsnih studenata Sisačke biskupije. Slika fra Bonifacija nalazi se među likovima drugih svetaca koji ukrašavaju vitraje Sveučilišne kapele u kojoj je prvog dana Simpozija mons. Kulli predvodio misno slavlje.



Misno slavlje u Sveučilišnoj kapeli Majke Dobrog Savjeta čija se slika nalazi iznad oltara. Na desnom vitraju nalazi se slika Sluge Božjega fra Ivana Bonifacija Pavletića. Misu predslavi mons. Simon Kulli uz koncelebraciju sveučilišnog kapelana, vlč. Jetmira Nikollija, dr. med., mons. Renza Pegorara i vlč. Franu Čivljaka. Liturgijsko pjevanje vodi zbor studenata Katoličkog sveučilišta.

Tijekom pozdravnog govora, domaćin **mons. Simon Kulli** pojasnio je povod naslova Simpozija – **Međureligijski dijalog u medicini** – istaknuvši kako u Albaniji u miru žive i rade pripadnici istog albanskog naroda, ali različitih vjeroispovijesti: rimokatolici, pravoslavni i muslimani, kao i pripadnici drugih naroda i religija. Potom je uslijedilo predavanje pod





nazivom *Vjera i medicina* koje je održao **mons. Renzo Pegoraro** (Rim, Italija), generalni tajnik Papinske akademije za život, a izlaganje na temu međureligijskog dijaloga te raspravu u kojoj su sudjelovali mnogi pripadnici različitih konfesija vodio je prof. dr. Frans van Ittersum, (Amsterdam, Nizozemska) generalni tajnik FEAMC-a. Slijedilo je izlaganje *Mogućí zajednički putovi služenja ljudskom životu* **prof. dr. Jozefa Glase** (Bratislava, Slovačka) koje je također potaklo raspravu među stotinjak nazočnih sudionika Simpozija te svjedočanstva zdravstvenih djelatnika različitih specijalnosti. Simpoziju je nazočio i apostolski nuncij u Albaniji **mons. Luigi Bonazzi** koji je organizatore Simpozija tijekom poslijepodneva primio u kraći posjet. Potom je uslijedio obilazak Sveučilišne bolnice.

Simpozij je završio okruglim stolom na temu *Biti katolički liječnik u Europi danas i sutra* namijenjen prvenstveno mladim liječnicima. Moderatoru su bili **prof. dr. Vincenzo Defilippis** i **prof. dr. Frans van Ittersum**, a u raspravi se javio veći broj mladih sudionika. Svjedočanstvo

življenja i rada kao mladi liječnik-katolik iznio je i predsjednik Sekcije mladih HKLD-a **dr. Marko Skender**, kao i student VI. godine medicine sa Medicinskog fakulteta u Rijeci **Matej Pedišić**. Zanimljivo je bilo i svjedočanstvo mlade gerijatrice **dr. Lotte Voets** (Biezenmortel, Nizozemska) koja je svjedočila iskustvo rada mlade liječnice u gerijatrijskoj i palijativnoj skrbi te (ne) prihvaćanje njenog svjetonazora od suradnika i kolega. Tom prigodom predsjednik HKLD-a ukratko je prikazao rad naše Sekcije mladih, ali i pozvao sudionike da se prijave na ljetni kamp bioetike za mlade **Tirocinium MMXXIII** koji se održava u Portugalu koncem srpnja, uoči Svjetskog dana mladih u Lisabonu, a u čijoj organizaciji sudjeluje i on.

Uz brojne nazočne sudionike iz 16 zemalja, prof. Rok Čivljak i dr. Marko Skender aktivno su sudjelovali u raspravi, osobito na temu aktivnosti Sekcije mladih HKLD-a te doprinosa hrvatskih zdravstvenih djelatnika međureligijskom dijalogu tijekom Domovinskog rata kada su skrbili ne samo o hrvatskom stanovništvu nego i Srbima, Bošnjacima i svima koji su bili u potrebi





za zdravstvenom skrbi, čak i s područja pod kontrolom strana u sukobu.

Nakon službenog dijela programa uslijedila je svečana večera tijekom koje se predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** zahvalio domaćinima na gostoprimstvu te im uručio prigodne poklone. Predajući **mons. Kulliju** sliku jedne od obnovljenih crkava oštećenih i srušenih tijekom Domovinskog rata prof. Čivljak je poručio mons. Kulliju kako i ovaj Simpozij i europsko zajedništvo iskazano tijekom njega garantiraju ne samo materijalnu obnovu Albanije drastično osiromašene tijekom komunističkog režima Envera Hoxhe, već i duhovnu obnovu naroda koji tijekom 50 godina režima nije smio živjeti svoju vjeru.

Zadnjeg dana ovog međunarodnog susreta iznimno nabijenog emocijama završio je svečanim misnim slavljem u katedrali u Tirani, istoj onoj u kojoj je Papa Franjo u rujnu 2014. godine susreo albanskog svećenika Ernesta Simonija kojega su komunističke vlasti 1963. godine osudile na 25 godina strogoga zatvora. Nakon

teškog i prisilnog rada i tamnovanja, oslobođen je 1981. godine, a čak i nakon oslobođenja, bio je prisiljen raditi u kanalizacijama grada Skadra na sjeverozapadu Albanije. Tijekom cijelog ovog razdoblja potajno je ustrajao u svećeničkoj službi, sve do pada komunističkog režima 1990. godine. Papa Franjo imenovao ga je kardinalom na konzistoriju održanom 19. studenoga 2016. dodijelivši mu crkvu *Santa Maria della Scala* u Rimu. Bio je tada jedini svećenik (ne biskup/nadbiskup) imenovan kardinalom što ga je stavilo u središte svjetske medijske pozornosti.

Nakon mise, sudionici su se pozdravili s domaćinima, a grupu naših hodočasnika dočekala je **gđa. Maja Drmač**, opunomoćena ministrica pri Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Republici Albaniji. Ministrica Drmač upoznala je naše hodočasnike s poviješću odnosa između hrvatskog i albanskog naroda i brojnim poveznicama između Hrvatske i Albanije. Zajedno su posjetili Državni povijesni muzej smješten na središnjem gradskom trgu, Trgu Skenderbega, nazvanom po povijesnom nadimku albanskoga





kneza Gjergja Kastriotija (Krujë, 1405. – Lezhë, 1468.) koji je postao narodnim junakom braneći svoju državu od Osmanlija.

Članovi HKLD-a s opunomoćenom ministricom pri Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Republici Albaniji gospođom Majom Drmač, u središtu Tirane na Trgu Skenderbega.

U tijeku Simpozija održan je i **sastanak Upravnog odbora FEAMC-a** u proširenom sastavu (uz sudjelovanje nazočnih predstavnika nacionalnih katoličkih liječničkih društava) na kojemu su razmatrane uobičajene teme, a koji je vodio predsjednik FEAMC-a **prof. dr. Vincenzo Defilippis**. Uz planove za Kongres FEAMC-a koji bi se možda umjesto planirane 2025. godine održao 2024. godine u Leuvenu (Belgija) u suorganizaciji s Belgijskim nacionalnim društvom koje te godine organizira međunarodni skup, najavljeni su i izbori za nove članove Upravnog odbora koji će se održati 2025. godine, ako ne u sklopu kongresa, onda na sjednici Upravnog odbora. Pozvani su nacionalni predstavnici da do tada razmisle o potencijalnim kandidatima koji su aktivni u nacionalnim društvima.



Pri povratku u Hrvatsku hodočasnici su se zaustavili na još tri postaje. Prvo su posjetili povijesni stari grad-utvrdu Krujë u središnjoj Albaniji, srednjovjekovni glavni grad Albanije, u kojemu je stolovao i Skenderbeg zbog čega je postao simbolom otpora Osmanskom Carstvu u 15. stoljeću. U njemu je Skenderbeg i umro 1468. nakon čega je Albanija deset godina kasnije pala pod tursku vlast.

Stari grad/utvrda Krujë, tijekom 14./15. stoljeća glavni grad kneževine Albanije, u kojemu je stolovao i knez Gjergj Kastrioti Skenderbeg (1405. – 1468.), simbol borbe za slobodu





albanskoga naroda. Dio utvrde danas je Nacionalni muzej u kojemu se čuvaju originalni dokumenti i predmeti vezani uz srednjovjekovnu povijest Albanije.

Potom su posjetili Lezhë (hrv. Lješ) odakle porijeklo vuče i renesansni kipar Andrea Alessi (Durrës, 1420. – Split, 1504.), graditelj albanskoga podrijetla koji je živio u Dalmaciji, ostavio brojna djela u Zadru, Splitu, Trogiru i Rabu, a spominje se i među pomoćnicima Jurja Dalmatinca pri gradnji šibenske katedrale. U Lješ su posjetili i ostatke srednjovjekovne stolne crkve sv. Nikole iznad koje je podignut mauzolej jer se vjeruje da je u njoj pokopan slavni knez Skenderbeg. Danas u katedralnoj župi u Lješ djeluje **don Frano Čivljak**, svećenik i misionar, koji je u Albaniju došao u sjemenište *Redemptoris Mater* Neokatekumenskog puta gdje je i ostao nakon svećeničkog ređenja u rodnom Dubrovniku 2013. godine. Don Frano je hrvatskim hodočasnici bio domaćin i voditelj tijekom sva tri dana i upoznao ih s bogatom povijesnom i kulturnom baštinom Albanije. No upoznao ih je i s još dvoje Hrvata koji djeluju u Albaniji u sklopu zajednice Hram Božji, zajednice koja okuplja laike koji žive posvećenim životom te molitvom i odricanjem, kao i vlastitim svjedočenjem, u Albaniji navještaju Isusovu Radosnu vijest: **Andrijanom Vojvodić**, koja radi u Caritasu Skadarske biskupije, te **Srećkom Franušićem**, đakonom u biskupiji Sapë i suradnikom našeg drugog domaćina, mons. Kullija.



Mauzolej podignut nad ostatcima srednjovjekovne katedrale sv. u gradu Lezhë u kojoj je prema predaji pokopan narodni junak knez Gjergj Kastrioti Skenderbeg.



Hrvatski misionari u Albaniji: đakon Srećko Franušić, don Frano Čivljak i s. Andrijana Vojvodić.

Svoj posjet Albaniji HKLD-ovci su završili u drevnoj Skadarskoj biskupiji posjetivši skadarsku katedralu posvećenu *Majci Dobrog Savjeta*, istoj Onoj kojoj je posvećeno i Sveučilište u kojemu je održan FEAMC-ov Simpozij. Prema legendi, 25. travnja 1467., u vrijeme vladavine pape Pavla II., oltarna slika Majke Božje na čudesan je način prenesena u talijanski gradić Genazzano, nedaleko od Rima, gdje je krajem srednjega vijeka nastalo veliko svetište Majke Božje Dobroga Savjeta. Predaja kaže da su sliku donijeli anđeli kako bi je spasili pred turskim nadiranjem te se ova Gospa uobičajeno prikazuje kako leti na krilima anđela. Ista se Majka Dobrog Savjeta štuje i u drugim hrvatskim krajevima, pa tako i u trapističkom samostanu Marija Zvijezda u Banjoj Luci. U ovoj su katedrali 2016. godine među trideset i osam albanskih mučenika proglašeni blaženima i dvojica Hrvata: **fra Serafin Glasnović Kodić** iz Janjeva i **don Anton Muzić** iz Vrnjavokola na Kosovu. Svi oni su, na čelu sa Slugom Božjim nadbiskupom Drača i primasom Albanije **mons. Vincencom Prenushijem**, ubijeni iz mržnje prema vjeri – *in odium fidei* – za vrijeme komunističkog režima Envera Hoxhe, u razdoblju od 1945. do 1974. godine. Stoga su se HKLD-ovci pomolili pred oltarnom slikom Majke Božje i relikvijama blaženika-mučenika otpjevavši pjesmu *Kraljice neba*.

Ujedno su posjetili i Samostan sv. Klare u kojemu djeluju časne sestre (klarise) koje pripadaju jednom od najstarijih redova u Crkvi, a kojega je utemeljila sv. Klara Asiška, pod vodstvom i po nadahnuću sv. Franje Asiškoga.



Glavni oltar Majke Dobrog Savjeta u škadarskoj katedrali te slika 38 albanskih mučenika proglašanih blaženima 2016. godine među kojima su i dvojica Hrvata: fra Serafin Glasnović Kodić i don Anton Muzić.

U sklopu Samostana djeluje i Spomen dom *Mjesto svjedočanstva i sjećanja* u kojemu se tijekom komunističkog režima nalazio najzloglasniji zatvor u kojemu su mučeni i ubijeni brojni Albanci, među kojima mnogi svećenici, redovnici i laici. Kako je taj zatvor namjerno bio smješten u samostanu, po oslobođenju su klarise i Škadarska biskupija odlučili u tom dijelu samostana zadržati izvorni oblik zatvora kako bi ostao mjesto sjećanja na sve žrtve totalitarnih režima, ne samo u Albaniji nego



Uspomena na trodnevno druženje HKLD-ovaca s don Franom nakon mise u Samostanu sv. Klare u Škadru

i u cijelom svijetu. U Samostanu je don Frano predvodio oproštajno misno slavlje kojim su se hodočasnici iz Hrvatske oprostili od Albanije, a na nakanu svih žrtava komunističkog režima u Hrvatskoj i Albaniji.

Najdramatičniji dio boravka u Albaniji bio je posjet Spomen domu *Mjesto svjedočanstva i sjećanja* u kojemu je konzerviran dio najzloglasnijeg albanskog zatvora za vrijeme komunističkog režima u kojemu su mučeni i ubijani albanski katolici, ponajprije svećenici, redovnici i laici, ali i „neprijatelji“ režima pravoslavne i muslimanske vjeroispovijesti.

Hodočasnici su se vratili u Hrvatsku prepuni doživljaja i ugodnih emocija, na blagdan sv. Josipa Radnika, moleći putem za sve domaćine koji su ih primili kao i sve dobročinitelje HKLD-a. Naime, ovo hodočašće i sudjelovanje na Simpoziju organizirano je uz potporu Hrvatske biskupske konferencije, Đakovačko-osječke nadbiskupije, Zagrebačke nadbiskupije, Dubrovačke biskupije te donacija nekolicine članova HKLD-a kako bi što većem broju članova, a osobito članovima Sekcije mladih HKLD-a, bilo omogućeno sudjelovanje na ovom skupu. Članove Sekcije mladih predvodili su predsjednik Sekcije **dr. Marko Skender** i koordinator mladih članova Podružnice HKLD-a u Rijeci student VI. godine medicine **Matej Pedišić**. Aktivnim sudjelovanjem u raspravi te pjesmom koju su povelili na završnoj večeri naši mladi HKLD-ovci bili su među najbrojnijim i najzapaženijim skupinama na Simpoziju te tako svjedočili snagu i budućnost HKLD-a i na međunarodnoj razini.

Autor teksta: *Rok Čivljak*

Autori fotografija: *članovi HKLD-a koji su sudjelovali na hodočašću (Marko Skender, Matej Pedišić, Emma Pejić Tomić, Korina Goluža, Ana Marija Anđelić, Isidora Semnic, Luka Blagus, Tibor Illes, Ninoslava Vicković, Andrea Koščec, Dina Staka, Snježana Mališa, Mirna Vranić Ladavac, Ranko Ladavac, Marta Čivljak, Rok Čivljak)*



Pozdravni govor mons. Simona Kullija na otvorenju Simpozija FEAMC-a



Draga braćo biskupi, apostolski nuncije **mons. Luigi Bonazzi**, nadbiskupe Tirane **mons. Arjane Dodaj**, biskupe Rrëshene **mons. Gjergj Meta**, mnogopoštovani **prof. Vincenzo Defilippis**, predsjedniče Europske federacije katoličkih liječničkih društava (FEAMC)... dragi liječnici i liječnice, medicinske sestre i tehničari, koji ste došli iz mnogih Europskih zemalja: dobro došli u Albaniju i na ovaj susret koji se održava na Katoličkom sveučilištu Majke Dobrog Savjeta u Tirani!

Dragi predsjedniče *Zaklade Majka Dobrog Savjeta* **vlč. Ruggero Valentini**, poštovani rektore Sveučilišta **prof. Leonardo Palombi**: čestitam vam 30. obljetnicu vaše prisutnosti i vaše misije u Albaniji!

Dragi ravnatelju Katoličke bolnice *Majka Dobrog Savjeta*, **g. Sandër Lleshi**.

Dragi liječnici i liječnice, medicinske sestre i tehničari, različitih vjeroispovijesti, koji ste danas ovdje prisutni, a došli ste iz svih krajeva Albanije: hvala vam za vašu nazočnost i vašu misiju koju provodite s puno ljubavi. Vi ste heroji današnjice, jer ste se uspješno borili protiv pošasti COVID-19.

Želio bih vam danas uputiti nekoliko riječi i misli vezanih uz Učiteljstvo Crkve, ali i poruku Pape Franje: *Bolest je dio našeg ljudskog iskustva. Međutim, kada je proživljavamo u izolaciji i napuštenosti, ako nije popraćena brigom i suosjećanjem, može postati nehumana. Normalno je da se u zajedničkom hodu netko osjeća loše, da ima potrebu stati jer je umoran ili je doživio neku nesreću tijekom putovanja. Upravo u tim trenutcima vidimo kakav je naš hod: je li to doista zajednički hod ili smo na istom putu, ali svatko gleda svoje interese i pušta ostale da se „snalaze kako znaju“. Stoga, dok Crkva putuje sinodalnim putem, pozivam vjernike da promišljaju o činjenici da osobito kroz iskustvo ranjivosti i bolesti možemo naučiti hodati zajedno u skladu s Božjim stilom, a to je blizina, suosjećanje i nježnost.*

Vrhunac iskupiteljske istine nalazimo u vjeri i u djelotvornoj ljubavi. Bitna istina žive vjere jest: **„Bog je ljubav“**. Stvoreni smo iz njegove ljubavi. Zbog te ljubavi nas je i otkupio.

Kršćansko služenje zdravlju ili kršćanska briga za zdravlje je moguća samo ako nam je pogled usmjeren u Krista, koji je naš otkupitelj, u kojemu je naše spasenje i koji je naš nebeski liječnik. Bog nas uči kako se brinuti o zdravlju i skrbiti za bolesnog čovjeka. Dovoljno je spomenuti primjer milosrdnog Samaritanca koji je pomogao čovjeku kojega su napali razbojnici. Isus nas uči i potiče kako trebamo imati ljubavi i suosjećanja za sve koji pate.

Danas je medicina jako uznapredovala. Postigla je iznimne rezultate, ali je isto tako „osiromašila“ jer je izgubila „ljubav“. Naša je zadaća da radimo na tom polju, da nastojimo medicini i brizi za zdravlje vratiti ljubav, tu božansku vrlinu na koju smo svi pozvani od Boga, ali tu ljubav trebamo i poklanjati.

Sveta Majka Tereza nas svojim primjerom uči te kaže: **Nije važno koliko radiš, već koliko ljubavi unosiš u ono što radiš.**

Zdravlje je jedno dobro, dar od Boga, koji je darovan svakome od nas i podrazumijeva i našu vlastitu odgovornost za osobno zdravlje, ali i odgovornost za brigu o drugima. Evo, navest ću



primjer jednog bolesnika Paška iz Kuće dobrote u mojoj biskupiji, koji je tipičan primjer liječenja s ljubavlju. Pašku su svi nalazi bili loši, ali je liječnica koja ga je posjećivala rekla da je on još uvijek živ jer živi od naše ljubavi. Ljubav je najbolji lijek današnjice. Ona liječi sve bolesti.

Majka Terezija nas uči: **Koliko je bolesti danas! Koja je najteža? Najveća bolest današnjice nije guba, niti tuberkuloza, niti karcinomi.... nego osjećaj neželjenosti i odbačenosti. Biti neželjen, nevoljen, zanemaren i zaboravljen od svijetu, to je po mom mišljenju veće siromaštvo i glad nego nemati što jesti.** Bog je postao jedno s gladnima i s bolesnima. Ako zaista polazimo od Kristove kontemplacije, onda bi trebali znati i razumjeti lica onih s kojima se On sam poistovjetio: *Jer ogladnjeh i dadoste mi jesti; ožednjeh i napojiste me; stranac bijah i primiste me; gol i zaogrnušte me; oboljeh i pohodiste me...* (Mt 25, 35–36). Ovo nije jednostavan poziv na ljubav, već jedna strana kristologije, poziv da i mi djelujemo na isti način.

Nitko ne može biti uskraćen naše ljubavi, jer od trenutka utjelovljenja Sina Božjega, On je na neki način sjedinjen sa svakim čovjekom. Kršćanin treba naučiti djelovati vjerujući u Boga. Riječ je o nastavku tradicije duge dva tisućljeća, koja je imala mnogo izraza, ali danas ipak zahtjeva više mašte. Vrijeme je za novi odraz ljubavi koja se širi ne samo prema učinku pružane pomoći nego i prema sposobnosti solidariziranja s onima koji pate.

Crkva nema drugog modela za preporučiti osim podrške i vodilje koju nam Isus daje u Evanđelju. Najbolji nam je primjer dobrog Samarijanca u

Lukinom Evanđelju. Isus nam zapovijeda: **Idi pa i ti čini tako!** Ljubav u našim djelima nam osigurava jasnu ljubav. **Plod vjere je ljubav. Plod ljubavi je služenje**, poručuje nam Majka Tereza. Isus Krist želi da mu uzvratimo ljubav voleći ga u potlačenima, bolesnima, usamljenima... s kojima se poistovjećuje: **Što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste!** (Mt 25, 45). Nemojmo zaboraviti da bi nam sutra Isus mogao reći: **Ogladnjeh i ne dadoste mi jesti; ožednjeh i ne dadoste mi piti; stranac bijah i ne primiste me; gol i ne zaogrnušte me; bolestan i u tamnici i ne pohodiste me!**

Za nas je ljubav plod vjere u Boga, jer On je utjelovljena božanska ljubav koja nam pomaže i uči nas te osposobljava da možemo darovati ljubav, u prvom redu Bogu, a onda i svim ljudima. **Svi smo stvoreni za velika djela, da volimo i budemo voljeni**, kaže Majka Tereza.

Papa Franjo nas ohrabruje i potiče Isusovim riječima: *Pobrini se za njega.* (Lk 10, 35). To poručuje i Samaritanac gostioničaru. Isus to ponavlja i svakome od nas, te nas na kraju potiče: **Idi pa i ti čini tako!** Kao što Papa Franjo naglašava u enciklici Fratelli tutti, *ova nam prisposoba pokazuje kojim je načinima moguće obnoviti zajednicu počevši od muškaraca i žena koji se poistovjećuju s krhkošću drugih, koji ne dopuštaju izgradnju društva u kojem vlada isključivost, nego postaju bližnji, podižu posrnule i vraćajući ih u društvo, tako da dobro bude svima zajedničko* (br. 67). *Zaista, „stvoreni smo za puninu koja se može postići samo u ljubavi. Živjeti tako da budemo ravnodušni na patnju nije nam mogućnost za izabrati”* (br. 68).

Preporučam zagovoru Majke Dobrog Savjeta zdravlje bolesnih i svakog od vas koji za bolesne brinete ili volontirate u bolnicama, u obiteljima, u dobrotvornim centrima.

Mons. Simon Kulli, biskup Sapë povjerenik za pastoral zdravstva Albanske biskupske konferencije





SOCIETAS MEDICA CATHOLICA CROATICA

